

5327-22

ÜNNEPI PRÉDIKÁCIÓK.

IRTA :

DR. PERLS ÁRMIN,

KECSKEMÉTI FŐRABBI.

Országos

Könyvtár
Budapest

NAGYATYÁM

PERLS MÓZES

EMLÉKÉNEK.

OR-ZSE Könyvtár

1007855

8-4558

8/5387

g 4395

E l ő s z ó.

Több oldalról és ismételten szólítottak fel szerény prédikációim közrebocsájtására. Én azonban csak nehezen birhattam rá magamat. Habár „Korszerű Prédikációimat“ szívesen fogadta az érdekelt közönség, a szakbírálat is elismerőleg nyilatkozott, mindazonáltal jól tudom, hogy ez elismerés java részét nem a magam érdemének, hanem annak kell tulajdonítanom, hogy magyar-zsidó homiletikai irodalmunk még csak most indul lendületnek. Néhány alkalmi szónaklaton kívül alig van 4—5-nél több nagyobb beszédgyűjteményünk. Ezek közt vannak igazi minta prédikációk, tős-gyökeres magyarsággal és költői lendülettel. De nem kis részök éppen a nélkül szükölködik, mi a zsidó szent beszédet jellemzi, kiemeli, zsidóvá teszi. A haggadai irodalom — a zsidó hitszónoklat e kincses bányája — nincsen kellőleg kiaknázva, feldolgozva. Pedig jól mondja a midrás: נמשלה לין וחלב תורה. A tóra legyen tej és bor: édes, enyhítő mint az, de legyen benne erő is, tűz meg zamat mint ebben.

Ilyen viszonyok közt, gondolám, még a jelen közepszerű dolgozatok is számot tehetnek, és engedtem lelkes kiadóm sürgetésének.

Nekem a midrás fölebb érintett tanácsa volt útmutatóm; ezt igyekeztem követni. Vajjon el is értem-e kitüzött célomat — az érdekelt közönség lesz hivatva eldönteni. Ha ítélete sujtó lesz is — meg fog nyugtatni az a tudat: *מחשבה טובה מצרפה למעשה* Isten a jó szándékot is tettnek veszi.

Isten velünk!

K e c s k e m é t e n, 1887. november elején.

Dr. Perls Ármin.

SZÍV ÉS ÉSZ.

UJ-ÉVI BESZÉD.

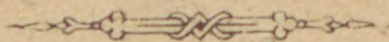
Előima.

Buzgóság szent lelkétől át- meg általhatva jelentünk meg szined előtt, hogy trónod zsámolyára borulva tegyünk vállást a Te erődről és zengjünk hálaimeit a Te kifogyhatatlan atyai jóságodért és mindeneket megtartó kegyelmedért. Te vezettél bennünket ez ujév hárdombjáig. Te takargattál gondviselésed szárnyaival vihar és vészek ellen. Te vigasztaltál a keserűség nehéz óráiban. Ha fájdalomunkat szivünkbe temetők, hogy elrejtjük a világ szeme elől — Te meghallottad néma sirásunkat és láthatatlan kezekkel törölted le szemeink könnyhullatását. A csüggedés és kétség óráiban nem hagytál egyedül, magunkra, hanem megfogtad reszkető kezünket és tartottál, hogy el ne essünk. Örök hála és dicsőség térjen szent nevedre az áldás, irgalom és szeretetért, melyben oly bőkezűen részesítettél.

Benned bizva térünk Hozzád az ujév ez első reggelén is, hogy esdekelve kérjük tőled továbbra is áldásodat, békédet, életünk és édes mieink életének megtartását. Oh áldd meg e gyülekezetet, jótékony egyesületeit, előljáró és közrendű tagjait. Plántáld belé-

jök a kötelesség, buzgalom és kitartás lelkét, hogy legyenek méltó ivadécai ősatyánknak, Abrahamnak, kalauzai az ifjuságnak, a hit és tudomány, az igazság és erkölcs ösvényein. Áldd és oltalmazd meg magyar hazánkat, ragyogtasd alkotmányosan uralkodó királyunk szent koronáját, dicsőségben és népének szeretetében. Kiméld a családokat és zsinagógákat a szenvedély és gyűlölet viharaitól. Intézd, hogy hit és tudomány, erkölcs, szabadság, igazság és testvéri szeretet legyenek az alapkő, melyen a nemzet közintézményei állanak. Rendeld őrangyalaidat, hogy járjanak tábort körülöttünk és háritsanak el házaink ajtaitól, szükségét, gondot betegséget, bánatot és gyászt. És ha végére mehetetlen bölcseségedben úgy rendeléd, hogy szenvedjünk és sirjunk — állj fájdalomunk és szivünk közé, hogy Reád tekintve, Hozzád esengve meg ne tántorodjunk, ellened ne lázadjunk, hanem még könyvek között is zengjük dicsőségedet, jószágodat és szeretetedet, most és mindenkor. Amen.

))

Szív és ész.

Alapige: לב טהור ברא לי אלהים
ורוח נכון חדש בקרבי.

Tiszta szívet teremts nekem oh Istenem,
és szilárd lelket ujíts meg én bennem.

Zsoltárok 51, 12.

Midőn a hit kizárólagosan a szívnek volt még kinese, a vallás nem volt egyéb mint az ember Isten iránti szeretetének és hódolatának hűséges és tiszta nyilvánulása: akkor nem volt és nem is lehetett a vallásnak feladata az, hogy az ész fölebbvalóságát elismerve, tartalmát a rideg ész kérlelhetlen törvényei szerint ossza fel és rendezze; nem lehetett célja, hogy belső életének tüneteit és kifejezéseit, külső megjelenésének formáit és tényezőit rendszerbe foglalja, válaszsza el a jelentőst a közömböstől, a lényegest a csekélyszerűtől. A hit világa a szív vala és ezt nem akará megosztani senkivel, életforrása az érzelem, a természetes, tiszta, hő érzelem, ez meg nem kérdezi: nyilvánulásai megfelelnek-e mindenben az elme öröklő törvényeinek, érdekes, fontos, kötelező-e amit teszen, hanem bizik, imád, hódol, szeret, hat, alkot, menten, közvetlenül, lelkesen és nem keresi, hogy miért. Valami titokzatos benső sugallat egyre zengi: Ember higyj, remélj és szeress! és e szózat, keresztül rezg a kebelnek minden érzetén, ez a lélek diadaléneke, ha az önzéssel harcra kelve, hatal-

mát megtörheté, ez a szív mélységes mélyéből felfakadó legbuzgóbb, legforróbb foházkodás. Avagy rápaiansolhatnók-e a szülőjét szerető gyermekre: Így és nem amúgy szabad édes anyádat szeretned? ebben az előirt, meghatározott formában és időben szabad gyermeki szivednek nyilvánulnia? Bizonyynal nem! Én szeretem anyámat, fog felelni az, hiven, odaadón, szívem egész hevével, lelkem egész erejével, és ily szerelmet nem korlátozhat rendszabály, nem kötelezhet meghagyás; éltem minden helyzetében a sors minden fordulatában minden gondolaton, indulaton, szón, tetten fog e szeretet által-tetszeni, de előre megállapított szabályok csak béklyók, melyek szabadságomat lenyüggözik, jéglehellet, mely megdermeszti szívemben az életet. És ugyancsak ekképpen szólott hajdan a vallás is: *יש לנו מנה אהת יפה*, (Szerető szívem egész teljével csak egy érzetet fog át, éleszt, táplál, és ennek neve: Isten; lelkem csak egy gondolatot ismer, de ez betölti fenékig, általig, az minden vágyam tárgya, minden sejditésem foglalatja, minden küzdelmem dija, minden törekvésem célja, ezt keresem, ehhez emelkedem hő buzgósággal, szent áhitattal és e gondolat: Isten, Ő az én örökségem, osztályrészem, poharam, kincsem, mindenem.

Idők folytával azonban a prófétai ihlet, az isteni sugalmazás forrása kiapadt, a vallás eredeti melege fogyni, hűlni; természetességének üde szine kopni, enyészni; frissen hullámzó formái merevedni, megkövülni kezdének. S ekkor állott elő az ész, hogy büv körébe vonja a vallást és vesse alá azt is a gondolkodás kér-

1) Éka rabb.

lelhetetlen törvényeinek. De mint hogy az ész csak rendet
 tür meg, összefüggést, szükségszerű egymásutánt és össz-
 hangzatot tartalma egyes részei között, azzal kezdte
 meg működését, hogy a vallásnak egészét szállra-izre
 szedte, hogy egyes alkatelemein tanulmányozza és ösmerje
 az egésznek természetét. És el is érték céljokat — a
 hitbölcselek. Szétbontották, meglesték, felkutatták a hitet
 legtitkosabb rejtekében, megvizsgálták, megismerték
 minden egyes részecskéjét, úgyde kérde: Vallásnak
 volt-e nevezhető az, a mi megmaradt? Döntsük ki az
 élőfát a talajból, melyben gyökerezett, hasítsuk, dara-
 boljuk fel, a fát megismertük, igaz, de fog-e az ilyen
 fa valaha gyümölcsöt teremni? Így gyarapszik a bon-
 czoló tudománya, ki az élet forrása, magva után kutatva,
 tagot tagtól, izomtól izmot választ el s az agyban, testben
 ezer finom szálakban szerte ágazó véredényeket nyomon
 követi, s tán megtalálja azt, a mit keresett, de hova
 lett az ember, az alaktökély, a figyelembilincselő, szívet,
 lelket édes hullámozásba ringató harmónia, mely az al-
 kotás remekéből dicsének gyanánt zengett a remeklő
 Mester felé?

רמ"ה מ"ע כנגד אברים שבאדם ושם"ה מצות ל"ת כנגד
 (גידים שבוי²) Mint a testbonczolók, mondják böleseink, kezd-
 ték a hitelemezők és vallásbölcselek a vallást is szét-
 bontani, felosztani és rendszerezni, míg kisütötték, hogy
 a vallás 248 rendelő és 365 tiltó parancsolatból áll. De
 minthogy e parancsolatok még nem képezék Izr. vallá-
 sának alkatelemeit, lényegét, tovább folytatták a kuta-
 tást s népünk legnagyobb bölcselei egymással vetekedve,
 azon fáradozának, hogy vallásunk össtartalmát minél

²) Makkót 23b.

kevesebb főelvekre vezessék vissza, minél rövidebb, tömöttebb hitcikkelyekben fejezzék ki. Így szorították a vallás a meleg szivből a hideg ész világába s így jege-sedett lelket enyhítő folyama tiszta kristálylyá bár, de azért e kristály mégis csak merev, élettelen. Pedig még sem ez az igazi hit! Nem! az igaz hitnek nem lehet, nem szabad egyes tudományosan körülirt ágazatokban összpontosulnia (נר אלקים נשמת אדם הפש כל הדרי בטן³), hanem mint a világosságnak kell, hogy járja át a lelkeket, hason el a szivnek legsötétebb rejtékébe is, szenteljen meg minden reményt és szándokot, szabályozzon, igazgasson és vezessen minden törekvést és akaratot. A vallásos meggyőződésnek, igaz, nem szabad pusztá sejdítésnek, kétes derengésnek, lágy érzelgésnek lennie, hanem kell, hogy az elme is hassa át, fogja fel, üsse rá bélyegét; de viszont hideg, elvont fogalomná sem szabad silányulnia, hanem kell, hogy a szivnek is jusson belőle, tudjon lelkesedni, hevülni, lemondani eszményi tartalmáért. (ואהבת את ד' אלקיך בכל לבבך ובכל נפשך⁴) Az Isten iránti szeretet gyökerei a sziv mélyében nyugszanak, sudarai az ész világába érnek (ובכל מאודך és ez teszi Istent szeretni minden erővel és tehetséggel. וצדיק באמונתו יהיה⁵) Az lesz az igazi jámbor, kinek egész élete ily hiten épül és áll.

Az előrebocsájtott fejtegetés lesz új-évi elmélkedésünk alapja. Már maga a mai nap jelentősége is arra utal, hogy szóljunk a sziv és ész küzdelmeiről, tulkapásairól és jelöljük ki mindegyiknek célját és működési körét. A mai nap a tiz bünbánó nap elseje és bölcseink

3) Példabesz. 20, 27.

4) Móz. 5. k. 6, 5.

5) Habak. 2, 4.

szerint: תשובה תפלה וצדקה מעבירין את רוע הגזרה Első sorban a megtérés képes áthidalni azt a gonosz örvényt, melyet bűneink ástak, melyek oly messze szakasztottak el bennünket mennybéli édes atyánktól, áthidalni és visszavezetni hozzá. És miből áll a tesúváh? A tórah törvényei ellen kifejtett ellenszegülésből folyó bűnösség tudatából és a bűn ismeret szülte fájdalomból, hogy a rosznak vágya erőt vehetett a jón. Az első egy gondolat és forrása: az ész; a másik egy érzelem és kútfeje a sziv. Vezessük vissza tehát a bűnbánás két főmozzanatát forrásaira és legyen ész és sziv a tárgy, melyről ma elmélkedni fogunk. Alapigéül szolgáljon a királyi dalnok következő imája: לב טהור ברא לי אלהים (Tiszta szivet teremts nekem Istenem és ép szellemet ujíts belém. Igyekvésünk oda fog irányulni, hogy a következő két kérdésre, kapjunk helyes feleletet:

I. Milyen legyen a sziv hogy tisztának

II. Milyen legyen az ész hogy épnek nevezhessük.

Uram Istenem legyen velem és veletek. Amen.

I.

Végzetetlen sok megnyugtató és vigasztaló rejlik azon öntudatunkká erősödött igazságban, hogy az emberiség feltartóztatlanul halad, fejlődik, tökéletesedik és hogy nemzedék le nem tűnik, míg történeti rendeltetését e földön egészen be nem végezi. A népek életkönyvében egyetlen egy fejezet sincsen csonka, töredék, összefüggéstelen; lap laphoz fűződik, század századba

¹⁾ Zsolt. 51. 22.

kapcsolódik, a szellemek minden mozgalmain, a szivek minden küzdelmén, a hősök minden diadalán keresztül egy és ugyanazon vezér elv huzódik: az emberiségnek fejlesztése, művelése, boldogítása. Mi pedig mindannyian szintén részt veszünk e munkában; ki ki ereje és képessége szerint, tudatosan vagy nem tudatosan közreműködik, hozzájárul, elősegíti a dicső czél megközelítését, elérését. És ha van ועל ספרך כלם יכתבו⁸⁾ könyv, melybe mindnyájunk erényei és bűnei, jelességei és fogyatkozásai be vannak írva hiven, igazságosan, kitörülhetetlen betűkkel (זה ספר תולדות אדם זה ספר החיים⁹⁾) akkor az emberi nem fejlődésének története az. Sokszor úgy látszik ugyan, mintha az emberiség fejlődési folyamata megakasztatott, megállott volna; de ez sem a végelelernyedés nyugalma, hanem csak az erőgyűjtés pihe-nése, hogy későbben annál rohamosabban törjön előre, s elragadjon, elsodorjon mindent, mi utját állja, mi szembe száll vele. Hiszen valamerre csak tekintünk mindenütt ott látjuk a tökeletesedés felé győzelmesen előre haladó emberi elme szemkápráztató vivmányait, mindenütt a szabadságot, igazságot, művelődést, jóllétet diadalt ülni a szolgaság, önkény, sötétség és nyomor fölött. A titokszerűségből kibontakozott tudomány, nem egyesek kiváltsága többé, hanem az egyetem köztulajdona; a természet titkai feltárva és erői az emberiség szolgálatába állítva; költészet és művészet egyesülten közrehatnak, hogy izlésünket nemesítsék, életünket, örömeinket átszellemítsék; a jobbagység eltörülve emberi és polgári jogaink elismerve, a munka megkönyvitve, a tér és idő nehézségei leküzdve, a közvagyon elsza-

8) U. o. 139, 16.

9) Ber. rabba 17. f.

porodva, a személy és vagyon biztonság elterjedve, a gondolkodás, hit és szólás szabadsága törvénynyé emelve, a szunnyadozó erők felelevenedve, az egyén méltósága tudatára ébredve, a közvélemény hatalommá növekedve, az osztály szabadalmak megszüntetve, a közteherviselés behozva, a munka felmagasztosulva, a nép a törvényhozás részese, ime ezek az ujkor vivmányai, az emberi ész elévülhetetlen érdemei. Igaz ugyan, akadnak emberek, kik a hajdant a jelenkor rovására magasztalják, vannak különösen az öregek között, kik sohajtozva mondják: (10) הַיָּמִים הָרִאשׁוֹנִים הָיוּ טוֹבִים מֵאֵלֶּה (11) Azok a régesrégén elmúlt idők jobbak, szebbek voltak a mostaniaknál, de ez meggyőződésünkben meg nem ingat bennünket, mert tudjuk, hogy mindenki életének azt a szakaszát tartja legjobbnak és legszebbnek, mikor ő maga is ifjui erejének egész teljével szintén közreműködhetett a közjó előmozdításán, a nemzeti eszmények megvalósításán. Úgyde ha tartalék nélkül el is ismerem, hogy van okunk elegendő örülni a jelen század szellemének, hogy méltán lehetünk büszkék az emberi ész minden sejtelmet felülmuló diadalaira: tartozom annak kijelentésével, hogy viszont igen megalázó, s van okunk sajnálkozni és mélyen fájlalni azt, לִבְנֵי שָׁל רִאשׁוֹנִים כִּפְתָּחוּ שֶׁל אֹלָם, וְשֶׁל אַחֲרֵיכֵן כִּפְתָּחוּ (11) hogy korunk előrehaladásával az ész fejlődésével mindinkább pusztul és vész kedélyünk ama gyermetegsége, szokásaink amaz egyszerűsége, érzésünk ama természetes közvetlensége és őszintesége, jellemünk ama mesterkéletlen egyenes-sége, szívünk amaz elfogulatlansága, zománca és tisztsága, a mely minden jelesség szülőoka és tápa, a honnan

10) Predik. 7, 10.

11) Érubin 53 a.

minden származik, mi az embert ha nem is szerencsésé, de boldoggá teszi. Mint a csermely vize annál többet veszít átlátszó tisztaságából, mentül jobban távolodik a forrástól, melyből fakadt: úgy az emberi szív melege fogékony-sága, tisztasága annál inkább csökken, minél messzebbre esik az anya természettől. A jeruzsálemi templom fenállásának idején, mondják bölcseink, שופר של ראש (12) a szív jelképe, az újévi kürt, még egyenes, nyújtott vala, שיפשיטו לבם לתשובה mert akkoriban a szív is egyenes vala és természetes; a mi korunkban azonban a sofár már כפוף kajla, meghajlott, azért talán mert szívünk is tekervényes, egyenetlen és vizás érzetű? azért talán mert szív és szó közé idegen indulat furakodék, כי פסו (13) mert a megbizhatóság, szavahihetőség veszendőben van és mást ígérünk, mondunk, mint a mit érezünk? Pedig hát שפת הלכות beszédünk sima, finom, ildomos, megnyerő, alázatos, behizelgő, — de hogy is mondják bölcseink? צפהו זהב במקום Ha száját arannyal vontá is be, ha szava, fényes csillámló is mint a szinarany, de ha nem őszinte, nem szívből fakadó, פסול ártalmas, veszedelmes, erkölestelen. Őszinte, igaz legyen a szó, tiszta, hamisítatlan és vidám a szív, melyből ered, nem pedig telve hiúsággal, önzéssel, irigységgel, kárörömmel és gyűlölettel. (15) אהב מהור לב Csak a tiszta szív szereti a szépet, jót és igazat. A tiszta szív olyan mint a napvirág, mely édes örömet nyitja tárja kelyhét, hogy a napnak sugárcsókját éldelegve szívja, de menten elfordul, elzárkozik, ha leáldozék és közele-

12) Ros hassána 26 b.

13) Zsolt. 12, 3, 3.

14) Ros hassana 27 a.

15) Példab. 22. 11.

dik sötétével, hidegével az éjszaka. A tisztátlan szív mindenből mérget szív és romlást, bizalmatlan, gyanakvó és képzelődő; a világos szóban a titkost keresi, az egyszerűben a kétértelműt, az ártatlanban a ledért és sikamlóst, de a tiszta szív nem kutat, nem sejt, nem képzel, előtte minden ártatlan, természetes és tiszta. Egy és ugyanazon szó, elv, tan vagy tett másképp foghatni a tiszta szívre és másképp a tisztátalanra. Az egyiknek átkává lehet, a mi a másiknak áldása. Egy azon esőcsepp, mely a mocsárba esve sár és iszappá válva mérget és halált lehel, harmatgyöngygyé lesz vala, ha liliom kelyhe fogta volna fel. — A tisztátlan szív izgékony, hirtelen, szilaj heveskedő, szenvedélyes, mérsékletlen, erőszakos, a tiszta szív szelid, megelégedett, nyájas, jámbor és nyugodt. A tiszta szívet is felzaklathatja, elragadhatja az indulat, de csakhamar felülkerekedik a lelki ismeret, a vihar lecsillapul és ismét helyreáll a béke vágy és erkölcs, tett és törvény között. Avagy nagynak, sebesnek, szilajnak mondható-e a csendes kis patak, mert esőtől megdagadva egyszer túlcsapott partjain? — És a nőnek ama csak neki sajátos ereje, azon tiszteletet követelő fenség, a nőiesség ama bűvhatalma, mit méltóságnak nevezünk lakozhatik-e szívből, mely nem szennytelen? A tisztátlan szív, hol a magasztos és aljas a fölényért küzdenek, hol a szenvedély kikicsapó lángja az isteni származásu lélek békés kék egét vérpirosra festi és a bűn nyeglén az arczon ül — megvetést szül és mi szemlesütve állunk az isteni remek e lealázulása előtt. Ott azonban a hol az érzék az erkölcs fönhatósága alatt áll, a hol a mi földi a nőben tiszteletteljesen hódol annak, mi égi benne, a hol minden szó, mozdulat és arczvonás női erényt mutat, a hol לב טהור

a szív tiszta annak homlokát a méltóság dicsfénye fogja körül, a mely mindenkit elismerésre, hódolásra kényszerít. És végre gondolható-e a תשובה megtérés, a szív tisztulása nélkül? Ha sikerülne is, hogy ámitsuk magunkat, csaljuk meg embertársainkat, hogyan léphetünk a képmutatást utáló, szív- és vesét próbáló mindentudó Isten színe elé bűnbocsánatot kérni, ha szívünkben ott van még a harag, bosszu, hiuság, kárvágy szennye? (15) וקרעו לבבכם ואל בגדיכם ¹⁵ Sziveiteket tépjétek ne ruháitokat, mert sziveinket akarja az Úr. אי יהבית ¹⁶ Ha szivedet adod nekem, akkor tudom, hogy egészen és mindenben az enyém vagy.

K. H. Azoknak közületek, kik kedélyéletük természetességét, szívök tisztaságát, zománczát meg tudták őrizni, azoknak azt mondom (17) מכל משמר נצור לבך ¹⁷ minden őrzendőnél jobban őriztétek továbbra is szívetek כי ממנו ¹⁸ mert belőle származik az öröm, a boldogság, az élet. Ti pedig, kiket a fonák nevelés, a rossz példa, társaság megfosztott szívetek tisztaságától, nektek Jezsáíással mondom: רחצו הזכו הסירו רוע מעלליכם מנגד עיני ¹⁸ Mosakodjatok, tisztálkodjatok, szakítsátok ki a bűn gyökerét szívetekből és könyörögjetek buzgón, áhítatosan, hogy az Úr segítségtekre legyen שחבא לטהר מסייעין אותו e munkátokban; fohászkodjatok: לב טהור ברא לי Tiszta szívet teremts nekem Istenem és hozd el minél előbb azt az időt, miről bölcseink beszéltenek: לבא מביא לעתיד ²⁰ Ha ki-
מביא הקב"ה כל האברים ואינו מנחם תחלה אלא הלב ²⁰

15) Joél 2, 13.

16) Jer. Berak. I, 8.

17) Példab. 4, 23.

18) Jezs. I, 16.

20) Peszikta r. 19. f.

töltöd vigasztalásodat reánk, legelső sorban szenvedő sziveinket fogod vigasztalásoddal gyógyítani.

II.

וְרוּחַ נָכוֹן הֵרַשׁ בְּקִרְבִּי És ép szellemet ujíts belém.

Az emberi lélek minden erői, tehetségei és tulajdonai között az ész a legelső helyet foglalja el. אֲכֵן רוּחַ (A szellem az emberben és a Mindenható ihlése az, mi értelmet ad. Az ész emeli az embert az állat fölé Istenhez; az a lélek törvényhozói hatalmassága. Az állatnál a fölgerjedt vágyat nyomban és szükségképen követi a cselekvés és ingerének hatalma csak is a kielégítésben törik meg. Holott az akarat, és választás szabadságával felruházott ember vágyát előbb a higgadtan számot vető ész birói széke elé idézi és ennek végzése az, mit őt tette serkenti vagy veszteglésre bírja. De hogyha az ember az ész birói székét megkerülve, vagy ítéletét végre nem hajtva vágyainak közvetlenül kielégítést szerez, akkor ő emberi fölényének szilárd talapzatát ingatta meg, feltépte az erkölcs gyökerét és megzavarta az egyensúlyt, mely lelki nyugodalma, boldogságának biztositéka volt. לֹא חָבְמוּ יִשְׁכִּילוּ (Csak úgy és akkor ép a lélek és egészséges az erkölcs, ha megfigyelve a jelent előre látjuk azt, mi utána következik; ha minden benyomást hatása, minden tulajdonságot becse, minden ingert ereje, minden élvezetet jogosultsága szerint ítélünk meg. Innen kiderül, hogy a szívnek, az érzelmek

²¹⁾ Jób 32, 8.

²²⁾ Moz. 5. k. 32, 29.

és vágyak e termékeny szülőanyának, is kell, hogy az értelem illetékességét és befolyását elismerje, elfogadja; mert érzelmeinek legtöbbjei is csak akkor lesznek tisztáknak, nemeseknek mondhatók, ha az ész törvényeivel nem ellenkeznek.

De ha a szív kénytelen is az elme fölebbvalósága előtt meghajolni, ebből még korántsem következik, hogy neki is jogai és igényei ne volnának, vagy hogy azokról mindig lemondania kellene. Megvan mindegyiknek a maga kimért hatásköre, melyen belül működnie, élnie szabad és kell; de hogyha az egyik merészen átnyul mesgyéjén a másiknak tulajdonába, akkor felbillent lelkünkben az egyensúly, megbomlott a fegyelem; szabadosság és az önkény zavara váltja fel a törvényt és a rendet.

Egymás mellett de ne egymás ellen működjenek a gondolat és érzelem, de hogyha szívünket némaságra kárhoztatjuk, erejét lekötjük, elzsibbasztjuk, elfojtjuk, akkor hatalmas pártfogót taszítottunk el magunktól és megfosztottuk magunkat oly erőtől, mely homályban kalauzunk, habozásban biztatónk, kétségben tanácsadónk, csapásokban vigasztalónk lehetett volna. Miért állanánk tehát pártjukra azoknak, kik az ész korlátlan kényúrságát hirdetve nyeglén lenéznek mindent, mi a szívből jó és szívhez szól? kiknek Istenük az anyag kinyilatkoztatásuk a szám, ebben hisznek, ezt vallják, ezenkívül nem látnak egyebet, mint költői ábrándot, tünde látszatot, érzékek csalódását? Hogyan, ha megszűnnénk jók, jámborok, méltányosak és szabadságszeretők lenni, mert a szív követeli, vajjon azokká lennénk-e az ész parancsánál fogva? Ha mi is a jelenkor bálványa előtt térdet hajtánánk és letennénk reményeinkről, eszményeinkről, multunkról, melyekért elődeink ezer

gyötrelmeket szenvedének, ezer halállal haltanak, jobbak, tökéletesebbek, a célhoz közelebbek volnánk mint ők? (23) *זכור ימות עולם בינו שנות דור ודור* Emlékezzetek meg az ős időkről, figyeljétek meg a hajdan nemzedékeit! Mi pusztithatatlan volt szívök vidámsága, mi törhetetlen ragaszkodásuk Istenhez! Ha felettük, körülöttük tombolt a vihar, zugott a vész, ők ott állottak (24) *כהר ציון לא ימוט* mint a Sion hegye és nem ingadoztak. *להגיד בבוקר הסודך* Ha a sors felkelő napja ragyogta körül fejeiket, dicsérték Isten kegyelmét; ha a szenvedések éjszakája borult rájuk, gyermeki megadással magasztalák igazságát. Örömben, bánatban mindig fakadt, mindig zengett a szombati dal: *טוב להודות לדי'* Jó hódolni az úrnak és énekelni a nevednek, Fönséges!

(26) *טקנתים אבותיכם ויחיכי אתכם* Tekintsetek atyáitokra, mi tiszta, mi szent volt családi életök! mi bensős szoros a kötelék mely szülőt gyermekhez, testvért testvérhez füze! mi fenkölt és határtalan a tisztelet, melylyel az ifjuság az ős fejeket környezé! *ההרים אלו האבות* Mint az égbe törő, örök hóval fedett bérczorum csodálat-tal tölti el lelkünket és saját kicsinységünket juttatja eszünkbe: úgy érezték parányiségukat a gyermekek, úgy telt el hódolattal az ifjak lelke, ha a kor ezüstjével borított fejekre emelék tekintetöket. A sziv szava szent volt előttük mint Isten szava s ők követték e szót és boldogak voltak szeretni ösztönszerűleg, a hol tán maga az elme sem tiltakozott volna. Miért erőlköd-nénk hát mi leküzdeni a vér gerjedelmét, elfojtani a

23) U. o. 7.

24) Zsolt 125, 1.

25) u. o. 92, 3.

26) Sabbath 89 s.

szivnek hatalmas ösztönét? Vagy tán azt várjátok, hogy a szeretetnek okát találjátok és a természet parancsát az ész is belássa és szentesitse? Mig mi számot vetünk és okoskodunk **האומר לאביו ולאמו לא ראיתו ואת אחיו לא** (27) lazulnak a kapcsok, szakadnak a kötelékek, dőlnek romba a szeretet oltárai, az ember maga magába vonul vissza és felülkerekedik az önzés, mely azt mondja atyja és anyjáról: nem láttalak, testvéreiről: nem ismerlek, gyermekeiről: nem tudok felöletek. Valljon ilyen-e a **רוח נכון** az igaz, ép szellem? Nem, a **רוח נכון** nem akarhatja a sziv jótékony befolyását véglegesen megsemmisíteni, hanem azon lesz, hogy azt szövetségessé felavatva, vele együtt munkálja az ember békéjét és üdvösségét; azon lesz, hogy a meggyőződés erejéhez, hozzáadja a lelkesedés hatalmát, s ezek közösen kalauzolják és buzdítsák a lelket a jónak megismerésére és gyakorlására.

Midón az Isten a két nagy világító testet, a napot és holdat, megalkotá, beszéli egy hitrege, zugolódásra fakadt a hold és kérdé: **אחד רבשׁע אפשר שישתמשו שני מלכים בכתר אחד** Hát lehetséges az, hogy két király egy koronát viseljen, két hatalom egy országban uralkodjék²⁸⁾. Ne engedjük k. h. hogy lelkünk egyik világító csillaga, az elme, ily túlkapásra ragadtassék és mondja: nem osztom meg birodalmamat senkivel; hanem engedjük, hogy egyszerre és együttesen áraszszák világosságukat és melegüket lelkünkbe; engedjük, hogy a kisebbik csillag, az érzelem, forogjon mint a hold az elme napja körül, kísérje hiven és szüntelen. És ha eljön az éjszaka, a kétség, bánat és csüggedés

²⁷⁾ Moz. 5. k. 33, 3.

²⁸⁾ Hulin 60, b.

éjszakája, ne hagyj bennünket oh mi Urunk Istenünk! világosság nélkül. Hadd tűnjék fel akkor lelkünk sötét egén a hit, remény és bizalom érzésének szelid holdsugára, hogy oszlassa el a bennünket körülfogó éjszakát. Intézd, hogy ép szellemünkkel ismerjük meg a Te böles igazgatásod nyomát a történelemben, intező ujjaid remeklését a természetben, tiszta szivünkkel pedig élvezzük ennek szépségeit és örömeit. Intézd, hogy רוח נכון, igaz, szilárd elménk segítségével döntsük le az embert ember-társától elválasztó korlátokat és kapcsoljuk egybe az egyént a családdal, a családot az egyházzal, az egyházat a nemzettel, a nemzetet az emberiséggel és az egész emberiséget Te veled; tiszta szivünk pedig ölelje szeretve az így te Veled egybeforrasztott emberiséget, hogy mindnyájan higgyük és valljuk: אב אהר לכלנו אל אהר (29) Egy atyánk van mi nekünk, egy Isten teremtett bennünket, Te meg אלהי כל הארץ יקרא neveztessél általunk az egész föld Istenének. Ámen.

²⁹⁾ Mal. 2, 10.

Ábraham a kötelességtudás
példányképe.

UJ-ÉVI BESZÉD.

Ábrahám a kötelességtudás példányképe.

Alapige : הנה

Itt vagyok.

Moz. I. K. 22, 1.

Az emberi nem fejlődésének története azt mutatja, hogy minden időszakasznak van egy-egy kedvelt eszméje, vágya, vonása, mely azt jellemzi és a többi korszakoktól megkülömbözteti. Ezen uralkodó eszme elejénte csak titkon és észrevétlenül lappang a lelkekben, de hova tovább terjed, tisztul, átszivárog a társadalom egyik rétegéből a másikba, irányt ad a gondolkodásnak és cselekvésnek, érvényre jut és nyilvánvalóvá lesz az erkölcsökben és szokásokon, rásüti bélyegét a század minden intézményeire, alapja és indoka az emberi ész és akarat minden alkotásának, az egymástól elütő elvek nézetek, vélelmek közelednek, simulnak, hasonulnak egymáshoz és a vélemények, szokások és cselekvények ezen egyformasága az, mit rendszeren korszellemeinek nevezünk. De tudnunk kell, hogy a korszellem voltaképen nem a kornak, mert ez csak elvont fogalom, hanem azon kicsinyek és nagyok, vezérek és vezetettek szelleme, kik abban az időszakaszban élnek és működnek. Ezt azért említjük fel, mert úgy tapasztaltuk, hogy az emberek gyakran csak azért hivatkoznak a korszellemre, hogy bűneiket takargassák, mentegessék, áltassak magukat és embertársaikat; hogy a felelősséget, oly gyarlóságokért, melyeket különben sem Isten, sem lelkiös-

meret előtt igazolni nem tudnának, oly hatalmi tényezőre háritsák át, mint milyen a korszellem, melynek befolyása, tekintélye oly általánosan elismert és mélyre nyuló, hogy azzal szembezállani nem érdem, előtte meghódolni nem gyávaság, nem szégyen, nem bűn.

Úgyde a jelen pillanat, az új-év ez első reggele, komoly méltóságánál és ünnepi szentségénél fogva megérdemli, hogy szigorúan, részrehajlatlanul, lelkiösmerelesen számoljunk magunkkal és ismerjük el a magunkénak azt, a mi csakugyan a mienk. בכל הקרבנות כתיב והקרבתם וכאן כתיב ועשיתם אמר הקב"ה מכיון שנכנסתם לפני בדין ביום הזה ויצאתם בדומים מעלה אני עליכם כאלו היום בראתי (Megérdemli, hogy a tetszelgést, hiúságot, hivalkodást és önámitást tegyük újévi áldozatul az önészletet oltarára, hogy kitisztulva, átalakulva, megúj-hodva lépjünk annak színe elé (כי לא לפניו הנף יבוא²) kinek sziv és vesét átvizsgáló szeme elé képmutató nem járulhat. Az újévi kürt adja meg a riadalmi jelt, mely a bennünk alvó Sámson tómpa kábultából felriasztja, hogy felserkenve bontakozzunk ki az önáltatás delilai öleléséből és szakítsuk le karjainkról az önzés, álnokság és bűn kötelékeit. Ott magaslik előttünk a bűnbocsánat, a béke, az önmagunkkal való kiengesztelődés, dicső temploma; homlokzatáról, mint az őskori jósdáéről, felénk ragyog az intő felirat ׀ Ember, ismerd tenmagadat! Az önismeret a magunkbaszállás, az önvizsgálat lesz a kulcs, melylyel ajtaját megnyithatjuk. Istent keresve és jelenéseit várva állunk itt az újév küszöbén és én mintegy hallom az angyali szózatot: של נעליך מעל רגליך כי המקום אשר אתה

¹) Pesikta d'rabbi kátaná.

²) Jób. 13, 16.

(³ עמד עליו ארמת קדש הוא) Ember! huzd le saraidat lábaidról, rázz le magadról minden port és salakot, vess el minden külsőséget, látszatot és csaló mezt, igazi mi-voltodban mutatkozzál, mert a hely, melyen mostan állasz, szent hely az.

Hogy az önmegismerést tőlem telhetőleg elősegítsem, rá fogok mutatni ma egyikére azon sebek közül, melyektől Izrael teste most sajog. S ez, a komoly szigorú kötelességérzet csökkenése, pusztulása. Nincs buzgalom, nincs tetterő, nincs kitartás Izraelben. Megkornyadt, elerőtlenedett. Csak teng, de nem él. E megernyed, elfásult, hithideg Izraellel szembe fogom állítani az őskor azon erőtől vértől duzzadó alakok egyikét, melyeket imént felolvasott szent leczkénk nekünk bemutatótt. Évezredek választják el tőlünk, de ő az idők mérhetetlen távolán keresztül tündököl s buzdítója a késő kor satnya ivadékainak. Tekintsetek kegyelettel és alázattal a tetterős, érczakaratu, lángbuzgalmu ősatyára, Ábrahámra, kinek csak egy jelszava volt הֲנִי : Itt vagyok. Ha a kötelesség szólította, nem gondolt önmagával, nem restelt fáradsámat s törődést, nem hallgatott a fájó szív sugallatára, hanem felelt : „Itt vagyok“ s ment teljesíteni kötelességét, ha még oly kinos, letenni áldozatát, ha még oly nagy volt. Ábrahámra tekintsetek és tanuljatok tőle buzgóságot, kötelességtudást, lemondást.

A felolvasott ünnepi igék alapján azt tüztük ki mai elmélkedésünk fő tárgyául : t. i.

Ábrahám kötelességteljesítése példányképe legyen még ma is a zsidóságnak.

Kiváltképen kettőre akarjuk figyelmünket fordítani :
Nézni fogjuk :

³) Moz. II. k. 3, 5.

I. Azt, ki kötelességtudásra tanít.

II. Azokat, kiknek azt tanulniok kell.

E két pontból fog állani a mi máj prédikácziónk. Alapigéül tesszük Abrahamnak a mai szent leczkében többször előfordult jelszavát: **הנני** Itt vagyok.

I.

הנני Itt vagyok! A fenségesnek esodálatával vegyült szent borzalomnak érzete tölti el elkünket, ha rágondolunk arra a jelenetre, melyet zsinagógánk „Akéda“ nevezete alatt ismer és ünnepel. **הוא שולה יד ליטול את הסבין ועיניו מורידות דמעות לעיניו של יצחק מרחמנותו של אבא ואף על פי כן הלב שמח לעשות רצון יוצרו והיו המלאכים מתקבצין מלמעלן מה הן צוהין⁴)** נשמו מסלות, שבת עובר ארח, הפר ברית (A Morija kopár magaslatán ott áll az őskor e sziklából faragott alakja, előtte az oltár, rajta megkötözve az aggkor egyetlen gyermeke, hitének örököse, minden reményének egyetlen záloga. A gyermek fél, remeg, az ősz apa látja fiának némán esdő tekintetét, hallja a gyermekefosztott anya fuldokló zokogását, hallja az Isten trónja körül összesereglett angyalok kemény vádolását: „A könnyөрület útjai elpusztulnak, nincs ki járjon rajtok; a vér szentelt kötelékei szétszakadnak, nincs szeretet, nincs részvét, nincs irgalom, **לא השב אנוש** nincs emberi érzés többé“! Szive indul, sebe sajdul, az arczán végig pergő könnyek, a gyermek könnyeivel egybeolvadának — de erőt vesz önmagán, hite szikla, akarata ércz, és karja vas, mint az áldozó kés, mely kezében villog. A köte-

⁴) Ber. rabba 56. fej.

⁵) Érs. 33, 7.

⁶) u. o. 51, 1.

lesség szólítja és neki csak egy felelete van : Itt vagyok. Ez a hit ama ereje, mely az embert saját maga fölé emeli és viszi, ragadja az egek egéig. Ez az Istenben vetett bizodalom a maga bőségében és fenségében. Ez a halhatatlan lélek legteljesebb diadalma a szíven. Az ember megeszményülése az Istenség dicsfényében. Az akarat felmagasztosulása önmegadó hódolattá. A kötelesség győzedelme a vágyon és földi érdeken. Ábrahám egész élete nem egyéb, mint a küzdelmek, megpróbáltatások és bujdosások hosszú lánczolata. כי אהר קראתיו (זה אברהם⁷) Az igaz hit lelkétől át — meg általhatva ő az első, ki korának uralkodó eszméivel és erkölcsi rendjével szembeszáll, lerombolja a bálványimadás templo-mait, küzd balhit, gyűlölet, viszongás és önzés ellen; vándorol helyről, helyre, országból országba és a hol jár és a hol megyen, ott oltárt épít és hirdeti az egy Isten nevét (האיר פני כל המורה⁸) és nyomán kél a világosság és a szeretet és a béke. De dicsőségének delelő pont-ját csak most éri el, most, midőn legkonokabb, legádázabb ellenségét is győzi le : ön szívét. נסיון האחרון (Oda adni életét, vértanuságot szenvedni egy eszmeért, egy igazságért, megszentelni, az Ur nevét és vérével pecsételni meg hitét — mi nagy, mi dicső! Ki is vetekedhetnék veletek hitünk megdicsőült martyrjai?! De még sem a legnagyobb, a legdicsőbb. A való és képzelet minden fájdalma keserősége, egy pillanatba szorúl össze, de mégis csak egy tűnő pillanatba. A pillanat elmú-

⁷) Jezs. 51, 3.

⁸) Joma 28 a.

⁹) Ber. rabba 55. f.

¹⁰) Peszáhim 50 a.

lik és mögötte (לראיך¹¹) már a halhatatlanság koszorúja és az üdvözülés boldogsága vár. De egyetlen gyermekét adni oda, önkezével oltani ki életét, megsemmisíteni nem csak a jelent, hanem a jövőt is, kitörülni az élet könyvéből nemcsak a nevét, hanem emlékét is és utolsó nyomát, és e vérző sebet magával hordozni egy egész, hosszú, kínos emberéleten által — ez a legeslegnagyobb, legeslegdicsőbb, mit gyarló ember akarata véghez vihet. És Ábrahám ezt tevő. Isten szólítja — ő nem kérdi miért, hanem felel: Itt vagyok. „Add nekem egyetlen gyermeked“ ő nem haboz, nem tétováz, hanem felel: Itt vagyok. Nincs kitűzve sem nap sem óra (וישכם אברהם בבקר זריזן מקדימין למצות¹²), de már korán reggel kél és megy. „A kötelesség hív — itt vagyok.“ Hosszú út választja el céljától, de ő nem restel fáradalmat és törődést és megy.¹³) A sátán, azaz a kétség, önérdek, a tagadás utját állja: „Hogyan, tegnap még azt mondotta Isten לך זרע כי ביצהק יקרא לך זרע hogy nagy nemzetség törzsatyjává téssen és most elveszi tőled reményeséged utolsó biztosítékát, zálogát?“ De Ábrahám lever kétséget és tagadást, hisz, bizik tovább és megy. Balsejtelmektől gyötrött fia megáll, kérdi: למה אבי אבי „Atyám“! Atyám! Mennyi fájdalom és szemre hányás ez egy szóban! De Ábrahám csak a kötelesség szavára hallgat az szólít: „Itt vagyok.“ A fiú folytatja: „Itt van a fa, a tűz, de hol van a bárány az áldozatra?“ Atyja mélán felel, az Úr majd kiszemeli magának a bárányt és megy, megy vérző szívvel, míg a Móriára ér

¹¹) Zsolt. 31, 20.

¹²) Peszach. 4 a.

¹³) Ber. rabba 56 f.

¹⁴) u. o.

K. h. Tudjátok, Ábrahám nem vihette véghez szándékát, mert Isten maga lépett közbe és tiltotta el az áldozattól. (15) אשר לא צויתי ולא דברתי ולא עלתה על לבי, (16) אשר לא צויתי זה בנו של מישע מלך מואב ולא דברתי זה יפתה ולא Ezzel, már bölcseink szerint is, ünnepélyesen kijelentvén neki és általa a késő utódoknak, hogy az ő oltára irtózik az embervértől s hogy az ő benne való hit nem nyilvánul az emberi érzések erőszakos elfojtásában, a gyűlöletben és vakbuzgalomban és a nyomukon járó pusztulás, átok, bűn és kárhozatban, hanem az emberi érzés felmagasztalásában, a szeretet, részvét, könyörületben és áldott műveik ápolásában. De azért tény marad, hogy Abraham kész volt a legnagyobbra, a legnehezebbre. És mert az ő odaadása páratlan, áldozat készsége határtalan, kötelesség-hűsége törhetetlen volt, והאלהים נסה את אברהם שנתן ליראיך נם להתנוסס מפני קשט (17) azért tüzetett Abraham kemény megpróbáltatásának e hősi megállása lobogóul az idők várormára, hogy jelezze a késő unokáknak az irányt, a czélt, hogy hol és miben találjanak menedéket és oltalmat a vágyak és ingerek támadásai ellen. תקעו לפניו בשופר של איל כדי שאזכור לכם עקדת Az ujévi harsona is ide szólit bennünket Abraham oltárához, hogy az ő odaadásának példáján felbuzdulva tanuljunk mi is megkötözni, fékezni feláldozni az önzést, a gőgöt, a fukarságot, az önhittséget, kárörömet és boszuvágyat.

15) Jerem. 19. 5.

16) Taanit 4 a. V. ö. Ikkarim III, 14. ולאברהם אע"פ . . . שדבר אליו להעלות את יצחק בנו לעולה מ"מ לא היתה כונתו ית' שיקריבו בפועל.

17) Ber. rabba 55 f.

18) Rós-hassáná 16 a.

(¹⁹ מורה שמשם אורה יוצאת לעולם) Ide hív a Móriára a honnan szerte árád a ragyogó fény, mely bevilágítja az utat, melyet követnünk kell és ez út a lemondás pusztáján keresztül vezet az örök jó, szép és igaz hazájába; (²⁰ מורה שמשם הוראה יוצאת לעולם) a honnan szerte hangzik a szózat, hogy csak az az ember, család, nemzet lehet nagy, gazdag és tisztelt, melynek legfélelmesb ura és parancsolója a kötelesség, lelkének leghatalmasb rugó ereje a kötelességtudat, legnagyobb erénye, érdeme a kötelesség hűség, legepedőbben várt öröme és boldogsága a teljesített kötelesség gyönyörűsége; hogy a kötelesség nem nyög, mely fojt, nem lánéz mely szorit, nem teher, mely lehúz, hanem erő mely felszabadít, emel, nemesít, jobbit, dicsőít, felmagasztal. Erre tanít, ezt hirdeti Abraham, ki példányképe lehet még ma is a zsidóságnak.

II.

הנני Ith vagyok. Abrahamtól kell nekünk kötelességtudást tanulnunk. Ez az, a mire most feltétlenül, égető szükségünk van. Mert a jelen nemzedék k o r s z e l l e m e voltaképen k ó r s z e l l e m. Veszendőben van vagy tán ki is veszett már belőlünk a becsületes, lelkiösmeretes, kötelességteljesítés szükségességének érzete. Az a szigorú, hajthatatlan kötelességtudás, mely nem simul és nem alkalmazkodik, nem gyengül és nem ernyed, nem haboz és nem inog, nem alkuszik és nem egyezkedik a viszonyokkal és körülményekkel, nem vár kárpotlást és jutalmat, nem hálát és kitüntetést. Abraham jel-

¹⁹) Ber rabb. 56. f.

²⁰) u. o.

szava: „Itt vagyok“ nem hangzik többé. És ha felhangzik, nincs köszönet benne. Jártassuk körül szemeinket, figyeljük meg egymást és magunkat is és mondjuk: Nem-e szomorúak, megdöbbentők a jelenségek, melyek úton-útfélen elénk tárulnak. Vállalunk hivatalt, de nem járunk el benne. Sokba fogunk, de keveset végezzünk. És a mit fogunk, annak is a könnyebb végét fogjuk. És a mit végezzünk azt is kelletlenül, immelámmal, csak úgy nagyjából teszszük. Nincs lelkesedés, buzgóság, kitartás, szívósság, hűség, szóval: kötelességérzet, csak felületesség, kapkodás, állhatatlanság játszi-ság. Igen, ez az a mi társadalmunkat jellemzi: a játék. Játszva szeretnénk tenni, elérni, megszerezni mindent: tudományt, gazdagságot, becsületet, tekintélyt, hirnevet. A szüle kényezteti, beczezi, bálványozza, gyermekét, nem szoktatja munkára, türeésre, lemondásra; látja rossz hajlamait, pajzanságait, romlásnak induló erkölcsseit, de nem alkalmaz szigorot, tekintélyt, fegyelmet, mert elve: j á t s z v a nevelni. Annak örve alatt, hogy nem kell a tanulót túlterhelni, csak nem a másik túlságba esünk, szabadjára bocsájtjuk és kiöljük belőle a komoly törekvést, a munkakedvet, az erélyességet, a kötelességérzetet, mert neveléstanunk elve: játszva tanítani. Szeretnénk meggazdagodni, de nem küzdés, takarékoskodás, nélkülözések árán, hanem egyszerre, hirtelen, kényelmesen — játszva. (21) *כעם ככהן כעבד כאדניו כשפחה כגברתה*²¹ És a milyen az egyén olyan a társadalom, a milyen a szolga olyan az úr, a milyen a család olyan az állam. A kereskedő elad és nincs mit, vesz és nincs miből, de azért mégis kereskedik — játszva. Szegényeket kell segíteni, betegeket gyógyítani, árvákat nevelni, de irtózunk

²¹) Érs. 24, 2.

a komoly kötelesség teljesítésétől és — rendezünk játékot. A félvilág fegyverben áll, rettegünk a háború vészeitől és nyomorától, a kötelesség felszólal: Tennetek kell valamit a harczosért, ha elnyomorodik, hitvese és gyermekeért, ha elesik és — rendezünk játékot. Templomokat kell építeni, jótékony intézményeket felállítani, fentartani a régi kor műemlékeit és rendezünk — játékot. A kötelességet kiszorította a játék. Játszunk mindenütt, mindenkor, mindennel. Játszunk a szóval, játszunk a becsülettel, játszunk a szivekkel, játszunk a hittel és játszunk az étellel. Hanyagul és álmosan üzünk mindent, lelkesedés, buzgóság és erőfeszítés nélkül. Csak egyet tudok, hol helyén volna a közöny, a lanyhaság és ime! az erkölcsnek csúfjára, épen ott legnagyobb a tűz, a szenvedély, a törhetetlen kitartás és ez: maga az igazi játék. És minő tűz! mekkora kitartás! Isten háza üresen áll, de a játszótermek telve, tömve. Nincs áldozat oly nagy, oly drága, melyet a játékos e Molochnak oltárára szives készséggel le nem tenné. Elpazarolja idejét, aláássa egészségét, felzavarja háza csendjét és mégis játszik. Beszennyezi becsületét, elhanyagolja üzletét, hivatalát, kötelességeit, és gyermekei nevelését; elkeseríti feleségét, önkezeléssel dúlja fel családi békéjét és boldogságát, de mégis játszik. Megszólják, lenézik, megvetik, és még is játszik. Veszit, kölcsön kér, ismét veszit s téved oly utakra, a hová nem követhetem — és mégis játszik. Érti a szerencsétlen, hogy vesztébe rohan, szeretne szabadulni, fölteszi, megigéri, fogadja, esküt tesz, hogy más útra tér, de most már késő van; valami zsarnok hatalom visszavonszolja, holnap ismét ott találja magát, ismét játszik.

Egyik szellemes költőnk csodálkozva kérdezé nem régiben, honnan van az, hogy templomaink mindig tárva-nyitva állanak és mégis üresek, börtöneink meg éjjel nappal zárva-csukva és mégis telvék? Nincs mit csodálkoznunk. Az egyik a másiknak következménye, szükségszerű okozata. Mert templomaink üresek, mivel hogy nincs hit és bizalom és szeretet és kötelességtudás és hűség és komoly önfegyelmelés, annak akáért van bűn és játék és betegség és kétségbeesés és öngyilkosság és átok és kárhozat. (22) *בְּחַטְאוֹ יָמוּת* Mindenki bűnében hall meg.

K.H. Ábrahámról az beszéli egy hitrege, *אֲבִן טוֹבָה הִיְתָה* (23) *תְּלוּיָהּ בְּצוּאָרוֹ שֶׁל אַבְרָהָם אֲבִינוֹ וְכֹל מִי שֶׁהָיָה בּוֹ מִיַּד נִתְרַפָּא* hogy életében egy drága követ hordott a nyakában és a ki beteg, szenvedő rátekintett, az menten meggyógyula. Midőn meghalt vette az Isten e drága követ *וְתָלוּ* és odaakasztotta a napközepébe. E csodakő volt ősatyánk hite, bizodalma, buzgalma, kötelesség-érzete. A nyakában hordozá, mert ezt beszélte, hirdette, prédikálta, terjesztette, ennek épített oltárt, ennek áldozott. És ha a lanyhák és közönyösek és hanyagok: a lelhibetegek, az ő példaadását látták, meggyógyulának, tetteire buzdulának és teljesíték emberi küldetésőket. De mihelyt ő meghalt és nem volt senki, ki a határtalan odaadásnak ily példáját mutatta volna, oda függeszte a napgolyóba, *אֵין אוֹמֵר וְאֵין דְּבָרִים בְּלִי נִשְׁמַע קוֹלָם בְּכֹל הָאָרֶץ יֵצֵא* (24) *מֵלֵיהֶם* melynek nincsen sem szava, sem beszéde, sem hangja nem hallik, de azért az egész földet járja be sugára és a világ végéig hat el szózata.

22) II. kir. 14, 6.

23) Baba bátra 16, b.

24) Zsolt. 19, 4.

Lássátok k. h. a nap reggel kél, délben eléri tetőpontját, este meg lenyugszik és holnap ismét kél és folytatja körfutását. Ezt tette tegnap, ezt teszi holnap, teszi évezredek óta és fogja tenni, míg a világ világ lesz. Pedig a napnak sem lelke, sem akarata, sem czélja nincsen **ששים ושמהים לעשות רצון קונם** és mégis halad a számára kimért pályán pontosan, fáradhatatlanul, feltartóztatlanul. Ettől tanuljunk hát mi is, mi világi szorgalmataskodók, kiknek van értelmök, akaratauk, életecéljuk, megfelelni hivén és pontosan a czélnak, a kötelességnek, a hivatásnak, melynek betöltésére küldeténk, hogy ne csak mondják, hanem meg is lássék rajtunk, **כל ראייהם יכירום** hogy mi oly nemzedék vagyunk, melyet Isten megáldott.²⁵⁾ Tegyük magunkat érdemessé a névre, hogy **זרע אברהם** Ábrahám gyermekei vagyunk, s valahányszor a kötelesség elénk áll, a hit vagy a haza, a zsidóság vagy a család, a szeretet vagy a szabadság képében és áldozatot kér és tette szólit: mi tette, áldozatra készen álljunk és feleljünk, mint Abraham felelt: Itt vagyunk. Nem kell új czélokot tűznünk magunk elé, nem kell új utakat keresnünk, ott tündökölt ott ragyog Ábrahám példája, ki egy „sötétben botorkáló“ pogány világ közepette oltárt épített és felgyújtá az oltárt s ennek szálló, lobogó lángja ez egy szót irta Izrael egére: Itt vagyok! Igen

. mig kétele a bölcs, hátrált a tevékeny
 Bujt az önérdek, fitymált a segéd,
 Ő megjelene, mint új fény az égen
 Felgyújtá az oltár szövétnekét.

²⁵⁾ Ács. 61, 9.

És ég az oltár. Im körébe gyültünk
Szétszórt bolyongók a vész idején
Már is tűzénél szent lángra hevültünk
Fénye világol sorsunk ösvényén.

Oh rakjuk e tüzet, hogy estve nála
Enyhet találjon áldó magzatunk
Ez lesz a méltó, a valódi hála
Mit a nagy Jóltevőnek adhatunk.

Amen.

KI A BÖLCS?

UJ-ÉVI BESZÉD.

Ki a bölcs ?

Alapige : אִיזוּהוּ חָכֵם הַלּוֹמֵר מִכָּל אָדָם
Ki a bölcs ? A ki minden
embertől tanul.

Ábót, IV. 1.

Valamint a napot gondolatsebességgel ismét és ismét megkerülő föld lakosának úgy tetszik זוּרַח הַשֶּׁמֶשׁ (ובא השמש¹), hogy a nap az, mely felkél, halad és lenyugszik, וְהָאָרֶץ לְעוֹלָם עוֹמֵדָתָה a föld pedig mozdulatlan áll a világegyetem ürében ; valamint a nyílt tenger felületén gyorsan előretörő hajós azt hiszi, hogy a part fái, házai, virányai indulnak, iramlanak vissza felé ő pedig veszteg áll az ingó hullámok között : úgy rémlik nekünk is, kik az élet tengerén utazunk, hogy az idő változik, az esztendőök jönnek, haladnak vonulnak el fejünk felett, mi pedig változatlanul állunk az események közepette. Úgyde ha a hajó partot ér, az utas szárazra lép, körültekint, szétfigyel s látja, hogy más az ég, mely fölötte ivelődik, más a föld, mely alatta terül, uj a tájék, mely körülveszi : akkor észreveszi, hogy érzéki csalódás, volt, mi lelkét fogva tartá, be-

1) Predik. 1, 5.

látja, hogy ő haladt előre, de a tenger nyugodt maradt. Ilyen révhelyünk nekünk az újév. Kikötünk, megállunk, visszatekintünk s látövünk messze távolában fel-feltűnnek örömeink letarlott virányai, összedőlt jóllétünk bús omladékai, széttépett kötelékek szivünket verdeső foszlányai; a jelenbe nézünk és észrevesszük a meghajlott kor ősz fejét, a szárnyaszegett életkedvet, szemünk megbágyadt tüzét, a lehangolást, mely éldeleink poharának fenekén visszamaradt, a való szirtjét, melybe reményeink ütközének és szétporolva visszamálltak, a célok hiábavalóságát, melyekért legjobb erőnket, tehetségünket feszítettük meg, s akkor mi is belátjuk, hogy hiuság és önáltatás játékát üzték velünk, hogy nem az idő változott, haladt, alakult, mert az végvéghetetlen, oszthatatlan és örök, hanem mi változtunk, ernyedtünk, öregedtünk, közeledtünk rohamos lépésekkel az innenső élet határvéghéhez. S tán azért is nevezi a szent irás az öreget (בא בימים²) „évekbe jöttek,“ mert nem az idő jött ő reá és vonult el felette, hanem ő ment, haladt bele az évekbe.

K. A. Aggodó, elfogódott szivvel léptünk az újév küszöbére, bezörgetni titkos zárú ajtaján — de az ajtó zárva marad. Kétségdúlt lelkeinkből felkiált a kérdés: Jövő! mit hozasz reánk? De a jövő néma marad és nem felel. Ámde sok kérdés csak azért nem nyert feleletet, mert helytelenül volt felvetve. Ez a kérdés is ezeknek volt egyike. Helytelenül volt föltéve a kérdés és pedig azért, mert ha az idő állandó, változatlan felosztása csak képzeleti, az esztendők nem mozdulnak, nem jönnek, nem közelednek: nem is hozhatnak sem-

²) Móz. I. k. 24, 1.

mit. Helyesen így kell feltennünk a kérdést: Mit viszünk mi az új-évbe, a jövőbe át? És ime, a szófukar, néma jövő milyen beszédes lett egyszerre! Nem is kérdés már a kérdés, mindegyikünk megtalálta, meg is adta már rá a feleletet: Terveket viszünk magunkkal, aggályokat, föltevéseket, reményeket, vágyakat. Ez óhajtások, igé-nyek, várankozások, törekvéseink, hivatásunk köreinek kü-lömböző volta szerint a részletekben különbözők lesznek, de az egyben mindannyian összetalálkozunk, egyetér-tünk, hogy boldogok akarunk lenni. Mindegyikünk azt várja, kívánja, a mi boldogságát teljessé teszi. Kinek számvetése hibás volt s terve dugába dőlt — az böl-ceséget vár. Kit betegség a szenvedés kinágyához köt — az erőt és egészséget kér. Ki szegénységben, nyo-morban tengeti napjait — az jóllét és gazdagság után eped. Kinek tiszta, becsületes nevét félreismerés és rágalom sárba húzta — az tekintély és becsület után sóvárog. De mindannyian óhajtunk, remélünk valamit, hogy megelégedettek és boldogok legyünk.

K. h. Nem kell meddő kételkedésben tépelődnetek, vágyaitok ábrándképeit nem a jövő sötét távolában ke-resnetek. (לא נפלאה הוא ולא רחקה הוא³) Sem nem rej-telem az, sem fölöttébb messze nincsen. Sem a magasságba, sem tengerek mögé nem kell érte fáradnotok, כי קרוב אליך הדבר מאד בפך ולבבך nagyon is közel van boldogságtok hozzátok, szájatok-ban, szivetekben, hogy elérhetitek. Boldogságunk forrása közvetlen közelünkben fakad és én azon leszek ez új-év reggelén, hogy hozzá férhetővé tegyem nektek e forrást, merítsek belőle és izleltessem meg veletek előízét annak, mit oly hön és esennen vágytok: a bol-

³) Móz. 5. K. 30, 11. 12.

dogságot. Csak egy föltételem van, s ez az, hogy bajaitok orvoslását ne csak óhajtsátok, hanem éljete is a gyógyszerrel, melyet nyujtandó vagyok; ne csak akarjátok a czélt, de alkalmazzátok is az eszközöket, melyek a czél elérését elősegíthetik; ne csak függeszszétek epedve szemeiteket a véghatárra, hanem járjátok is meg az utat, mely oda elvezet. Mondhatom, az orvosság nem keserű, az eszközök nem nehezek, az út nem hosszú. (4) *דרכיה דרכי נעם וכל נתבותיה שלום* Útjai kies utak és minden pályája : béke.

Mielőtt azonban feladatom megoldásához hozzáfognék, hadd mondjak el egy elmés történetet, melyet a talmudban olvastam: 5) Egy találékonyságáról híres rabbi egykor valamely népes város piaczára állott ki és harsány hangon kiáltozá : *מאן בעי חיי, מאן בעי חיי* Ki vesz életet? ki akar életet? Boldog, boldogtalan a rabbihoz sietett. Élni mindenki szeret. Gazdagok, szegények, sinylő betegek, bénák, vánszorogtak ki a piacra az életet meghosszabító búszerért. Annyian voltak a vevők, hogy egyesek már már félni kezdtek, hogy nekik nem is jut az orvosságból. Körülfogták, ostromolták, könyörögtek, rimánkodtak : „Nekem adj életet! Nekem adj életet.“ A rabbi csendet intett. A várakozás tetőpontjára hágott. A rabbi zsebébe nyúl és kivesz egy kicsiny könyvet, Dávid Zsoltárait, felüti a 34. fejezetet és olvas : *מי האיש ההפך חיים* Ki az tehát, a ki életet akar? Én . . . Én . . . kiáltozának össze — vissza. Akkor, folytatá a kérdező, túlharsogva a tömeg zajongását, *נצור לשונך מרע* akkor tartóztassátok nyelveteket a rosztól, ajkaitokat, hogy csalárdul ne beszéljenek; kerüljétek a bűnt, eselekedjétek

4) Példabesz. 6. 3, 17.

5) Áb. Zará 19 a.

6) Zsolt. 34, 13—15.

a jót; keressétek a békét és kövessétek azt. Eddig a rabbi. Fogadták-e tanácsát, éltek-e az ajánlott gyógyszerrel — nem tudom. Az elbeszélésnek itt vége szakad. De a siker bizonytalansága engem vissza nem riaszt, s az ókor rabbijának példáját követve én is kérdezem: Ki akar boldogságot? Szemetekről olvasom, hogy mindnyájan ezt kívánjátok, kéritek. Most én is egy kicsiny könyvet veszek elő, az Atyák Mondásait, fölkeresem a negyedik fejezet első tételét és olvasok: A boldogságnak négy alkateleme van: Bölcsesség, erő, gazdagság és tisztelet. Melyiket akarjátok? a bölcseséget? Megszerezhető: *אדם מכל אדם* Tanuljátok minden embertől. Erőt? Lehet: *גבור הכובש את יצרו* Kiki önmagát győzze le és erős lesz. Gazdagságot? *השמה בחלקו* Birhatjátok: Elégedjék meg mindenki a magáéval és gazdag lesz. Becsületet? Erre is szert tehetni: *המכבד את הבריות* Ki másnak ad tiszteletet, maga is tiszteletben részesül.

K. h. Egy órának kerete sokkal szűkebb semhogy mind a négy pontnak tüzetes kifejtését belé szoríthatnám; de másrészt meg az erőnek, jóllétnek, tekintélynek a gyökere a bölcsesség, elannyira, hogy bölcs Salamon tanusága szerint (*אני בנה לי גבורה עושר וכבוד אתי*⁷⁾ már a dolog természete szerint azé az erő, gazdagság és tisztelet is, a kié a bölcsesség. Azért beérhetjük, ha mai elmélkedésünk tárgyául csak az első tételt teszszük, mely így hangzik: *אדם מכל אדם* Ki a bölcs? A ki mindenkitől tanul.

Elmélkedésünk fonalán legelőbb a bölcsesség fogalmát fogjuk meghatározni; aztán megbizonyítjuk, hogy

I. a bölcseséget tanulni,

II. mindenkitől tanulni, de leginkább

⁷⁾ Példab. 8, 14.

III. az embertől kell tanulnunk.

Kérlek benneteket hallgassatok meg a nap szent-ségéhez és a tárgy fontos voltahoz mért áhitattal és figyelemmel. Isten legyen velem és veletek.

* * *

Még a legelvetemültebb gonosztevő sincsen soha akkora vakmerő, hogy a világ köztudatával daczosan szembeszállani, büntetteit czégérezni és azokkal nyilvánosan kérkedni merészkednék. A szeméremnek egy-egy szikrája mindig marad benne. S ez arra készíti, hogy az erkölcsnek legalább külső mezét öltse magára, jellemének szennyét eltakarja s a jónak látszatával, ha a mélyebbre ható tekintetet nem is, legalább a felületese-
ket és balgákat tévedésbe ejtse. Jóllehet arcza nem, de lelke mindig pirulni fog és felrettenni, valahányszor a véletlen fellebbenti a fátyolt és bűnét rút meztelenségében szégyenszemre állítja. Az erkölcs e csodálatos hatalma mindenütt nyilatkozik, ugy kicsinyben, mint nagyban. Innen van az, hogy az elvilágiasodott, önérdéke hajhászatában elsivárodott társadalom is, bűnét palástolni, a rosztat a jónak tetszetős színében feltüntetni törekszik, vagy elmozdítani a határköveket, melyek a bűnt az erénytől elválasztják. *הוי האומרים לרע טוב ולטוב רע, שמים השך לאור ואור לחשך, שמים מר מלתוק* (8) Összezúrják — zavarják a fogalmakat, felcserélik a neveket és elnevezik a hazugságot ildomnak, a képmutatást társadalmi erkölcsnek, a jogsértést élelmességnek, a szenvedélyt gyöngeségnek és, a mi itt leginkább érdekel, az okosságot bölcseségnek. Pedig a mily távol esik az ég a földtől, oly nagy a különbség az okosság és bölcseség között. Okosság alatt

⁸⁾ Jézásj. 5, 30.

ugyanis a lélek azon ügyességét értjük, mely a legváltóságosabb helyzetben is képes a céljai elérését elősegítő legalkalmasabb eszközöket megtalálni és felhasználni, anélkül azonban, hogy figyelmét a kivánt cél természetére, erkölcsös vagy erkölcstelen voltára is kiterjesztené; holott a bölcsesség nemcsak az eszközök helyes megválasztásában és alkalmazásában nyilatkozik, hanem, és első sorban, a cél természetére vet ügyet és csak akkor szegődik szolgálatába, csak akkor fog diadalra juttatásáért küzdeni, ha fegyvereit, eszközeit az erény szenteli meg, az embernek magának pedig nincs oka a sziv és veséket vizsgáló Isten tekintete előtt pirulnia vagy bujnia. Azért is mondja a királyi bölc: תהלת חכמה יראת (9) A bölcsesség kezdete az isteni félelem; azért Jób: (10) Az isteni félelem maga a bölcsesség; azért zsinagogánk atyái: (11) אין יראה אין חכמה אין יראה אין חכמה (12) A kiben isteni félelem nincsen, abban okosság, eszély, éles elme, ragyogó élcz, maró guny, tapintat, tudomány igenis lehet, de már bölcsesség abban nem lakozhatik, mert (13) ראשית חכמה יראת ד' (12) isteni félelem a bölcsesség eleje és veleje, lelke és lényege, שכל טוב לכל עושיהם az igaz jónak megértése az mindazoknak, kik a szerint cselekszenek, melynek dicsérete, értéke magmarad örökkön örökké.

Úgy de honnan nyerhetjük a bölcseséget és merre van az értelem hona? Forduljunk a tudomány ragyogó vivmányaihoz, a művészet mesteralkotásaihoz, a költői lángelme remekei-

⁹⁾ Példabesz. 9, 10.

¹⁰⁾ Jób. 28, 28.

¹¹⁾ Abót 3, 23.

¹²⁾ Zsolt 111, 10.

¹³⁾ Jób. 28, 12.

hez? Ezek tágitják látkörünket, finomítják izlésünket, művelik, gyönyörködtetik lelkünket, de istenfélelmet, azaz bölcseséget nem adhatnak. Megértetik velünk a szépet, de nem שכל טוב a legfőbb jót és igazat, a mi a bölcsesség gyökere. A hol bölcsesség nincsen, אכן (14) ott hasztalan serénykedik és alkot az írók hazug tolla. Külömben nem okolhatnók meg a jelenséget, melyet a történelem minden lépten nyomon elénk tár, hogy ott, a hol a tudományok virágoztak, a művészet és művelődés a fejlődés legmagasb fokára emelkedtek, (15) הנה בדבר ד' מאסו והכמת מה להם de az Úr igéjét megvetették és bölcseségök nem volt: ott az erkölcsök meghanyatlottak, a kötelesség érzete pusztulásnak indult, az erélyt felváltá az elpuhulás, a valót a látszat, az igazságot a képmutatás, a meggyőződés szilárdságát az alkalmazkodás mestersége és a társasági érintkezés finom, nyájas, behizelgő szokásai csak szemfödél voltak, mely a minden ízében megbomlott társadalom erkölcsi rothadását takará. A művészet csak a szépet éreztetheti, de nem érteti és kedvelteti meg velünk a jót és igazat. A művészet csak képek és jelekben beszél hozzánk, de nincs mindenki kezében a kulcs, hogy írását megfejthesse. Az érzelem, az eszme, mely melegéből és elevenességéből annyit vesztett míg alakot ölthetett, csak az anyag fátyolán által világol bágyadtan és sápadtan felénk. Valamint a folyam, melyet jégburkolat takar tisztán vissza nem tükrözi a felette ivelődő égnek kékét; hulláminak eleven folyását és játszó mormogását csak gyaníthatod: ugy nem tükrözi vissza a sápadt márvány sem az eszmét mely benne él; csak sejtethed azt, de nem

14) Jerem. 8, 8.

15) U. o. 9.

szemlélheted. Ha tehát magát a folyamat akarod szín-
ről színre látni, tiszta ezüst habjaiban megfürödni, fel-
üdülni — keress magadnak melegebb tájakat: azon-
képen ha a bölcsesség isteni képét akarod látni, תורת
(16) ללכת ד' תמימה משיבת נפש (16) lelkét üdítő szózatát hallani, ne for-
dulj אל האובות ואל הידעונים המצפצפים והמהגים (17) a halott-
idézőkhöz, a jelmagyarázókhöz, a halkán suttogókhöz,
ne kérdezősködjél בעד החיים אל המתים a holt anyagnál
az élő lelkekért: אתהלך לפני ד' בארצות החיים זה מקום
(18) hanem szállj le képzelmed egéről az élet lapályára,
állj ki az élet nyüzsgó-zsongó piaczára; tedd kezedet a
szenvedély gyorsan, forrón, lázasan lüktető üterére,
vigyázd meg az embert בראש מרמים-עלי דרך-ליד שערים-לפי
(19) magaslata tetején, úton, házban, kapuk
oldalán, a városban, ott a hol az érzelem és gondolat
nem holt jelekben, hanem eleven cselekményekben szól,
érdek érdekekkel összezsap, a fékevesztett szenvedély
gátat ront, az önzés más javán töltözik, a nyegle az
érdemet hurrogja le, a túlerő nyiltan gázol a népjogon,
mit mindenki gyáván elhagyott, az ármány alattomban
fúrja-túrja a gondtalan becsület gyökerét: ott van a
bölcsesség forrása, onnan meríts, onnan igyál, ott tanulj.

Ki bölcseséget akar, az tanuljon, tanul-
jon ernyedetlenül, nappal és éjjel, szünet-szüntelen, vég-
lehelletéig. Mert az embernek tudása, ha ezer évig élni
is, befejezetlen, esonka, hiányos marad. A tökély vég-
határát soha el nem érhetjük. Senki annyi ismeretet
nem gyűjthet, hogy annál még többet is ne gyűjthetne.

16) Zsolt. 19, 8.

17) Jézásáj. 8, 19.

18) Jóma 71 a. 7.

19) Példab. 8, 2. 3.

Tudományunk a lehető legmagasb fokon is töredék marad. De már az is bölcs, a ki tanul. Az ember megoldotta feladatát, ha küzd, munkál, tör, előre halad, bőviti ismereteit, gazdagítja tapasztalatait, erősíti erkölcsseit, fenyték alá veti indulatait, műveli önmagát és munkálja a köz javát. Elődeink, mondja Dúran Simon, nem nevezték magukat bölcseknek, hanem csak a bölcsesség tanítványainak, mert tudták, תלמידי חכמים אין להם מנוחה בְּעוֹהָזִי וְלֹא בְּעוֹהָבִי שֶׁנֶּאֱמַר יִלְכוּ מֵהֵיל אֶל הֵיל²⁰⁾ hogy az igazi bölcsnek nincsen nyugodalma, pihenése, sem jelenben, sem jövőben, sem itt sem ott, hanem fárad, gyarapodik, emelkedik fokról fokra szüntelen. יִשְׁמַע מִכָּל מִלְמְדֵי הַשִּׁבְלֹתֵי²²⁾ A bölcs mindig hallgat, tanul, figyel, hogy gazdagodjék ismeretben, tapasztalatban, okulásban. מִכָּל מִלְמְדֵי הַשִּׁבְלֹתֵי אִיזְהוּ חֲכָם הַלּוֹמֵר מִכָּל אָדָם. Ki bölcseségre akar szert tenni, az tanuljon mindenkitől: bölcstől és bolondtól, jótól és rosztól, baráttól és ellenségtől. מִכָּל מִלְמְדֵי הַשִּׁבְלֹתֵי²²⁾ Mindenkitől lehet tanulni még a bünöstől is. Valamint a fellegek a napot annyira el nem takarhatják, hogy egy-egy gyöngge sugár néha keresztül ne törjön rajtok: így ember bünbe nem merülhet, hogy az Istentől származott lélek fénye a salak és iszapon át ne világoljon. És ha igen, tanuljuk tőle a bünnt kerülni és megutálni. Ha nem lehet követésre buzdító, legyen elriasztó példa. Az ellenség is lehet tanítód, hathatósbb mint jó barátod. A szeretet kiméletesen fog hibádra rá mutatni, a gyűlölet durva kézzel tépi fel sebedet; az enyhe gyógyir, ez tüzes vas, mely sebedet kiégeti, de emez ha fájdalmasabban is, de biztosabban és gyorsabban hozza gyógyulásodat.

²⁰⁾ Berákót 64 a.

²¹⁾ Példab. 1, 5.

²²⁾ Zsolt. 119, 99.

A válság pillanatában az mutatja mit kell tenned, emez mit birsch tenni, hogy véssen viharon diadalt ülj. A szeretet az isteni ige, mely nyájasan szól a sziklához, hogy vizét kicsalja, emez a buzgó Mózes botja, mely ráüt a sziklára, hogy kényszerítse vízáadásra. איזהו הכם הלומד מכל אדם Tanulni mindég, mindenből, mindenkitől lehet, de leginkább mégis מכל אדם az embertől tanulj. Attól az embertől, ki az égi és földi részeket ugy tudta összeegyeztetni, az eszme és anyag ellentétes elemeit ugy összevegyíteni, hogy előállhatott egy harmadik válfáj: az ember; az egész, összhangzatos jellem, mely felölel magában mindent mi tiszta, emberi; attól az embertől, ki betölté hivatását s mindég szem előtt tartá, hogy

Az ember tiszte, hogy legyen
 Békében harczban ember,
 Méltó képmása Istennek
 S polgára a hazának.
 Válassza itt, válassza ott
 A jobbik részt magának.

Midőn Isten Salamonnak Gibeonban megjelent, s felszólitotta, hogy valamit kérjen tőle, Salamon bölcs, értelmes szívet kért, hogy tudjon választást tenni a jó és rossz között. Isten teljesíté kérését. Mivel bölcseséget kértél, mondá, és nem kértél magadnak hosszú életet, sem gazdagságot vagy elleneid életét nem kérted, ime én teljesitem kérésedet és adok neked bölcs szívet. De azt is adom mit nem kértél, mind gazdagságot, mind tiszteletet, mind hosszú életet ajándékozok neked. Ezt bölcsseink a következő hasonlattal világositják meg: ²³⁾ Volt egykor egy király, ki katonáinak egyikét vitézsége és hűségeért fölöttébb megszerette. Szolgálatát meg-

²³⁾ Peszikta rábbáti 14. fej.

jutalmazandó maga elé hivatá. שאל לך פרוקופי ואני נותן „Kérj valami ajándékot tőlem, szóla a király, bármit is kérsz én teljesíteni fogom.“ A vitéz zavarban volt, mindig attól tartván, hogy keveset talál kérni. Soká gondolkodott, töprenkedett. Mit is kérjen? Kérjen kitüntetést? Elveheti tőle. Kincseket? Az önkény ismét koldussá teheti. Most egy gondolat villant fel lelkében. „Felség, mondá, add nekem leányodat.“ A király szavát tartá, a vitéz vejévé lőn, és a leánynyal együtt megkapott mindent, a mit király csak adhatott. Így Salamon is az ég leányát, a bölcseséget, kérte magának jegyesül, mert a ki azzal frigyre kelt, az életet, gazdagságot és tisztelet is nyert.

K. h. Nekünk annyi hiányzik a boldogságból, hogy azt sem tudjuk, mit is kérjünk. Ne habozzunk. Bátran! kérjük el az ég leányát, a bölcseséget, a királyok királyától, legyünk engedelmes, hálaadó gyermekei, kössük meg a szövetséget lelkünk e jegyesével, ápoljuk, erősítsük azt mulhatatlan szeretettel és törhetetlen hűséggel, mert valaki bölcseséget szerzett az hosszú életet, vagyont és tiszteletet is szerzett, valamint irva is van: (24) אני בינה לי גבורה עושר וכבוד אתי הון עתק וצדקה Én, a bölcsesség hozom az erőt, gazdagságot és tiszteletet, nálam van állandó jóllét és igazság.

))

Amen.

24) Példab. 8, 14, 18.

IV.

A zálog és a háló.

ÚJ-ÉVI BESZÉD.

אֲבִינוּ מֶלֶכְנוּ Jóságos Atyánk! Felséges Királyunk! Szorongatott szívvel, csüggedés és kétség gyötrelmei között vivódó lélekkel jelentünk meg a Te felséges színed előtt az újév ez első reggelén, אֵין לָנוּ מֶלֶךְ אֱלֹהֵי אֲתָהּ mert egyedül Te vagy a mi erősségünk és menedékünk. אֲבִינוּ מֶלֶכְנוּ הַטָּאֵנוּ לְפָנֶיךָ Atyánk és királyunk! Tudjuk ugyan, hogy sokszor vétkeztünk Te előtted, elzártuk lelkeinket hited igazságai és vigasztalásai elől, hangzott a kötelesség hívó szózata, de mi nem követtük s letántorodtunk az erény egyenes útjáról, sőt még gyásznak közepette sem siettünk mindig a Te karjaidba, hogy atyai kebleden sirjuk ki könnyeinket, zokogjuk el bánatunkat. De most Hozzád térünk vissza, אֵין לָנוּ מֶלֶךְ אֱלֹהֵי אֲתָהּ mert kívülled nincsen nekünk erősségünk, védelmezőnk. Oh pedig mennyiszor zörgettél be szívünk ajtaján! Hányszor ráztál fel kába álmainkból! Hányszor meg hányszor ömlöttek el fejeink felett a keserűség árvizei, tellettek meg sziveink gyászszal és fájdalommal! De még akkor is, midőn vérezve görnyedtünk csapásaid szertelen sulya alatt, még akkor is tünde árnyakat kergeténk, csalfa reményeket öleltek sóhajink — csak Téged nem kerestünk fel, csak Te hozzád nem járt el lelkünk. Mindenben biztunk, csak Te benned nem veténk hitet s bizodalmat. — Atyánk és Királyunk! אֵל תְּבוֹא בַּמִּשְׁפָּט עִמָּנוּ ne szállj perbe velünk, כִּי עַפְרָא אֲנַהְנוּ hanem emlékezzél meg, hogy gyarló emberek, por és hamu vagyunk.

Egy egész év küzdelmei, veszteségei és szenvedései állanak szemünk előtt: látjuk a tátongó sötét ürt, melyet a halál sorainkba vert; megemlékezünk drága szeretteinkről, kik sir ölében porladoznak, vagy oda kötve a szenvedés kinágyához csak sóhajaikat küldhetik el templomodba; eszünkbe jut, hogy munkáltunk, de elmaradt a siker; biztunk, de csalatkozánk; lánczot fűztünk szerető szivekből, de kitört egy szem és széthullott az egész; hogy vártuk, porba alázott néped felemelését, visszavonás és gyűlölség átka után, szeretet lelkét, béke angyalát — de mind hiába vártunk; reményeink virágai elfonnyadtak, lehullottak a való fagyos érintése alatt s már most felfakad és kitör lelkünkben a kérdés: Mindenek sorsát intéző nagy Isten! mi lesz belőlünk? mi vár reánk? אבינו מלכנו ה' ע'לנו שנה טובה Jóságos Atyánk, ujíts reánk szebb, jobb esztendőt! Fájdalmunk fátylán keresztül derítsd vigasztalásod és tetszésed fénysugarát fejünkre. Adj áldást munkánkra, erőt a jónak akarásában, kitartást a küzdelemben, szívünknek áhítatot, imánknak meghallgatást, boldogságot kérő vágyunknak teljesülést, gyászunkban enyhülést, vészekben védelmet, holtunkban oltalmat. Áldd meg bőséggel mezőinket, a tiszta élet örömeivel családjainkat, hű, kötelességtudó fiakkal és leányokkal zsinagógánkat, dicsőséggel hatalommal nemzetünket, bölcseséggel kormányunkat és atyáskodó érzéssel királyunkat. Töltsd ki a béke és egyetértés lelkét a szivekbe, hogy szűnjék már a visszavonás és egyenetlenkedés, és jöjjön el a messiási korszak, mikor a te szent elveid és érdekeid győzelmet ülnek mindenütt fent és lent, bibor és daróc alatt a piacz zajában, a munka műhelyében, a művészet csarnokában, a tudomány templomában, a házas élet

szentélyében, hogy mindnyájan egybeforrva legyünk
egyek szeretetben, erkölcsben, igazságban és honszere-
lemben. Tarts meg bennünket, tartsd meg édes mieinket
erőben, életben, boldogságban, hogy Neked szolgálhas-
sunk és hálaadással dicsérjük szent nevedet. De ha
végére mehetetlen bölcseségedben úgy találod, hogy
nem kimélheted meg szívünket a fájdalomtól, házunkat
a gyásztól, add megértenünk, הכל נתון בערבון, hogy
minden csak zálog a kezünkben, hogy mindenki
és mindenünk a Tied — magunk is, mieink is a Tied
vagyunk. Add megértenünk, hogy a mit tévsz az jól
van téve, igazságosan van téve, üdvünkre van téve s
akkor mi könyek között is megadjuk magunkat és
hallgatunk —. Ámen.

A zálog és a háló.

Alapige: הכל נתון בערבון ומצודה פרוסה על כל החיים.
Minden csak zálogul van adva és a háló ki van vetve minden előre.

Ábót 3, 16.

(נכרין דברי אמת¹) Vannak igazságok, melyeknek megértéséhez nem kell semmi tudomány vagy bölcsesség, csak józan ész és fogékony szív; elvek, tapasztalatok, oly egyszerűek és világosak, hogy egyszer kimondva, legottan elménkhez férnek, meggyőződéssé, közismeretté válnak. Ilyen egyszerű igazság, melyet nemcsak a papok ajkai, hanem a természet szája is úton-útfélen fáradatlanul hirdet: az emberi élet mulékonysága, erőnk, egészségünk, vagyonunk, becsületünk bizonytalansága, esendősege, állhatatlansága. A szt. irás prófétái, költői és dalnokai is sűrűn, hathatósan és sokféle hasonlatokban beszélnek a földi javak mulandóságáról és veszendőségéről. A halandó napjai mint a fű, mint a mező virága úgy virágzik. ²אנוש כהציר ימיו כציץ השדה כן יציץ² Reggel felvirúl, megújul, estvére levágatik és elszárad. ³יבש הציר נבל ציץ, כי רוח Szárad a fű, hervad a virág,⁴

1) Szótát 9b.

2) Zsolt. 103, 15.

3) u. o, 90, 6.

4) Jézs. 40, 8.

ha az Úr szele ráfuval. Bizony fű a nép. כִּי תִמּוֹל אֲנַחְנוּ
 (5) Tegnapiak vagyunk és mit sem tudunk és napjaink a földön
 árnyék, (6) csak árnyék, mely meg
 sem áll. נַפְּיֵינוּ קָלוּ מִנִּי רֵץ בְּרַחוּ לֹא רָאוּ טוֹבָה (7)
 Napjaink gyorsabbak mint a futár, eliramlanak,
 jót nem látának. יָמֵינוּ קָלוּ מִנִּי אֲרָג וַיִּכְלוּ בְּאֶפֶס
 (8) Napjaink gyorsabban peregnek mint takács
 vetélője, és semmibe vész el a remény. Mulékonyak
 כַּעֲנַן בֶּקֶר וְכַטַּל מִשְׁכִּים הוֹלֵךְ, כַּמֶּץ יִסְעַר מִגֵּרֶן וְכַעֲשָׂן מֵאֲרָבָה (9)
 mint reggeli köd, mint korán múltó har-
 mat, mint polyva, melyet szérűből, mint
 füst, melyet kéményből ragad el szél.
 Hatalmunk, dicsőségünk כַּקֶּצֶף עַל פְּנֵי מַיִם (10)
 mint hab a viz felszínén וְלֹא יִמְצָאוּהוּ
 (11) mint elillanó álom, meg nem
 található, mint elriasztott éjjeli láto-
 mány. — Úgyde e tanítások, e czáfolhatatlan igaz-
 ságok nemcsak arra valók, hogy higyjük, hanem hogy
 hitünk szerint éljünk is; ne csak tudjuk, hanem hogy
 ezen tudat igazgassa akaratunkat, szabjon irányt gondol-
 kodásunknak, cselekvésünknek és egész erkölcsi magunk
 tartásának.

K. H. Egész esztendőn át, úgy látszik, sem időnk,
 sem kedvünk nem volt, ily komor, megalázó, dőzs élte-
 leteinkből felzavaró eszmék méltánylására és befogadá-

5) Jób 8, 9.

6) u. o. 14, 2

7) u. o. 9, 25.

8) u. o. 7, 6.

9) Hos. 13, 3.

10) u. o. 10, 4.

11) Jób. 20, 8.

sára. Hasztalan állittatánk majdnem mindennap az enyészet és pusztulás mind újabb és iszonytatóbb diadaljelenvényei elé, az élet piacznán hemzsegő tömeg zúgása zsi-vaja, az egymás ellen ádázul küzdő érdekek harczmoraja és fegyvereik csattogása túlharsogák a gyász méla, bús dalát; a remények, kedvtelések és örömek felcsillanó lidérczfénye elvonák figyelmünket a csalatkozás, önhibáztatás és összeomlott jóllét szomorú képeitől. Itt azonban, e szent helyen, a hová a világ zaja, gondjai el nem kísérték, ma, az újév ez első reggelén, midőn életünk egy tetemes részét a mult sírjába temetni készülünk, mulandóságunk érzete oly erőt vesz rajtunk, erőnk, egészségünk, szerencsénk változandó voltának tudata oly erőszakosan tolul elénkbe, hogy azt meghallgatatlanúl, méltatás nélkül visszautasítanunk nem lehet, nem szabad. Mai hangulatunk arra késztet, hogy e gondolattal behatóbban foglalkozzunk és a róla levont erkölesi tanulságot mélyen szivünkbe véssük, hogy szolgáljon nekünk zsinórmértékül és tanácsadóul az elénk tüzendő czélok és az elérésükre szolgáló eszközök megválasztásában és kellő méltánylásában.

Alapigéül tesszük Rabbi Akiba következő mon-dását. הכל נתון בערבון ומצודה פרוסה על כל החיים החנות פתוחה, והחנוני מקיף והפנקס פתוח והיד כותבת וכל הרוצה ללות יבא וילוה והגבאין מהזירין תדיר בכל יום ונפרעין מן האדם (מדעתו ושלא מדעתו)¹²⁾ Ennek szószerinti magyarsága ekként hangzik: Minden csak zálogul van adva, és a háló ki van vetve minden előre; a bolt nyitva áll, és a boltos hitelez, és a könyv fel van nyitva, és a kéz beir. Valaki akar hitelbe venni, jőjön és vegyen, de a beszédők körüljárnak folyvást, minden nap és be-

¹²⁾ Ábot 3, 16.

hajtják az emberen, akarva nem akarva. Ma e mondatcsoport két első részével fogunk tüzetesen foglalkozni; a többivel, ha Isten megsegít, későbbben. Kérlek benneteket, hallgassatok figyelemmel és istenfélelemmel.

לך ד' הגדלה והגבורה והתפארת והנצה וההוד כי כל בשמים ובארץ לך ד' הממלכה והמתנשא לכל לראש והעושר והכבוד מלפניך ואתה מושל בכל, ובידך כח וגבורה ובידך לגדל (Tied, Uram, a nagyság és a hatalom és a dicsőség és a győzelem és a méltóság, valamint minden a mennyben és a földön. Tied, Uram, a birodalom és az, ki mindenek fölé fejedelmül emelkedik. És a gazdagság és a tisztelet Te tőled vagynak és Te uralkodol mindeneken. Kezedben van az erő és hatalom és kezedben mindenek felmagasztalása és megszilárdítása. (לד' הארץ ומלואה תבל ויושבי בה¹⁴) Az Úr a föld és telije a világ és a benne lakók. בידו מהקרי ארץ ותועפות הרים לו אשר לו הים והוא עשהו. Kezében vannak a föld szélei és a bérczek ormai övéi. Övé a tenger, ő alkotta, és a szárazat az ő kezei rendezték.¹⁶) Övé az ezüst, övé az arany. Övé az erdők minden vada és a barmok ezrei a hegyeken.¹⁷) הן כל הנפשות לי הנה, כנפש האב וכנפש הבן לי הנה¹⁸) Ime minden lelkek az enyéimék mind az atya mind a fiú lelke az enyém. ממך הכל ומידך

¹³) Krón. I. k. 29, 11—12.

¹⁴) Zsolt. 24, 1.

¹⁵) u. o. 95, 4, 5.

¹⁶) Hagg. 5, 9.

¹⁷) Zsolt. 50, 10.

¹⁸) Ezek. 18, 14.

(¹⁹לך נתנו Tóled van minden és a mit kezedből vettünk, azt kezedbe vissza kell tennünk, mert — הכל נתון בערבון minden csak zálogúl van adva.

Avagy van-e a földi javak között csak egy is, melyet kizárólag és föltétlenül a magunkénak nevezhetnénk? s melyik az? Talán életünk? Hát a kínszenvedés ágyához kötött beteg, ki az enyészet metsző fuvallatát közelegni érzi, érzi, hogy élte lángja nemsokára ellobog, látja, hogy szeretet és tudomány hasztalan virrasztottak kórágya felett, hallja hitvese és növeletlen gyermekei zokogását, kiket itt kell hagynia özvegyül, árvakúl, istáp és gyámol nélkül, nemde tusára kél, viaskodik, védekezik görcsösen, lázasan, kétségbeesetten; odaadná mindenét, földi boldogságát, üdvét, ha életét egyetlen egy tünde perczezel is megnyujthatná? Hasztalan! אין אדם שליט ברוח לכלוא את הרוח ואין שלטון ביום המות אין אדם יכול לומר למלאך המות Senki-nek sincsen hatalma a lelkén, hogy visszatartóztassa lelkét és nincsen hatalmasság a halál napja felett, senki sem mondhatja a halál angyalához, várj míg elvégzem dolgaim, azután megyek, mert הכל השב תשיב לו את העבוט כבוא השמש²¹ a zálogot pedig akarva nem akarva vissza kell adnunk, mihelyt a nap lemegy.

És ki mondhatja: én nyugodt lehetek (בל אמוט לעולם²²) én nem ingadozom soha. A sors keze engem utól

¹⁹) Krón. I. k. 29, 14.

²⁰) Midi rabb. Prédik. 8, 8-hoz.

²¹) Móz. 5. k. 24, 3.

²²) Zsolt. 30, 7.

nem ér, a halandóság adaja én rajtam egyhamar be nem hajtatik. Im mily hevesen dobog e sziv, mily fényesen szikráznak e szemek, mint lángol még lelkemben a vágy, mint feszülnek, duzzadnak munkára e karok, mint lüktet a vér, buzog az élet, pezsdül az erő! . . . A balgák! (23) במאזנים לעלות המה מהבל יחר 23) A mérlegben egy lehellettől szöknek fel mindannyian. Az egyik serpenyőben az ember, a másikban egy könnyű lehellet és a lehellet súlyosabb lesz, felbillenti az embert. Egy morzsácska jut az élet kereke alá s az óramű megáll; a hideg szél egy fuvallata illetett és elszállunk²⁴⁾ elszéledünk mint a füst, elolvadunk, szétmállunk mint a viasz a tűz előtt, mert מצודה פרוסה על כל החיים a háló ki van vetve minden élőre. כי גם לא ידע האדם את עתו, כדגים שנאהזים במצודה רעה, וכצפרים האהוזות בפה, כהם יוקשים בני האדם לעת רעה, כשתפול עליהם (25) פתאום Minden élőre! S még az ember sem tudja az ő idejét, hanem valamilyen halak gonosz hálóval fogatnak meg és a madarak törbe ejtetnek; úgy fogatnak meg az emberek fiait a baj idején, ha hirtelen rájuk jön. — Avagy mert érzéki szemeinkkel nem látjuk a halászt nem érezzük a szorosán körülfogó háló fojtó szálait, elbiznók magunkat nyeglén felkiáltván: לית דין ולית דיינא Nincsen háló! Nincsen halász! Oh akkor csakugyan jól mondja a böles király: Az ember olyan mint a hálóba akadt hal. A hal is bátran, vigan eviczkél elemében, míg a gyalom a víz fenekén vesztegel, mert nem tudja, hogy fogva van; de hogyha a halász kihuzza a hálót,

²³⁾ u. o. 62, 10.

²⁴⁾ u. o. 68. 3.

²⁵⁾ Predik. 9, 12.

akkor, de már későn, tudatára jut annak, hogy veszve van: ugy az ember is vidáman, bátran úszik elemében, az örömek és éldeleték tengerében, mert azt hiszi, az élet örök, a tenger végtelen, pedig már fogva van. — Ám ha a halász, a világ halásza, felvonja hálóját mind magasabb és magasabbra, szálai mind szorosb és szorosabban keritik körül, akkor keresztül törne rajta, szét-tépné redőzetét, de nem lehet, mert הכל נתון בערבון minden csak zálogúlván adva, a zálogot pedig vissza kell adnunk, mihelyt a nap leáldozott.

Keresztül törne, de nem lehet. Ha multja panasza, a sértett lelkiismeret vádjai bűnökkel telt szivéből, tompán felhangzanak, romlása elősejtelmei sirály gyanánt lebegnek lelke felett, tépelődik, háborog s szive nyugtot nem talál — minden levélzörrenésben a világbíró ítéletét véli hallani, a kétes homály minden árnyékában vádlói rémalakját véli látni; bedugja fülét és mégis hall, lehunyja szemét és mégis lát; megijed, felszökik, fut, menekül, de lelkiismerete nyomában van, mint árnyék a testet, mint Isten kárhozata a paradicsoma vesztett Ádámot, kíséri, követi, kergeti s a bűnös, vérezve a korbácsütések alatt, zihálva, görnyedve, roskadozva a büntetés el nem viselhető súlya alatt a kétségbeesés egy örületes perczében, sebet ejtenes zivén, idő előtt ajtót tárna a halálnak, csak hogy szabaduljon az élet gyötrelmeitől, hát akkor szabad volna? Nem volna szabad, mert מצודה פרוסה על כל החיים a háló ki van vetve minden életre, s bárhol van az ember, mindenütt körül van fogva, mindenütt Isten hatalmában van. אנה אלך מרוחק ואנה מפניך אברחה. אם אסק שמים שם אתה, ואציעה שאול הנך, אשא כנפי שחר אשכנה באחרית ים גם שם ירך תנחני ותאהזני ימינך²⁶⁾

²⁶⁾ Zsolt. 139, 7—10.

Hova mennék lelked elől, és színed előlhova futnék? Ha égbe szállanék, Te ott vagy; ha sirba vetném ágyamat Te jelen vagy. Ha hajnal szárnyait ölteném, laknám legszélső nyugaton, ott is kezed vezérlene és jobbod tartana engemet. Ha mondanám: a sötétség talán elfed engemet —: az éjszaka nappalá lesz körülöttem. Mert a sötétség sem sötétlik Te előtted, az éjszaka ragyog mint a nap, a sötétség mint a világosság.

De ha az élet nem is sajátunk, de vagyonunk, gazdagságunk, melyet fillért fillérhez rakva, éjjelt nappallá téve, szereztünk, gyűjtöttünk, olykor-olykor emberfeleink boldogsága, lelkünk tisztasága árán, az tán csak mégis egészen és kizárólagosan a mienk? K. H. Nem a földi javak bősége teszi a gazdagot gazdaggá, hanem azoknak értékesítése, az élvezet és felhasználásuknak módja. (27) *יש מתעשר ואין כל מתרושש והון רב* Van, ki gazdagnak látszik, holott nincs semmije, van, ki szegénynek, és vagyona nagy. — A szerény, kevéssel beérő, megelégedett és háladatos szív, mely örülni tud a sors minden mosolyának, mert benne az isteni szeretet egy-egy sugarát látja — az gazdag, még ha semmije nincs is, és a mit élvez az az övé. Kit a nagyravágyás az irigység, az elégedetlenség soha pihenni nem hagynak, hanem szünet-szüntelen előre kergetik, sarkalják; ki mint Izrael hatalmas királya Ahab, búsul, bánkódik, ágyba esik, mert nagy birodalmához Náboth szöllejét is hozzá nem csatolhatá; ki mint Hámán nem tud örülni ki-

27) Példabesz. 13, 7.

tüntetésének, nem tudja élvezni gazdagságát, mert a milliók között akadt egy, ki térdet nem hajt előtte; ki a jóllét létráján mind fölebb és fölebb hágva csennen mindég csak azt a fokot keresi, mely felette van, kinek boldogságához mindég csak az hiányzik, a mije nincs és nem tudja megbecsülni, használni, élvezni azt, a mije van, az a friss vizér mellett is szomjazik, annak lelke olyan mint a szita, melyet vízzel töltünk, töltünk, de soha meg nem telik. יש רעה אשר ראיתי תחת השמש, ורבה היא על האדם, איש אשר יתן לו אלקים עשר ונכסים וכבוד ואיננו חסר לנפשו Van מכל אשר יתאוה ולא ישלישנו האלקים לאכור ממנו²⁸⁾ egy baj, melyet láttam a nap alatt és sokszor van az emberek között. Mikor valakinek ad az Isten gazdagságot, jószágot és tisztességet és nem hiányoznék lelkének semmi, valamiben csak gyönyörködhetnék, de nem adatott neki erő, hogy éljen vele, élvezze azt.

Nincsen ereje! Hogyha pedig dúsan terített asztala mellett is éhezik, nem örül a mának, mert várja a holnapot, nem éli a holnapot, mert lesi a holnapután s megelegedés és vágy, remény és valóság soha utól nem érve egymást váltogatják, kergetik: akkor meg miért fárad és küzd? minek nélkülöz, kinek szerez, gyűjt és halmozza kincseit? Talán elviszi magával a sírba? Nem viszi, mert, הכל נתון בערבון a vagyon csak zálogul adatik neki, és azt visszakövetelik tőle ומצודה פרוסה על כל ההיים ha a háló ő rá is, mint minden élőre, ki leszen vetve הכמים ימותו יהר כסיל ובער יאבדו ועזבו לאחרים הילם כי לא Bölesek halnak, לא ירד אחריו כבודו²⁹⁾

²⁸⁾ Préd. 6. 1—3.

²⁹⁾ Zsoel. 49, 11. 18.

bolondok és botorok egyetemben vesznek el és másra hagyják gazdagságukat. Mert semmit a halálba magával el nem viszen, sem alá nem száll vele az ő dicsősége. — כשארם בא לעולם ידיו הן קפוצות כלומר כל העולם כולו שלי — וכשהוא נפטר מן העולם הן פשוטות כלומר לא נהלתי מן העולם הזה (30) Mikor az ember megszületik kezeit erősen befogva tartja, mintegy mondván : Az egész világ az enyém, én leszek ura! de ha búcsut vesz a világtól, kinyitja kezeit s mutatja, hogy nem visz magával semmit.

De hát elvégre gyermekeink, szerelmünk e drága zálogai, édes gyermekeink, kiket könyeinkkel, szivünk vérével tápláltunk, gondoztunk, vezettünk, oktattunk, neveltünk, hogy lelkünk lelkükkel egybeforrt oly bensőn, oly szorosan mint anyatörzsökével a zsenge galy, ezek tán mégis csak a mieink? A mieink! Oh hát emlékezzetek vissza a kinos perczre, midőn a halál követe lefelé fordított fáklyával jelent meg édes magzatunk kór-ágya mellett, hogy elszakítsa azt, kit karjainkon ringatánk, kinek orczáin nekünk az öröm édes rózsai piroslottak, kinek szeme mosolygása túlvilági üdv, ajka gagyogása arkanyali karének volt nekünk; emlékezzetek vissza ama gyászos pillanatra és mondjátok, nem-e szives örömmel adtuk volna szivünk vérét váltságdíjul. életeért... életünket? Hát engedjük vala tőlünk elrabolni, ha mint édes sajátunkat megvédhettük volna? De engednünk kellett, szükségképen kellett, הכל נתון בערבון mert csak zálog volt, voltak gondozásunkra, ápolásunkra bizva, és azt vissza kellett adnunk, ומצודה פרוסה mihelyt a kényszerűség hálója, melyen keresztül nem ronthatánk, reája is ki volt vetve.

³⁰⁾ Kohelet rabbah.

S ha már most mindenünk, a mink van, életünk, vagyonunk, gyermekeink csak zálog kezünkben, melyet előbb vagy utóbb de okvetetlen vissza kell adnunk, mi az, mi ebből következik? Nyilván az, hogy a ránk bizott kincset hűségesen és lelkiismeretesen gondozzuk, hogy ép oly tisztán és csonkítatlan adhassuk vissza tulajdonosának, a miként vettük. Isten saját hasonlatosságára teremté az embert, homlokára az isteni származás bélyegét süté és lelkébe neve vonásait véste. S már most kérdem, ha az országos törvények súlyos büntetést szabnak arra, ki gyarló ember nevét hamisítana, nevet, mely hitvány papirosra van írva, vajjon büntetlen maradna az, ki a mindenható Isten nevét hamisítaná, azt, melyet lelkünkön hordozunk? Neked adtam szól az úr, tórámat törvényemet, szivedbe oltám a szeretet, könyörület és igazság érzetét, lelkedbe a szabadság vágyát, a lángolni tudást mindenért mi szép, nagy és dicső, kezedbe adtam a hit, a tudomány fáklyáját, de nem feltétlenül és ingyen, הכל נתון בערבון hanem csak zálogba נרך בידי ונרי בידך נרך בידי שנאמר נר ד' נשמת אדם נרי בידך להעלות נר תמיד אלא אמר הקב"ה אם הארת נרי הרני מאיר נרך³¹⁾ Az én világosságom a te kezedben van, de visszatartottam esérébe a tiedet. Ha fennen lobogtatod az én fáklyámat, világítasz a sötétben jároknak, tündökölsz erényeddel, ragyogtatod jóságodat, akkor én is ragyogtatom soká a te boldogságod mécsét, szereteted tüzételeted lángját.

Bár igaz, hogy nehéz, felette nehéz az Istentől nyert drága zálogot úgy gondozni és ápolni, felette úgy örködni szünet-szüntelen, hogy ahhoz soha árny és szenny

31) Mikr. rabb. Móz. 3. K. 31. fej.

ne férjen, hogy eredeti tisztasága, fénye, ártatlansága megmaradjon — nehéz, mert ומצודה פרוסה על כל החיים a háló ki van vetve minden élőre, titkon, látatlanul és a bűn az ajtó előtt leselkedik. Nehéz követni a kötelesség érdes szavát gyalázatba, száműzésbe, inségbe, halálba, ha a kényelem puha vánkosát kínálja; fékezni a kitörni kész boszuérzetét s hallgatni a megbocsájtás, a számvető ész komoly intelmeire; visszafojtani, eloltani az érzékiség fellobbanó lángját, ha ereinkben a vér forrva, vágyva pezsg; a közerkölcsök romlása közepette is szilárdul és tántorithatatlanul haladni a munka és becsület tövises pályáján, mikor a gazság törét veti és csalétkül oda teszi a gazdagságot, kitüntetéset, élvezetet; nehéz, (32) לפום צערא אגרא de éppen a küzdelem nehézsége teszi az erényt erénynyé, a diadalt dicsőséggé; nehéz, de nem lehetetlen. כי הנם Hasztalanul van kivetve a háló annak, aki szárnyát bírja, az belé nem akad, hanem szárnyat feshit, felrepül, s büszkén tekint bércz ormáról a föld kicsinyes érdekeire, vágyaira. De még ha az önfeledés és gondatlanság egy perczében belé is akad, addig küzd, viaskodik, csapkod, míg szétszakítja נפשנו כצפור נמלטה מפה יוקשים הפה נשבר és lelkünk mint a madár kiszabadul a törvettők, hálójából. A tör eltörött és mi kiszabadultunk, mert védelmünk volt az Úr, az ég és föld alkotója.

K. A. Tudom, nincsen egy is köztünk, ki a lefolyt esztendőben a bűn hálójában meg ne akadt volna. De

32) Ábot 3, 6.

33) Példab. 1, 17.

34) Zsolt. 127, 8.

mi birjuk szárnyainkat és az újévi kürt viaskodásra, tusára hí fel bennünket. A kicsinylelkűek elcsüggednek, de a nagyratörők, bátrak szembezállnak bűnnel, sorssal, vésszel. Mint a megdagadt, medrén túl áradott folyam elébb utóbb ágyába visszatér és addig fut, folyik, míg tenger ölébe nem szakad: úgy a törvény gátján túlcsapott lelkünk addig ne adjon nyugtot önmagának, míg kútfejéhez Istenhez, vissza nem tért. Mint az irányából kilökött iránytű a hajón, addig inog, rezg, hánykódik ide s tova, míg végre megint északra mutat, a hová a föld delejesege vonzza: úgy a jó és igaz kerékvágásából kizökent lelkünk, földi élvezek és örömeiben ne találjon megnyugvást és pihenést, hanem addig küzdjön, fáradjon erőlködjék, míg megtalálja az irányt és oda ezélez, oda mutat, oda vágyik, oda jut, hova az égi delej vonzza: Istenhez. A kicsinylelkűek elcsüggednek, elernyednek, וקוי ד' יהליפו כה יעלו אבר כנשרים ילכו ולא יגעו (35) de az Úrban bizók, új erőre kapnak, felszárnynak mint a sasok, jarnak, de nem fáradnák el, futnak, de nem lankadnak el, mert segedelmük az Úr, az ég és föld alkotója. — Amen.

³⁵⁾ Jézs. 40, 31.

)

V.

POR VAGYUNK.

KOL NIDRÉ ESTE.

Előima.

אֲבִינוּ מֶלְכֵנוּ זָכוֹר כִּי עַפְרָא אֲנַחְנוּ Mi Atyánk és Királyunk, gondold meg, hogy por vagyunk. Zihálva, roskadozva bűneink és önvádjaink szertelen súlya alatt járultunk a Te felséges színed elé, hogy a Te mindene-
ket szerető sziveden kisírva fájdalmainkat, elzokogva panaszainkat, visszanyerjük könnyelműen eljátszott tet-
szésedet és jóvoltodat; megjelentünk, hogy keserűséges könnyeinkkel lemossuk lelkeinkről a bűnök szennyét, lekönyörögjük a Te mennyei békességednek áldását meghasonlás kinjai között vivódó sziveinkbe, házainkba.

הַסְתַּכְלוּ בַשָּׁמַיִם שֶׁבְרָאתִי לְשִׁמְשֵׁכֶם שְׁמַא שִׁינוּ אֵת מַדְתָּם או
A csillagvilágok úgy forognak trónod körül, a mint a Te tanácsod rendelé; a föld azon a pályán kering az ürben, melyet a Te újjaid mértek ki neki; a harmatcsepp és a végtelen tenger, a porszem és az eget ostromló bércz, a fűszál és a százados tölgy, a moly és a rengeteg dúvada, minden élő és létező, úgy hajtja végre a Te akaratodat, amint Te parancsolád: — csak mi, a Te képmásodra alkotott emberek, mi mertünk pártot ütni, fellázadni ellened, megcsúfolni, megszegni legszentebb törvényedet Oh légy enyhe, elnéző biránk minékünk! G o n d o l d m e g , h o g y p o r v a g y u n k !

Elhalmoztál bennünket atyai jóvoltodnak adományaival, mert hisz mindenünk, mink van, Te tőled va-

1) Sifré Móz. 5. k. 306. p.

gyon. A szellő fuvallatában, a madár vig enekében, a virág illatában, a nap éltető melegében, a felhő áldásos csöppjeiben, a gyümölcsök pirosuló biborában, rónáink kalásztengerének hullámzatában, szülőink mosolyában, gyermekeink ölelésében, szeretteink esókjaiban a Te intézésedet kell vala látnunk, áldanunk nevedet, szeretnünk Tégedet és félnünk hatalmadat, (בן יכבד אב ועבד אדני²) szeretnünk mint gyermek az atyát, tisztelnünk, mint szolga az urát és most vádolsz bennünket és kérdezed: ואם אב אני איה כבודי ואם אדנים אני (איה מוראי³) Ha atya vagyok, hol van a tisztelet, ha úr vagyok, hol van a félelem? — Érezzük a vád igaz voltát, kérdésedre nincs feleletünk. Csak e könyörgés fakad megtört szivünkéből: Mégis csak Atyánk, mégis csak Királyunk, gondold meg, hogy por vagyunk!

Te erkölcsre, jóságra, igazságra hivat meg bennünket; nyelvünket hogy zabolázzuk; önzésünket hogy legyőzzük; gyönyörvágunkat törvényeid korlátai közé hogy szorítsuk; hogy szenteljük, dicsőítsük, terjeszszük nevedet. — De felcsillant a bűn pirosuló lángja, s bár tudtuk, hogy vesztünket találjuk, hisz hányszor meg hányszor perzseltük már meg szárnyainkat rajta! mégis, mint a pille, körül repdestük és lángjába rohantunk.... De hisz úgy csalogatott, úgy vonzott, oly bűvölően ragyogott, melengetett... Tudjuk, ellent kellett volna állanunk, de Atyánk és Királyunk, gondold meg, hogy mi csak gyenge por vagyunk!

Szóllottál nekünk a csipkebokorból, a Hóreb hegyéről, prófétáid szája, zsinagógai bölcseink tanácsa, lelkiismeretünk szüntelen feddése által, de mi süketek

²) Mal. 1, 6.

³) 4. o.

voltunk, nem hallgattunk rájuk. מי מלאכיו יצוה לך לשמרך
 (Mellénk rendelted őrangyalaidat szüleink, tanítóink, lelkes papjaink képében, hogy őrizzenek útjainkon, hogy tábort járjanak körülöttünk. Ők őriztek — de ekkor feltűnt a múltó éldelet lidérczfénye és nem hallgatva angyalaid intő szózatára, lázasan, eszeveszetten, hanyatt-homlok rohantunk utána. Nem kellett volna utána indulnunk, de mikor úgy hittegetett, úgy csábitgatott Atyánk és Királyunk, gondold meg, hogy mi csak por vagyunk!

Megrázkódtatád jóllétünk szilárdnak hitt oszlopait, a szenvedés kínágyához kötözted szivünk szeretteit; elküldted követedet, a halált s az kaszálta a rendeket válogatás és könyörület nélkül, vágta az érett kalászatokat és a fejletlen, zsenge virágokat Most már tudjuk, Te azért küldéd, hogy szerénységre, alázatosságra, a mi gyarlóságunk és a Te hatalmad megismérésére vezéreljen bennünket, de mi nem hajoltunk, nem alázkodtunk meg kormányzásod sujtó vesszeje alatt; kevélyek maradtunk, elbizottak, önteltek Oh ne szállj perbe velünk! . . . Ne, ítélj szigoruan! . . . fogadj kebledre, mint atya megtérő fiát! . . . Felejtsd a multat, mint mi akarjuk elfelejteni Bocsásd meg bűneinket! אבינו מלכנו
 זכור מי עפר אנהנו Mi Atyánk és Királyunk gondold meg, hogy por vagyunk, por, por, por Amen.

4) Zsolt. 91, 11.

Por vagyunk.

Alapige :

זכור כי עפר אנחנו

Emlékezzél meg hogy
por vagyunk.

Zsoltárok 103, 13.

Imánk elhangzott. Kitártuk lelkeinket és töredelmes, bűnbánás megzaklatta szívvel esdekeltünk kegyelemért és bűnbocsánatért. S mivel akarjuk Istent megkérlelni, kiengesztelni? Mire hivatkozunk, mire alapítjuk kérésünket? Arra, **כי עפר אנחנו** hogy por vagyunk. Tehát tudjuk **(⁵ ואפר)** hogy csak por és hamu vagyunk, tudjuk **(⁶ עפר תשוב)** hogy por vagyunk és porrá kell lennünk, akkor meg mért nem e szerint intéztük dolgainkat? mért nem ehhez mértük erkölcsi magunktartását? mért nem ezen elbizásunkat és fenhéjázó törekvéseinket megalázó gondolat volt vágyaink zsinórmértéke? Azért, mert e tudás nem volt tudás. Hébenhóban feltetszett ugyan látövünkben, de csakhamar letűnt; elsurrant lelkünk felett, holott állandóan ott kellett volna laknia, akaratunkat szabályoznia, működésünket igazgatnia. Ha azt akarjuk tehát, hogy e gondolat gyökeret ereszszen és hatása mara-

⁵) Móz. I. K. 18, 27.

⁶) U. o. 3, 19.

dandó legyen, jöjjünk legelőbb is tisztába azzal, mit tesz az, hogy por vagyunk. Azt teszi — s itt azt látom, hogy felfogásaink messze eltérnek egymástól, — azt teszi, hogy a mit ti életnek neveztek, az haldoklás, a mit ti halálnak neveztek, az feltámadás. עת ללדת ועת (למות⁷) Van idő születni és van idő meghalni, mondja a bölcs. Hát a születés és halál között nincsen semmi? Az életről megfeledkezett? Nem feledkezett, de nem említi; mert tudta, hogy az élet csak előkészítés a halálra, közeledés a bomlás, az enyészet felé. המבעיר הייב משום מנבה Mint a lámpaláng alig fellobbanva már csökkenti olaját s világítva emészti önmagát s közeledik az elalvás felé: úgy az ember, alig megszületve már is fogy élete, már apad napjainak száma. Első lélegzetvétele a haldoklás kezdete. Minden nap lemállik egy-egy darab életünkből és mi élő koporsó gyanánt járunk-kelünk, magunkban hordozzuk e levált részeket. Mindegyikünk egy darab holt életet hord magában, multjának halottjait. A különbség köztünk és a holtak közt csak az, hogy mi vagyunk az élők, kik halálra megyünk, azok meg a holtak kik életre jönnek; mi vagyunk az élők, kik haldokolunk, ők meg a holtak, kik fölelevenednek.

Por vagyunk, haldoklók, sírba készülők. Hasztalan tiltakozik arczunk üde pirja, szemünk ragyogó fénye, karjaink izmossága, büszke elménk világossága, szivünk lángolása — mindennek valaha vége lesz, mert mi mégis csak por vagyunk. Nézzétek a port mi lomhán, mozduatlanul fekszik a földön. Egyszerre szél kerekedik, megragadja, szárnyra kapja, felviszi a magasba és mintha lelket öntött volna beléje a szél, ott forog, kavarog, kóvályog, csapkod ide oda, de meddig? Mig a szél el

7) Prédik. 3, 2.

nem áll. Ha lecsendesült, a por lehull, lefekszik és ott terül megint mozdulatlanul a földön. Ilyen por vagyunk mi is (⁸ אכן רוח היא באנוש⁸ és az Isten az, ki abba lelket önt. (⁹ תשלה רוחך יבראון⁹) Ő kibocsájtja szelét és mi megelevenedünk, szárnyra kelünk, felszállunk a magasba, ott forgunk, kavargunk.... (¹⁰ תוסף רוחם יגועון ואל עפרם ישובון¹⁰) Egyszerre csak visszaveszi lelkét, elmulunk és visszatérünk oda, a honnan felemelkedtünk: a porba. תצא רוחו (¹¹ ישוב לאדמתו ביום ההוא אבדו עשתנתיו¹¹) Kimegyen lelke, visszatér a földhöz és még az nap elvesztek terveit. — De mert nem látjátok a port, csak a vágyat érzitek lángolni lelketekben, az erőt persegni izmaidokban, az életet lüktetni szivetekben, hát azt hiszitek, hogy ennek nem lesz vége soha. Hát ha valamely homályos terembe léptek, vajjon láttok-e port? Nem láttok. De huzzátok félre a függönyt, nyissatok utat a nap-sugárnak s legottan észreveszitek abban mint hangyaboly nyüzsgő, hemzsegő, egymást kergető porparányokat. Azt mondom: Huzzátok el lelketekről az önámítás homályosító függönyét, adjatok utat az önmegismerés sugarának és világánál meglátjátok כי עפר אתה ואל עפר תשוב hogy por vagyunk és porrá kell lennünk.

Azt kérditek, mért töltöm el lelketek ily komor, bús gondolattal? Mert azt akarom, hogy ne játszatok szavakkal, miket meg nem értettetek, át nem éreztetek; hogy ne védekezzetek érvekkal, melyeket, vádakúl lehet ellenetek fordítani. Könyörögtelek Istennek: Emlékezzél

⁸) Jób. 32, 8.

⁹) Zsolt. 104, 30.

¹⁰) U. o. 29.

¹¹) U. o. 146, 4.

meg, hogy por vagyunk, de vajjon ti szem előtt tartótátok-e ezen tudatot? Ha látom mily lázas sietséggel kergetitek a föld muló örömeit, mennyit áldoztok külső fényért, hiú látszatért, mint pazaroljátok drága időtöket és erőtöket kicsinyes czélokra a jelentősek elhanyagolásával, akkor arra a következtetésre kell jutnom, hogy nem tartottátok szem előtt. Azt szeretném tehát, hogy ne csak mondjátok: Por vagyunk, hanem át is érezzétek s a szerint cselekedjete is.

A szegény esdő kivánsággal nézi a gazdag ragyogását, dőzsölését. — Por vagyunk! nincs mért irigykednie. Vétettél felebarátod becsülete, joga vagy vagyona ellen? Por vagyunk! siess, tedd jóvá hibádat. Ha kárt vallott, pótolj helyre, ha szégyent, kérleld meg. Nyomorúlt kicsinységek miatt összezördültetek és most haragot tartasz, tán boszút is forralsz. . . Gondold meg, hogy por vagyunk és nyutsd oda békejobbodat. Eddig a földi javakra függesztetted szemeid, ezekért fáradoztál, szorgalmatoskodtál, mert azt hitted, nem kell meghalni soha. . . Por vagyunk! és nem ragaszkodol annyira a világ hiábavalóságaihoz. Azt akarom, hogy tartsátok féken nyelvetek, ne hazudozzatok, ne rágalmazzatok, ne átkozódjatok, hanem áldjatok és imádkozzatok. Ne gyűlöljete, hanem szeressete. Ne törjete fondor tervekkel emberfeleite vagyona ellen, ne gázoljate becsületökben, ne legyete részrehajlók az ítéletben, ne kicsinyeljete irigyen mások érdemeit, ne czégerézzete a magatokéit, ne bolygassátok mások multját, mire a feledés fátyolt borított és ne kendőzzete a magatokét; ne settenkedjete embertársaitok háza körül; ne vessete a visszavonás üszkét békés családok szentélyébe. Ne induljate szivetek vágya és szemetek látása után, kényszerítsete a testiség gerjedelmeit az

erköles korlátai közé és gondoljátok meg, hogy por vagyunk. Én nem akarlak kétségbe kergetni, hanem megvigasztalni és felemelni. Feltépelem sebetek, hogy meg tudjam azt gyógyítani.

(¹² כולהן סלקין כהדין דסלקין בסולמא הפך¹²) Azt akarom, hogy valamint az, ki felszáll, a hágcsón maga alá tekint, hol el ne tévesze a fokot, melyre lépni akar: úgy tekintsetek ti lefelé a porba, hogy félre ne hágjatok, hanem szálljatok biztosan fokról fokra, míg az eget éritek. Azt akarom, hogy kössetek békét Istennel, igazi őszinte, állandó békét (¹³ תמים תהיה עם ד' אלהיך¹³) minden mellékgondolat, alku és kikötés nélkül. Ma nem lehet alkudozni, osztozkodni הציו לד' והציו לכם a szívnek fele legyen Istené, a másik meg a miénk. Teszek egy kicsinyt a jóból és egy kicsinyt a roszból. Megtartom az újévi ünnepet, de megszegem a szombat szentségét. Jomkippurkor bezárom üzletem, de holnap kárpotlást keresek. — Ma bőjtölök, holnap dőzsölök. Letérek egykor-máskor a szigorú becsület útjáról, de lemosom a foltot alamizsnával. Gőgös vagyok önfeleimmel szemben, de megalázkodom máshitűek előtt. Rágalmazok egy kicsinyt, majd aztán imádkozom. Zsarnokoskodom a házban, de megjuhászodom a társadalomban. Bőkezű, pazar vagyok önmagamra, majd fukarkodom és megtakarítom feleségemen, gyermekeimen. Szigorú bírāja vagyok másoknak, de elnézést kívánok a magam hibái iránt. Felháborodom más következetlenségén, de én magam áruba bocsájtom meggyőződésemet. Az ilyen békekötésnek most nincsen

12) Pesitk. d. R. K. I. fej.

13) Móz. 5 K. 18, 13.

helye. Most nem lehet habozni, ingadozni majd ide, majd ide hajolni (הלנו אתה אם לצרנו¹⁴). Határozottan állást kell foglalni. Vagy-vagy. Vagy az Istené akarunk lenni, vagy a bűné, harmadik nincsen. Egyezkedés, lealkuvás ki van zárva (חלק לבם עתה יאשמו¹⁵). A szívnek megosztása maga is bűn. A filiszteusok is megakartak osztani templomukat: felerészében állították fel az Úr frigyládáját, felerészében meg Dágon bálványukat. De az ארון מקדש mellett a Dágon meg nem állhatott.¹⁶) Okúljatok e példából s ne osszátok meg ti sem szívetek szentélyét. Legyen az templom, melyből az öntetszés, hiúság, negély, boszuvágy, haszonlesés és irigység bálványai kitakarítottak; templom, melynek minden zegezuga az Úrnak és egyes-egyedül az Úrnak van szentelve, melyben az úr dicsősége lakozhatik most és mindenkor.

K. H. בני אם ראית בית הקברות לפניך דע כי המדינה (בני אלהאנyszor én idegen városba igyekeztem, a legelső a mit láttam, mindég a temető volt, a temető sirdombjaival, emlékjeleivel. Az egyik sirdombon egyszerű fejfa állott, a másikon márvány, a harmadikon diszes granitkő állott. De a felirat, a szegényé és a gazdagé, mindég egyformán kezdődött: פה נטמן „Itt nyúgszik.“ És csak minekutána a halál birodalma mellett elhaladtam volt, jutottam a városba, a sürgő-forgó, vigadó emberek közé.

14) Jozs. 5, 13.

15) Hos. 10, 2.

16) Sam. I. k. 5, 1—5.

17) M. Sóhér Tóv 20. fejj.

Én elvezettelek benneteket a temető mellett. Megbizonyítottam, hogy mindnyájan por vagyunk. Az egyik magasra száll, a másik lent marad; az egyiknek vályogkunyhója, a másiknak márványpalotája van, de azért mégis csak por vagyunk, mindegyünk sírfelirata mégis csak ugy kezdődik majd: „Itt nyúgszik!“ De itt meg nem állunk, hanem elhagyva a temetőt, megyünk tovább a menyei birodalom városába, a szomorúságon, a poron, a halálon át vigságra életre; oda, hol tiszta öröm van, megdicsőülés és mulhatatlan javak. Amen.

VI.

A LELKI TISZTASÁG

KOL NIDRÉ ESTE.

A lelki tisztaság.

Alapige : לפני ד' תטהרו.

Az úr előtt legyetek tiszták.

Móz. 3. K. 16, 30.

Valami szokatlan, titokszerű érzelem tölti el szívünket a mai nap alkonyatán. A közeledő est megmegnyuló, összefolyó árnyékai, mintha lelkünkre feküdnének és leboritanák a vágyat, a bűnt, a szenvedély lángoló szineit. Oly bús, oly ünnepélyes-komoly a hangulatunk. Az eltemetett, elfelejtett múlt feltámadott, elénkbe került és fenyegetőleg mutat a jövőre. — Aggódva, félve váltunk el körénk gyülekezett édes szeretteinktől Mintha reszketett volna az atyai kéz, melyet áldólag tettünk gyermekeink fejére . . . Mintha forróbb lett volna a csók, a kézszorítás, melylyel hitvesünktől búcsut vevénk Mintha köny csillogott volna szemünkben, midőn édes otthonunkat elhagyók, hogy Isten szine elé lépjünk . . . És mikor megzendült a kól-nidré ősrégi, lassú, mélabús dallama, mintha az ősök fájdalmas sóhajtásait hallanók, mintha elköltözött, megdicsőült szeretteink szellemei leszálltak volna, hozzánk, közénk, s ott lengenének a lelki gyertyák lobogó lángjaiban és suttognának szellemek nyelvén halkán,

feladata, hogy boldogítsa társát, tegye házáat otthonává, a béke és megelégedés hajlékává. A honpolgáré, hiven és önzetlenül szeretni hazáját; a zsidóé hathatósan szolgálni és előmozdítani a zsinagóga szent érdekeit, fényre és dicsőségre emelni Izráel nevét; mindnyájunké gyarapodni isteni félelemben, szeretetben, hűségben és lelki tisztaságban, hogy „az Úr előtt tiszták lehessünk.“ Most pedig szálljátok magatokba, vessetek egy komoly beható pillantást szívetekbe. Kérdezzétek magatoktól: Megfeleltünk-e a hozzánk fűzött reményeknek? betöltöttük-e hivatásunkat? elvégeztük-e a kiszabott munkát? elértük vagy legalább megközelítették-e az élénk tűzött életeczélt? Aztán feleljetek e kérdésekre lelkiösmeretesen, szigorú, részrehajlatlan igazsággal. Ha nem sir fel szívetekből a panasz, a szemrehányás, a vád . . . Üdv nektek! Ti boldogok vagytok és én irigylem sorotok. De ha az önészlelet, a pártatlan bírálat azt mutatja, hogy igen is van hiány, mulasztás és fogyatkozás elég: ne mentsétek, ne áltassátok magatokat. Hadd legyen ez órában az igazság igazság és nem önámítás. Hadd legyen a való való és nem pusztá képzelet, meg tetszetős szín. Ti kérdezzetek és ugyancsak ti feleljetek is, de őszintén, leplezetlenül és fentartás nélkül. Nem hallja senki csak az egy Isten maga, לפני ד' תטהרו, csak Ő előtte legyetek tiszták. בנוהג שבעולם אדם מבזה את חברו ברבים ולאחר זמן הוא מבקש להתרצות לו, וזה אומר לו אתה מבזה אותי ברבים ומתרצה לי ביני לבינך לך והבא אותן האנשים שביזיתי אותי לפניהם ואני מתרצה לך אבל הקב"ה אינו כן, אלא אדם עומד ומחרף ומגדף בשוק Ha והקב"ה אומר לו עשה תשובה ביני לבינך ואני מקבלך³⁾ embert embert nyilvánosan sért meg,

³⁾ Peszikta d'rabbi Kahaná 25. fej.

nyilvánosan kell bocsánatot kérnie. De ha ember Istent bánt meg, nem kell senki előtt pirulnia, senki előtt megalázkodnia. Szálljon magába, ismerje el bűnét és Isten megbocsájt, mert Ő róla meg van írva: כִּי בַיּוֹם הַזֶּה יִכַּפֵּר עֲלֵיכֶם מִכָּל הַמַּעֲשִׂיִם Ezen a napon lesz engesztelések nektek minden bűnötök-től, csak legyetek az Úr előtt tiszták.

Az Úr előtt legyetek tiszták.

Az esztendő napjai lezajlottak, de egyikünk felett sem tűntek el nyomtalanul. Egy nap sem volt olyan mint a másik, mindegyikhez más-más emlékek fűződnek. Egyik örömet hozott, másik bánatot, ennek reménységet annak csalatkozást, ennek életet, amannak gyászt. De a világi szorgalmatoskodás közepette nem nyilhatott hálaadásra annyi felől ostromlott szivünk. Legyen tehát a jelen ünnepélyes óra a hálaadásé és hódolaté a testi és lelki javak áldásáért, melyben az évben részteténk. Valakinek munkája sikerült, valaki résztvevő szivre talált, kinek reményei teljesültek, ha ki beteg gyarapodott erőben és mindazok, kiknek lelkében a vidám és boldog órák emléke él, jöjjenek és mondjanak áldást és magasztalást Isten szent nevére a karért, mely vezett, a gondviselésért, mely oltalmazott, a jóságért, mely adott, az isteni tetszés fénysugaráért, mely fejeiket körülvevé. Mindazok, kiknek lelkében a vidám és boldog órák emléke él, jöjjenek és rójják le az elismerés és hála kötelességét, hogy „legyenek tiszták az Úr előtt.“

De jól tudom, hogy van itt nem egy vesztes szív is, mely gyászszal írta fel ez esztendő't emléke könyvébe. (הלא צבא לאנוש עלי ארץ⁴) Csak hadakozás az ember élete a földön. Érdek érdek ellen, vágy vágy ellen, szív szív ellen küzd. Ez általános ellenségeskedés, tusakodás közepette mindegyőnknek csak egy-két szív jutott, mely velünk tart, értünk dobog, bennünket szeret. Ez egy szív szeretete fölér az egész világ gyűlölségével. Nincsen az a fájdalom, melyet az meg ne gyógyíthaná; nincsen az tenger keserűség, melyet meg nem édesíthet. De fájdalom! még ez egy-két szív sem marad mindig velünk. A sors, a halál elválasztja, elszakasztja tőlünk. Hasztalan viaskodik ellene az ápoló szeretet, a virrasztó türelem, a csodátékony tudomány. A halál áldozatát követeli és elveszi. A lélek összeroskad a fájdalom szertelen súlya alatt. Nincsen már sem könyünk, sem panaszkodásunk. Felveszük, folytatjuk az élet munkáját, de kedvetlenül és nehézkesen. Vig társaságban az egyedüllét borzalmait rettentenek, a hosszú, kínos éjjelek magányában az ő képe lebeg szemünk előtt.

De azért ti sem maradatok el. Ti, kik ily pótolhatatlan veszteséget sirattok, ti is jőjjetek és szenteljétek meg kedveseitek fel-felújuló emlékét és adjatok hálát még a bánat keserves könyei közt is. Nem a sebért, hanem a könyekért, mely sebeteket kimosá. Nem a könyekért, hanem a gyöngéd kézéért, mely azokat látatlanul letörlé. De talán a csapásért is, mely kábulástokból fölráza. Talán a fájdalomért is, mely elpártolt szíveteket Istenhez vissza vezete. Oh mindannyian, nyertesek és vesztesek, örvendőek és szomorkodók jőjjetek, járuljunk hálaadó lélekkel az Úr színe elé.

לעולם יהיו דבריו של אדם מועטין לפני הקב"ה שנא' אל
 5) És ne תבהל על פיך ולבך אל ימהר להוציא דברים לפני האלהים
 dagályos, áradozó szavakban fejezték ki
 szívetek hálaérzelmeit. Isten a mennyek-
 ben, ti pedig a földön vagytok, azért kevés
 beszédűek legyetek. מי שהוא מסתכל למעלה הוא בא
 (6) Egy igaz, a szív mélyéből fa-
 kadt érzelem, egy áhítatos elismerő te-
 kintet ég felé az elég. Ember nem éri be ennyivel,
 de azért van Isten az égben és az ember a földön, az-
 ért oly végtelen a köz, mely bennünket tőle elválaszt.
 „Kevés beszédű légy,“ mert Isten nem a szópiperét
 keresi, hanem az igaz szívet látja, becsüli és szereti,
 Nekünk pedig csak az Úr színe
 előtt kell tisztáknak lennünk. És ha az Úr
 előtt tiszták leszünk (7) jönni fog a
 reggel és ismét az éjjel (8) de oly éjtszaka, a mikor még est idején
 is világosság leszen. A meny boltozatán ki-kigyu-
 ladó csillagok lángbetükkel írják oda a kibékülés és
 engesztelés várva várt igéjét: מלחתי Megbocsájt-
 ottam.

Amen.

)

5) Berakot 61. a.

6) Jalk. Zsolt. 718.

7) Jezs. 21, 21.

8) Zak 14, 7.

VII.

ABSOLON TÖRTÉNETE A BŰN
TÖRTÉNETE.

KOL NIDRÉ ESTE.

Absolon története a bűn története.

Úgy szeretném, ha mai előadásomat mindenki megértené: gyermek és aggastyán, férfi és asszony, művelt és nem művelt. Azért nem is nyúlok ma a hitszónoklat mesterfogásaihoz, hanem beszélek egyszerűen, mesterkéletlenül, úgy a mint Isten a szót ajkamra adja. De hogy ne csak megértsétek, hanem érdeklődő figyelemmel is kísérjétek mai elmélkedésemet, egy történetet fogok nektek elbeszélni, melyet Sámuel II. könyvének 25. fejezetében olvastam. Sajátságos egy esemény ez. Réges régen történt, de mindég megújul. Egy emberen esett meg s mindazonáltal mindnyájunk története: az enyém, a tietek, mindenkié. Olyan ez a történet mint a tükör, mely nem egy és ugyanazon képet veti mindég vissza, hanem a szerint a mint más lesz az arc, mely beletekint, más lesz az arc is, mely visszatekint. Kérlek tehát, álljunk e tükör elé s nézzük meg jól a képet, mely színén fel fog tetszeni. S ha ráismertünk képünk hűségese hasonmására, arczaink bűn eltorzította vonásaira: alázuljunk meg és egyesüljünk a könnyörgésben זרוק עלינו מים טהורים כמה שנא' זרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם מכל (טמאותיכם¹) Önts reánk tiszta vizet, valamint igérted: Tiszta vizet öntök reátok, hogy megtisztuljatok minden bűneitektől.

*

*

*

1) Ezek. 36, 25.

Dicsőségesen uralkodott Dávid király valamennyi fiai közül legjobban Absolont szerette volt. Már maga a természet is kedvenczévé fogadta ez ifjut és bőségesen áldotta meg javaival. Kiváló esze, nyájas modora, délczeg termete, rendkívül szép arcza a népnek is kedvenczévé tevék. A szt. irás tanusága szerint oly szép volt, „hogy egész Izraelben nem vala oly szép ember mint Absolon, ki dicséretre olyan méltó volna, mert tetőtől talpig ő benne semmi fogyatéknem vala.“ Hajzata, melyet évről évre egyszer nyirata le, oly dús és hosszú vala, hogy levágott fürtei a királyi súly szerint 200 sekelt nyomtak. Nemes születése, szépsége, esze, atyjának tulhajtott gyöngédsége azonban elbizottá, negédessé, nagyravágyóvá tevék. A természet ezen javait roszra, atyjának ártalmára és megbántására forditá ויגנב אבשלום את לב אנשי ישראל. Absolon meglopta Izrael férfainak szívét. Nyájas leereszkedésével, hizelgésével magához édesgeté a népet és megingatá az igazságot kereső alattvalók bizalmát a király bölcsességéhez és részrehajlatlanságához. Későbbben a képmutató fiu szint valot, nyilt lázadásra vetemedett és fegyvert rántott királyi atyja ellen. Pártütő hadával a székváros ellen indult, hogy atyját elfogja és trónjától megfoszsza. A csapás oly hirtelen jött, hogy Dávid kénytelen volt elköltözni. Hű szolgálai elkisérték. Egyideig nézte, türte fennhéjázó fia garázdálkodását. Elvégre kifogyott a türelemből. Összegyűjté ő is hadait és csatára inditá. Efron rengetegében ütközetre került a dolog. A hadak összezsaptak, a lázadók leverettek, szétszórtak és maga Absolon is futásban keresett menedéket. De nem menekült meg. Futásában, dús hajfürtjeinél

fogva, valamely ágban akadt meg, öszvére elfutott alóla
וַיִּתֵּן בֵּין הַשָּׁמַיִם וּבֵין הָאָרֶץ és ő függve maradt ég és
föld között. E válságos állapotban találta őt meg
Dávid főhadvezére, Joáb. Három tört döfött a szivébe
és aztán eltemetteté.

K. h. Figyelemmel hallgattátok a pártütő fiu szo-
moru történetét? Hallgassátok már most alkalmazását
is. A dicsőségesen uralkodó király : a mindenható Isten;
a kitűntetett gyermek : az ember. S valóban az egész
mindenség valamennyi teremtményei közül, egyedül az
embert nevezi gyermekének; egyedül az ember, kit testi
és lelki javainak bőségében határtalan, atyai szeretettel
részeltetett. A kőnek lételt adott nekünk életet; a nö-
vénynek életet, de nekünk érzést adott; az állatnak érzést,
de nekünk érzelmet is adott. Annak vak ösztönt, ne-
künk szabad akaratot; annak tagolathatlan hangot, ne-
künk értelmes beszédet. S ime, e méltóságok és kegy-
adományok ellenére mi Absolon szerepére vállalkozunk,
hálátlanul, botorul, rútul élünk vissza Isten atyai jósa-
gával s adományait nekünk ártalmunkra és Istennek
megbántására fordítjuk. Ugyan mondjátok meg nekem,
mit érdemel az az ember, ki az alamizsnán, melyet ke-
gyelemből nyert, tört vesz, hogy jótevőjét megölje? Ti
hallgattok, mert nincs a nyelvnek kifejezése, hogy a
felháborító cselekményt megbélyegezze. Pedig mi ezt
tesszük folyton folyvást, az esztendő elejétől annak vé-
géig. Avagy nem kegyadomány, nem alamizsna-e életünk,
értelmünk, akaratunk, gazdagságunk, szóval mindenünk,
mink van és a mik vagyunk, nem alamizsna-e, melyet
Istentől nyertünk? És mire fordítjuk e javakat, ez
ajándékokat? Tört veszünk és kiöljük Istent a szivünk-
ből. Gazdagságunkat arra, hogy bűnös kedvtelésekbe,

dőzs gyönyörökbe merülünk ; szívünket, hogy irigységet és gyűlölséget tápláljunk embertársaink iránt ; eszünket, hogy ármányokat és fondor terveket koholjunk a felebaráti szeretet ellen ; szabad akaratumkat, hogy az élet, és az áldás és a béke helyett válaszsuk a háborút, az átkot és a halált ; a nyelvet, hogy rágalmazzuk a becsületet, megszóljuk az erényt, kendőzzük a bűnt, leplezzük a valót, palástoljuk a gondolatot ; ויגנב את לב בני ישראל hogy meglopjuk az emberek szívét. Áltatjuk magunkat, ámitunk másokat, színlelünk érzelmeket, melyeket nem ismerünk ; hangoztatunk eszméket, elveket, melyekben nem hiszünk ; hizelgünk, nyájaskodunk, kezet szoritunk, hazudunk részvétet, barátságot, szeretetet szóban és írásban, mert úgy kívánja a szokás, az illem, a társalgási esin, s így merő képmutatássá válik egész társadalmi életünk : ואיש ברעהו יהתלו ואמת לא ידברו בפיו שלום את רעהו ידבר ובקרבו ישים ארבו למדו לשונם דבר שקר²⁾ Egyik csalja a másikat, igazat nem szólnak, szoktatják nyelvüket hazugság szólására. Szájával békességesen szól, de bensejében lest hányt neki. Külsőleg békét, összetartást, szeretetet mutatunk, de házunkban, templomunkban, hazánkban a gyűlölség, kicsinyes torzsalkodás és szétvonás ülik diadalukat. רוממות אל בגרונם והרב פיפיות³⁾ Torunkban Isten magasztalása, de kezünkben kétélű kard.

Mig végre elérkezik a nap és levetjük az álarczot. Fegyvert fogunk, pártot ütünk, fellázadunk nyiltan, kihivón, daczosan királyunk, Istenünk ellen és kiűzzük székhelyéből, — szívünkéből. Ha lehet-e Istent szám-

²⁾ Jerem. 9, 4. 7.

³⁾ Zsolt. 149, 6.

kivetni? Igen is lehet. (4 קשה י"הרע שאפיל יוצרו קראו רע) Isten a bűn kérlelhetetlen ellensége. Isten a végetlen jószág, a bűn a végetlen rosszság. Isten az örök élet, a bűn az örök halál. Isten a béke, a bűn a háboru. Isten az üdv, ez a kárhózat. És ők gyűlölik, üldözik egymást. Egyszerre, együtt ők szivünkben meg nem férhetnek. Ha befogadjuk a bűnt, akkor Isten kiköltözik, nincs ott helye többé. A szivből kiköltözik, de a világban megmarad. Jelen van a vízben, melyet iszunk, a légben, melyet szivünk, a napban, melyet látunk, az égben, mely takar, a földön melyen járunk. És mert hosszútűrő, hiszi, várja javulásunkat, megtérésünket, megalázulásunkat. De ha megátalkodunk, és nem békülünk atyai kezéhez, akkor döntő ütközetre kerül. (5 יהר יבאו גרודיו) Összegyűjti rettenetes hadait és csatára zuditja ellenünk. עושה Követei a viharok, szolgálói a gyujtó villámok, a földrengés, a háboru, a nyomor, a fájdalom, az emésztő gond, a betegség, a gyász. És ha megharsan a harci riadó és dörg a szózata és cikkáznak haragjának villámai, akkor mi vert had gyanánt riadva, rémülve menekülünk, futunk — de hová? fel a magasba? Isten még magasabb. Tengerek elvéje? Ő körülfogja azokat. Sir sötét fenekére? Előtte az éjtszaka is világos. Ő mindenütt nyomunkban van, mindenütt jelen van. De azért mi mégis futunk, kétségbeesve, eszeveszetten sietünk, futunk — mig hajunknál fogva valami ágba nem akadunk. — Tudjátok mi az, a mi megakaszt? Megmondom.

4) Kiddúsin 30 b.

5) Jób 19, 12.

6) Zsolt. 104, 4.

Mint mindennek, úgy a bűnnek is van története. Kain nem született testvérgyilkosnak. Megelőzte az irigység, ezt követé a gyűlölet, ez szülte a gyilkosságot והיה (7) Minden bűnnek csekély a kezdete, de a kicsinyből nagy, a kevésből sok, a könnyüből nehéz, a törpéből óriás leszen. שבך אומנתו של יצר הרע היום אומר לו עשה כך ולמחר אומר לו עשה כך עד שאומר לו עבוד עבודת (8) Előbb csak egy inger, de az ingerből vágy, a vágyból szenvedély, a szenvedélyből szükség, a szükségből második természet válik s ezt már alig alig sikerül legyőznünk. Olyan a bűn, mint a hógörgeteg. Eleinte csak egy könnyü, kicsiny pehely, de a pelyhek szaporodnak, sokasodnak és lesz belőlök golyó, a golyóból görgeteg. És annál nagyobb, mentül hosszabb az út, melyet meghalad. בתחלה קראו הולך ולבסוף קראו אורה ולבסוף (9) A bűn kezdetben olyan mint a vándor, ki egy pillanatra beszél, alamizsnát kér és távozik; aztán vendég lesz, ki napokat tölt nálunk; utóbb lakó, házunkba települ; végezetre háziúr, ki maga foglalja el a sziv minden lakosztályait. יצר הרע בתחלה דומה לחוט (10) Kezdetben vékony mint a hajszál, melyet vajmi könnyen kettészakíthatunk, de idő folytával a szálak szaporodnak, sűrűsödnek, erősbödnek, lesz belőlök fűrt, kötél,

7) Jób 8, 7.

8) Sabbát 105 b.

9) Szukká 52 b.

vastag és erős mint hajó alattása. Ha egyszer a bűn

Nyomát bevéste a lélekbe mélyen
Oda, honnan a vágy, a sejtelmek jönnek,
Mik diadalt ülnek a számvető észen,

akkor hasztalan vetjük meg erőnket, szabadkozunk, vergődünk, a kötél fogva tart, fojt, vonszol feltartózhatatlanúl.

Ha el nem vágjuk a bűn élőgyökerét, mig vékony mint a hajszál, megvastagodik, kötélle erősödik, fogva tart, a talaj kisiklik alólunk ויתן בין השמים ובין הארץ és mi függünk, lengünk ég és föld között. S végre utólér a büntető hadak fővezére ויקה (11) שלוש שבטים בכפו ויתקעם בלב אבשלום három dárdájával a pártütő gyermeket. Három dárdája van: az egyik a mult ártatlan tisztaságával; a másik a jelen szennyes bűneivel; a harmadik a jövő, kétségbeesésével, tépelődésével, lelki mardosásával, felsíró vádjaival és önelitélésével.

K. H. (12) והיה מקץ ימים לימים אשר יגלה Absolonról az van írva, hogy esztendőnként legalább egyszer vágatá le haját. Kövessük példáját! Vágjuk el a bűn vékony szálait, mielőtt kötélle sodródtak volna. E nap legyen a mai, a lelki tisztulás és bűnbánás napja. Irtsuk ki (13) שרש פרה ראש ולענה a mérget, ürmöt termő bűnnek még gyökerét is. Alázzuk meg magunkat, hogy felmagasztaltassunk. Fogadjuk ismét Istent

¹⁰⁾ U. o. 52 a.

¹¹⁾ Sám. II. K. 18, 14.

¹²⁾ u. o. 14, 26.

¹³⁾ Móz. 5. k. 29, 17.

szívünkbe. Térjünk vissza Istenhez, Ő tárt karokkal vár,
atyai kegyébe fogad megint **כי ביום הזה יכפר עליכם** mert
ez a nap, mikor megbocsátja mind a mi bű-
neinket, hogy színe előtt ismét tiszták le-
hessünk.

Amen.

)

VIII.

MENÉ, MENÉ, TEKÉL.

KOL NIDRÉ ESTE.

Mené, Mené, Tekél.

A nap leáldozék. Az alkonyat árnyékai nyúlnak, terjednek, sűrűsödnek s végre egy nagy éjszakává olvadnak össze. Az év küzdelmeitől, munkájától megfáradott Izráél nem a nyugalmat keresi, hanem ide siet Isten hajlékába. A csüggedés, a félelem tépik pihenni vágyó szívetek? A lelkiismeret vádló szózata riasztá el tőletek a nyugalom angyalát? אתם נצבים היום כלכם לפני (1) Ide gyülekeztetek, kivánkoztatok az örökkévaló Isten színe elé vallásunk e legszébb, legmagasztosabb ünnepén. Száz meg száz kérdés lebeg ajkaitokon. Hányszor engedi meg Isten megérnem e komoly órákat? Hányszor gyűjthetem még magam köré szívem szeretteit? Melyik lesz az, kit legelőbb vesztek el? S reám függesztitek nyugtalan, kérdő tekintetek, mintegy feleletet várva én tőlem על מצפה אדני ki itt állok a vártán mint hűségese őriző éjjel és nappal (2) אשר יראה יגיד (3) hogy jelentsem azt, amit felvonulni látok. Ezekre a kérdésekre én nem felelhetek. Nem vagyok én próféta, sem prófétának fia; ezek a jövő titkái, melyeket én meg nem fejthetek. De ha az önhibáztatás panasza, az önvádolás, a bűnösségérzetében gyötrődő szív kérdései sirnának fel hozzám,

1) Móz. 5. k. 29, 9.

2) Jezs. 21, 8.

3) u. o. 6.

akkor a multakra szegezném tekintetemet és következ-
tetnék a jövődre; az emlékek varázskulcsával fejte-
ném meg s olvasnám el a remények titkos irását. De
én megkiméllek a bűnbevallás szégyenétől. Magam fogok
kérdezni és magam fogok felelni is. Ti csak hallgassatok
figyelemmel és vonjátok le a tanulságot lelketek épü-
lésére. E célra el fogom mondani azt a gyászos kime-
netelű történetet, a mely Dániel könyvének 5-dik feje-
zetében van feljegyezve.

* *

Bélsácár, Nebukádnecár unokája és Babylonia
utolsó királya nagy lakomát szerze ezer főrendeinek, és
bort ivék előttök. A bornak hatása alatt pedig elrendelé
Bélsácár, hogy hozassanak elő azon arany és ezüst edé-
nyek, melyeket nagyatyja Nebukádnecár a jeruzsálemi
templomból elvitt vala, hogy innának azokból a király,
nagyjai és feleségei. Rögtön elő is hozatának az arany
edények, melyek elvitettek vala a templomból, Istennek
jeruzsálemi házából és ittak belőlök a király, nagyjai
és feleségei. Ivák a bort és dicsérék ércz, fa és kő is-
teneiket. Azon órában emberi kéz ujjai tűntek elő és
irtak vala a gyertyatartó ellenében a királyi palota fa-
lának meszelésén és a király nézte a kéz fejét a mint
ír vala. Ekkor a király szine elváltozék, gondolatai meg-
rettenték, inai meglazulának és térdei egymáshoz verő-
dének. Rémültében erősen kiálta a király, hogy hozzák
elő varázslóit, bűbájosaít és iralóit és bibort, arany nyak-
lánczot és kitűntetést ígért annak, ki az irást elolvassa
és értelmét megjelenti néki. A király bölcsei feljöttek,
de sem az irást nem olvashaták, sem értelmét nem je-
lentheték a királynak. Ekkor Bélsácár még jobban meg-

rémüle és nagyjai is megzavarodának. Most a királyné ment a lakomaterembe és mondá: Király! Ne rémitse nek téged képzeleteid és szined se változzék el. Vagyon egy férfiú a te birodalmodban, kiben a szent Istennek lelke vagyon, kiben világosság, ész és bölcsesség talál-
tatik, melynél fogva ő megfejti az álmokat, megjelenti a rejtvényeket és feloldja a csomókat; hivassék el Dániel, ő az irás értelmét meg fogja fejteni. Ekkor Dániel a király elé vezetett, ki neki bibort, arany lánczot és kitüntetést ígért, ha az irást elolvassa és értelmét megjelenti néki. Ezekre felele Dániel: Adományaidat tartsd magadnak és ajándékaidat add másnak; az irást azonban elolvasom és értelmét tudtadra adom. Oh király! A felséges Isten birodalmat, nagyságot, méltóságot és dicsőséget adott nagyatyádnak Nebukádnecárnak, hogy féltek és reszkettek tőle minden nemzetek és népek. Kit akart, megölt, kit akart, életben hagyott; kit akart, felemelt, kit akart, sujtott. De mert szive felfuvalkodott és lelke dölyfösségig átalkodott, annak okáért letaszították királyi székéből és méltósága elvettett tőle, az emberek sorából kivettetett, míg nem megismeré, hogy a magas Isten uralkodik az emberek birodalma fölött és azt emeli föl, kit ő akar. De azért te az ő unokája Bélsácár nem aláztad meg szivedet, ámbár jól tudád mindezeket: hanem fölemelkedtél az egek Ura ellen, házának szent edényeit megfertőztetéd, ezüst és arany bálványaidat, melyek nem látnak és nem hallanak és nem éreznek, dicsérted: az Istent pedig, kinek kezében vagyon életed és sorsod: azt nem dicsőítéd. Azért küldetett tőle e kéz, hogy feljegyezze ez igéket: מנא מנא תקל ופרסין Mené, Mené, Tekél, Ufárszin. Ez pedig az igék jelentése: Mené: Számba vette Isten a

te birodalmadat és vége van; Tekél: Megmérettél a mérlegben és hiányosnak találtatál; Ufárszin: Elosztatik a birodalmad és a medusoknak és perzsáknak adatik. — Ugyanazon éjjel megöleték Bélsácár a káldusok királya.

* * *

Figyelemmel hallgattátok végig e történetet? és volt-e hatása, foganata? Nem dobogott hangosabban, gyorsabban a szivetek? Nem bántott az emlékezés, nem nyugtalanított benneteket semmi gondolat? Vagy hatástalanúl hangzott el a szó, lepattant, visszamállott szivetek hideg és kemény vértjéről? Mosolyogtatok magatokban és szánakoztatok az együgyű, tapasztalatlan, gyermeteg kedélyen, mely mindent hisz és mindentől fél, holott ti azt tartjátok, hogy az egész elbeszélés felhevült költői képzeletnek látomása, kigondolva, leírva, elbeszélve félénk gyermekek ijesztgetésére? — De hát ha sivár való, történeti tény, a múltnak czáfolhatalan tanubizonysága? — „Akkor is nagyot fordult azóta a világ kereke. A jeruzsálemi templom felépült, de ismét romba dőlt, szent edényei elvesztek és a kéz — no igen a kéz — az nem ir többé.“ Gondoljátok? Hát a mi egyszer esett meg, nem történhetik e másodszor is? A mi tegnap lehető volt, lehetetlen volna holnap? מה שהיה (4) (הוא שיעשה) Ami volt az ismét lehet, ami megtörtént, megtörténhetik még egyszer. אל תאמרו היכל ד' היכל ד' — היכל (5) A régi kőből, fából épült jeruzsálemi templom, az igaz, romba dőlt, de van egy másik, a réginél ma-

4) Prédik. 1, 9.

5) Jerem. 7, 4.

gasztosabb, láthatatlan örök templom, melyen nem fog sem idő, sem erőszak, sem árulás; a templom, melyet minden ember magában hord: a hit, az erény, az igazság, szabadság és szeretet temploma. És e templomnak is vannak szent edényei: a gondolat, az akarat, az érzékek, a képzelet, emlékezet, érzés, a szív és lélek minden erői és tehetségei.

Valaki tehát e benső templom szent edényeit megfertőzteté, szívét, lelkét a gyönyörvág, dőzs éldelet, önzés és gyűlölség szolgálatába szegődteté; tehetségét, tekintélyét, gazdagságát, erejét a boszú, harag, irigység és káröröm vakon engedelmeskedő eszközeivé aljasítá; valahol az áldozó csészékből nem a lemondás és bölcs mérséklet tiszta illata, hanem a fékevesztett szenvedély mámor gőze száll ég felé; valahol alázatosan térdre nem borulnak, magasztalást és hálát nem mond a szív és ajk a kegyadományokért, sikerért, javakért, áldásért, melyeket Istentől nyertek, hanem az egek Ura ellen emelkednek és elbizottan kiáltanak: *Önerőmnek és kezem hatalmának köszönhetem mindezeket: ott megjelen a kéz és oda írja a ház falára a sors hideg, kimért ítéletét: Mené, Mené, Tekél.*

Ott látni irását mindenütt a jogtipró hatalmasak büszke palotáiban, fukar gazdagok pompás lakaiban, önfeledett vigalmazók fényes termeiben, a henye munkátlanság sötét gunyhóiban.

Mindenütt, hol vértezettnek hiszik magukat és támadhatatlanoknak az arany fényétől elvakult emberek; hol gyarapszik a vagyon, a tárházak földi javakkal telnek meg, de a lélek és szívnek kamarái üresen marad-

⁶) Móz. 5. K. 8, 17.

nak, pusztán állanak; a hol az arany és ezüst bálványok előtt borúlnak arczra mint Bélsácár מניחין חיי עולם (7) a hiúnak, esendőnek, mulandónak hódolattal dicseretet zengedeznek, de megfelejtkeznek az állandóról és örökbecsűről, Istenről és hazáról, zsidóság- és családról: Ott megjelen a kéz és odairja lángjegyekkel a titokzatos betüket: Mené, Mené, Tekél.

Mely házban a szülő gondját nem viselte a drága kincsnek, melyet Isten reá bizott, ha gyermekének korán szívébe nem oltá az isteni félelmet, szemérmet, erkölcsöt, a bűn gyűlöletét és az erény szeretetét; ha bűnre hajló gyermekét szigorú, erős kézzel vissza nem rántotta az örvény széléről, hanem egykedvűen nézte pajzán csinyeit, vagy túlhajtott szeretetében hibáit titkolá, menté, szépítgeté; a helyett, hogy dorgálta volna, bálványozá, ahelyett hogy nevelte volna, dédelgeté: ott a szülők lesznek elsők, kik észreveszik az iró kéz ama rettentő intését: Mené, Mené, Tekél.

Egy ősi hitrege beszéli, hogy minden embernek három jó barátja van: pénze, rokonsága érdemei. Mig élünk, velünk vannak, hozzánk ragaszkodnak, ha meghaltunk, egyenként el-elmaradoznak tőlünk. Legelőbb gazdagságunk hágy el; véreink a sirig elkisérnek, aztán visszatérnek, elfelejtenek; csak erényeink, érdemeink, jó cselekményeink hivek és kitartók, ezek elkisérnek egész Isten trónusáig s ott szót emelnek mellettünk (8) להגיד לאדם ישרו⁸ védenek, pártolnak és hirdetik igazságunkat. S ha van érdemünk, igaz-

7) Moéd. k. 12a.

8) Jób 33, 23.

ságunk, akkor (⁹) ויהננו ויאמר פרעהו מרדת שחת מצאתי כפר (⁹) Isten megkönyörül és mondja az őrangyalnak: Szabadítsd meg őt, hogy romlásra ne jusson; találtam, amiért neki megkegyelmezek. — De ha nem talált? Ha megméretünk והשתכחת הסיר és hiányosnak, könnyünek találtatunk? s ha sem erényünk, sem érdemünk nincsen? Oh akkor — —

Mi Atyánk, Királyunk! ואל תבוא במשפט את עבדך כי (⁹) Ne szállj perbe a Te szolgálóiddal, mert egy élő sem igazul a Te szined előtt.¹¹⁾ Vétkeztünk, elhajlottunk parancsaidtól és törvényeidtől. Nem hallgattunk szolgálóidra a prófétákra, kik a Te nevedben szóllottak. Forduljon el a Te haragod és búsulásod.¹²⁾ Hallgasd meg a Te szolgálóid imádságát és könyörgését. Nem igaz voltunknál fogva öntjük szined elé a mi könyörgéseinket, hanem a Te nagy irgalmadban bizva. Mi Urunk, hallgass meg! Mi Urunk, bocsáss meg! Tégy kegyelmet velünk nem a mi igazságunk, hanem a Te végzetetlen szereteted, kegyelmed és irgalmatosságod érdemeért.

Amen.

⁹) u. o.

¹⁰) Zsolt. 143, 7.

¹¹) Dániel 9, 5. 6.

¹²) u. o. 17. 18. 19.

IX.

SIRÁS ÉS KÖNYÖRGÉS.

KOL NIDRÉ ESTE.

Sirás és könnyörgés.

Alapige : בבכי יבואו ובתחנונים אובילם,
אוליכם על נחלי מים
בדרך ישר לא יכשלו בה.

Siralommal jőjjenek és könnyörgéssel én meg hordozom, viszem őket viz patakok mellett, egyenes úton, holott el nem botlanak.

Jerem. 31, 9.

בבכי יבאו Sirva jőjjenek. Bűneink érzetében megcsüggedt szívvvel, szégyenpirral arczainkon, az őszinte bűnbánás fájdalmával telt lélekkel jövünk a Te hajlékodba mi Atyánk és Királyunk, hogy legelőbb is siralommal kezdjük e magasztos és félelmes nap ünneplését, megszentelését. Sirással, a mért hogy gondatlanul és könnyelműen játszottuk el ifjuságunk legszebb éveit; sirással azon bűnök miatt, melyeket Isten és emberek méltóságán elkövettünk; elménk azon vaksága és átalakodottsága miatt, mely késztetett munkálnunk azt, a mi mulik, és elhanyagolnunk a maradandót; megtennünk mindent azért, mi földből jő és földbe megy vissza és semmit azért, mi égből jő és égbe tér, mert örök és isteni.

בבכי יבאו Sirva jőjjetek és sirással avassátok fel e nagy napot. Nem tudtok sirni? Hát oly sűrűk-e

már a lelketeket megfeküdt bűnök árnyékai, hogy az égő öntudat egy sугara sem villan által rajtatok? E nap szentsége sem markol már eléggé mélyen és erősen sziveitek húrjai közé; az ítélet, a jövő, a bűnhődés borzalmi sem képesek megrázni, megzaklatni az elalélt lelkiisméretet, hogy tompa kábultából megrettenve felriadjon? Ha így van, annál inkább kell sirnotok. Sirnotok, hogy akkora kemény és vastag már a jégkéreg, mely sziveitekre fagyott, hogy még a kol-nidré éjszakának ezerszeres gyertya melegénél sem olvad fel.

בבבבי יבא Siralommal jőjjetek. De ti nem sirtok. Miért is sirnátok? „A mult — az meghalt. Az nem bánt többé.“ Hátha feltámad? „Az dajkamese. El van temetve jó mélyen, örökre.“ A jelen, az a tietek. A jövőtől meg nem féltek, mert biztok... Ugyan mi az, amiben biztok? Éveitekben, viruló ifjuságtokban? Hát nem tudjátok, hogy a halál nem ismer tekintélyt, kort és kiváltságot? Egykedvűen töri meg a Libanon cédrusát és tépi ki a falon kuszó yzsopot. Vagy erőtökben, izmaitokban biztok? Hát azt nem tudjátok, hogy egy gyöngye fuvallat elég, hogy lehervassza a rózsákat arczainkról, egy morzsácska, hogy megakassza az élet kerekét? Vagy kincseitekre, a Mammonra támaszkodtok? Hát nem hallottátok, nem tapasztaltátok-e még, hogy egyetlen egy remény meghiusulta, egy tévedés a számításban, egy hiba, egy véletlen, egy semmi, csuffá tette a legagyafurtabb okoskodást és a bizalomnak megvíthatatlannak hitt erősségét halomra döntötte mint kártyaházat? Avagy bölcsességekre, tudástokra támaszkodtok, arra az önfeledkezett, kihívó, határain túlcsapongó, tagadó tudásra, mely szánalmas, bántó mosolylyal tekint le azokra az egyenes, tiszta

jellemekre, melyek a vallás, erkölcs és hagyomány szentelt alapján állanak? Arra az önhitt, daczos, dőlyfős tudományra, mely ledér lelkülettel Isten keresésére indul, átkutatja a magasság csodáit és a mélység titkait és kérkedve felkiált: (1) הן קדם אהלך ואיננו ואחור ולא אבין לו¹) Im napkeletre mentem, ott nem volt, napnyugatra, ott sem vettem észre! Hát nem sejtitek תפלצתך (2) (השיא אותך ודון לבר²) hogy vakmerő volta, szive felfuvalkodottsága ragadta el; hogy nem találta Istent, mert nem akarta megtalálni, nem akarta, mert az istenség eszméje feshélyezi, háborítja nyugalmát és érzéki vágyainak útjában áll? Hátha mégis van büntető igazság, túlvilági élet, gondviselés, mely látja, olvassa, felírja cselekményeiteket kérdőre von és számot kér tőletek arról, mit csináltatok a világossággal, mit elmétekbe adott, a szeretet érzelmeivel, mit szívetekbe oltott, a tehetségekkel, testi, lelki javakkal, melyekkel megáldott benneteket? בשעה שמכניסין אדם לדין אומרים לו נשאת ונתת באמונה, קבעת עתים לתורה, עסקת בפר"י ורב"י, צפית לישועה, פלפלת בחכמה, הבנת דבר מתוך דבר³) Ha számadást követel és kérdi: Beesület és hűség voltak-e világi foglalatосkodástok irányadó elvei? Szenteltek-e időt Izrael ősi örökének, a tórahnak, pártoltátok a zsidó tudományt, gyámolították szegény munkásait? Tiszta maradt-e családi életetek szentélye és nem furakodott-e a szerető szívek közé a gyanu, viszálykodás és elégedetlenség árnyéka? Hányattatás, szenvedések és csúf vádak közepette sértetlen maradt-e

¹) Jób. 23, 8.

²) Jer. 49, 16.

³) Sabbath 31 a.

reményetek, bizalmatok, hitetek Izrael jövőjében és hivatásában? Küzdöttetek-e kétség, kishitűség és elcsüggedés ellen bátran, férfiasan, bölcsen? Ráismertetek-e a Büntető kezére s megértettétek-e, hogy e szenvedések atyai szeretetbe vannak oltva s arra valók, hogy a megernyedtt zsidóságot öntudatra ébreszszék, aczélozzák, edzzék és fölemeljék? **וְבָנֵי יִשְׂרָאֵל** Óh akkor majd sirva fakadtok, sirva fogtok jönni, mikor már késő lesz. Ne várjatok tehát addig, míg az élet meghal és a halál életre kél, hanem kövessétek a bölcs tanácsát (⁴ **שׁוּב יוֹם אַחֵר לִפְנֵי מִיתַתְךָ**) és térjétek meg legalább egy nappal halálotok előtt.

Azt mondjátok: „Jól van, megszivleljük a bölcs szavát, megtérünk, de csak egy nappal halálunk előtt. Várhatunk, ráérünk, addig éljük világunkat.“ Én meg azt mondom, nem értek rá. **וְכִי אָדָם יוֹדֵעַ אֵיזָה יוֹם יָמוּת אָמַר**. Hát tudjátok mikor fog a halál bekopogtatni házatok ajtaján? Nem tudjátok. Lehet hogy esztendőök, de lehet, hogy hónapok, hetek, napok múlva, lehet, hogy holnap. Akkor a mai nap volna az utolsó, az a kitüzött halál előtti nap. Akkor hát siešsetek a megtérés munkájával. Tépjétek ki a kétely gyökerét szivetekből. Törjétek meg lelketek daczát. Zuzzátok össze vágyatok bálványait. Alázuljatok meg. Ismerjétek el, hogy semmik vagytok az Isten előtt. Hintsétek el a jónak, szeretetnek, igazságnak magvait

⁴) Sabbat 153 a.

⁵) U. o.

az élet barázdáiban, aztán בבכי יבאו jőjjetek siralommal és öntözzétek a drága vetést könyeitek záporával. hátha megered, kikél és megérik gyümölcse az üdvösségnek.

וּבְתַהֲנוּנִים בבכי יבאו Siralommal jőjjenek és imával. Mi az ima? Az istenimádás legősibb formája. A vallásos érzület legmagasztosabb kifejezése. A lélek legföltétlenebb önmegadása. Az ember párbeszéde Istennel. A hangokba öltöztetett isteni fogalom. A test és lélek egybeolvadása a hitben. צמאה נפשי לאלהים לאל חי⁶⁾ A gyarló, halandó emberi szívnek szomjazása, vágyakozása Istenhez, az élő Istenhez. Az élő Istenhez, ez az, mit szem előtt kell tartanunk. Ezt köti lelkünkre Dávid király, ki úgy imádkozott, mint előtte és utána senki sem; ezt a zsinagóga bölcse, midőn mondja: כשאתם מתפללים דעו לפני מי עומדים ובשביל כך תזכו: Ha imádkoztok, tudnotok kell, ki előtt álltok, ez által lesztek érdemessé az örök élet üdvösségére. És ki előtt álltok? Nem földi hatalmasság előtt, mely legyen az a legnagyobb, gyarló, rövidlátó, csalható mint ti, hanem a mindenható, világokat kormányzó, sorsunkat intéző és még a fűszállt is gondozó, örökön élő אל חי Isten előtt, ki nem a külső fényt, hanem a benső lényt keresi, nem színre, hanem szívre néz. Ha azt hiszitek, hogy elegendő lesz, הלכוף כאגמון ראשו⁷⁾ ha napestig itt álltok, böjtöltök, lehorgasztjátok fejete, verde-

6) Zsolt. 42, 3.

7) Berák. 28 b.

8) Sám. I. k. 16, 7.

9) Jézs. 58, 5.

sitek melletek és lemorzsoljátok azokat a hosszú meg nem értett imákat lendület, áhitat, a bűnbánás fájdalomának átérzése nélkül; akár mindjárt ki is mehettek e templomból, hogy legalább meg ne szentségtelenítsétek a helyet, melyen álltok, a napot, melyet megünnepelni készültök. Hideg, üres imáitokat, ha még oly hosszúk és czifrák, nem kedveli az Isten; רחמנא לבא בעי Sziveteke t a k a r j a, (10 לב נשבר ונרכה a bűn fájó tudatától megzaklatott, megtört, megalázott sziveket. Egy a szív teljéből fakadó sóhaj, egy ajtatos tekintet ég felé, egy felszárnyaló gondolat, egy könny többet ér mint minden önsanyargatás, áldozat, betürendes vers és csilingelő rím. בבכי יבאו ובתחנונים Sirva jőjjetek és úgy könyörögjete k bűnbo csánatért, tiszta szivért és lelki békeért. Sirva kérlel jétek meg a megbántott mennyei Atyát. Sirva fogad játok a megtérést és javulást, hogy a forró könny legyen élő tanubizonysága annak, hogy lelketek méljéből fakadt, mi ajkatokra jött. בבכי יבאו ובתחנונים Ha siralomba, könnybe olvadt könnyörgéssel léptek a könnyөрületes Atya szine elé, akkor üdítő reggeli harmat gyanánt hullik majd a megtört, beteg szivekbe a békét, erőt, örömet hirdető ige: כלהתי Megbo csájtok.

Siralommal jőjjenek és könnyörgéssel. Az imának alapja és feltétele a meghallgattatásban való hit. Csak az tud igazán szivből imádkozni, kiben eleven a hit, hogy fohásza nem fog meghallgattatlanul visszaesni. Mi is ezt hisszük, reméljük, várjuk; azért jövünk sirással és könnyörgéssel. De van-e jugunk ezt várni? Avagy azt hiszitek, hogy a viszonyosság jogelvé csak ember és ember között áll fenn,

10) Zsolt. 51, 19.

Isten és ember között pedig nem? Bizony érvényben van az itt is. „Adok, ha adsz.“ אמר הקב"ה אתם מתאווים שאשמע קולכם אף אני מבקש שתשמעו לי אם שמעת גם תפלתך נשמעת אם שמוע תשמע לקול ד' אלקיך וכתוב אז תקרא וד' יענה¹¹⁾ Ha ti hallgattok az én szavamra, akkor hallgatom meg én is a tieteket. Nekem van házam, nektek is van házatok. אם תבא אל ביתי אני אבא אל ביתיך. Ha ti jöttök az én házamba, én is elmegyek a tietekbe, de ha ti kerülitek az enyémet, én is kerülöm a tieteket. נרי בידך ונרך בידי אם אתה הארת נרי הרני. Az én mécssem van a te kezében, a te mécsed az én kezemben; ha te világoltatod az én mécsemet, akkor én is világoltatom a tiedet.

אתה יש לך ארבעה בני בתים בנך בתך ועבדך ואמתך ואף אני יש לי ארבעה הלוי והגר והיתום והאלמנה אמר הקב"ה אני אמרתי שתהא משמח את שלך ושלו אם עשית כך אף אני משמח (Neked van családod, nekem is van családod. A te családod feleséged, fiaid, leányaid, cselédeid, az én családod, a szegények, özvegyek és árvák. Ha te szereted, gyámolítod, vigasztalod az én szeretteimet, én is szeretem, segítem, áldom a tieidet. Mi meghallgattatást várunk, kérünk — hát mi hallgattunk-e Isten szavára? Pedig hangzott, zengett, szólott בראש — ברחובות — בחוץ — בפתחי שערים — בעיר — ברחובות, téreken, piacok főhelyein, kapuk bejáratánál, a városban,

11) Jálkút Zsolt. 874.

12) Szukká 53 a.

13) Midr. rább. Móz. 3. K. 31. fej.

14) Peszikta dr'Kah. 11. fej. végén.

a próféták szónoklataiban, a szülők tanácsaiban a tanítók intelmeiben, a közvélemény ítéletében, a lelkiismeret vádjaiban, a csapások sujtolásában. — Ez mind Isten szava volt, meghallgattuk, megfogadtuk-e? Volt-e hatása, eredménye foganata? Ha volt-e foganata? Vegyéttek elő éltetek könyvét, olvassatok benne és aztán feleljetek. Mert az élet csakugyan könyv, a napok képezik lapjait és gondolataink, cselekményeink a betűket, az írást. Ez az értelme annak a szép hitregének ביד כל אדם יחתום לעתיד לבא כשיבא הקב"ה לדין על בריותיו מביא כל (הספרים של בני אדם ומראה להם מעשיהם¹⁵) hogy minden ember maga írja be cselekményeit az élet könyvébe, maga írja meg életrajzát s ha az Isten valakit számadásra hív, kérdőre von, e könyv alapján hozza és mondja ki fölötte az ítéletet. — E könyvvel kezetekben léptek ma az Úr színe elé, s kérték meghallgattatást. Nem félték a felelettől: יען קראתי ותמאנו נטיתי ידי ואין (Mert szólítottalak de ti vonakodtatok, intettelek kezemmel, de senki sem figyelmezett; elejtettétek minden tanácsomat és dorgálásomnak nem engedtetek (אז יקראנני ולא אענה ישחרנני ולא ימצאנני¹⁷) most ti hivatok engem, de nem hallgatok reátok, kerestek, de nem találtok.

De nem, ne féljete! Csak jőjjetek siralommal és könyörgéssel. Isten nem akarja a bűnös bűnhődését, szenvedését, halálát, hanem megtérést, javulását, életét. יעזב רשע דרכו ואיש און מחשבתי וישב אל ד' (Térjete ő hozzá, ő is visszatér ti hozzátok.)

15) Jób. 37. Jalkut a. 1.

16) Példab. 1, 24. 25.

17) U. o. 28.

(¹⁸ ואל אלהינו כי ירבה לסלוח) Csak hagyja el útját a bűnös, és gondolatait az álnokság embere és térjen az Úrhoz, az könyörül rajta, Istenünkhöz, az nagy a megbocsájtásban. Csak tökéljük el és fogadjuk fel magunkban, komolyan, határozottan, szentül, hogy ki fogjuk ölni szivünkől az irigység, kajánság és önzés érzeteit, hogy az emberben tisztelni fogjuk és szeretni az embert, és hogy valamikor és valahányszor a hit, a haza, a zsidóság szent érdeke tette, áldozatra hív, mi a határtalan odaadás hangján azt feleljük: הנני Itt vagyok. Akkor az irgalmas Atya eltakarja multunkat, szebb jövőt derít reánk és lezengi a várva várt ígét: שמעתי את תפלתך Hallottam fohászokodástokat, láttam könyeiteket, megbocsájtok. Ha siralommal jöttök és könyörgéssel, akkor könyeitek záporcsöppjein keresztül sűt Isten tetszésének és visszafogadó szeretetének fénysugára, mely oda varázsolja éltetek egére a megújult szövetség jelvényét, a szivárványt, a hidat, mely összekapcsolja a földet az éggel és melyen atyai keze elvisz elkisér vizeknek folyásai mellett egyenes uton, holott többé el nem estek. Amen.

¹⁸) Ézsaiás 55, 7.

X.

A

FŐPAP ÉS A VÁDLÓ

JELENBEN ÉS JÖVŐBEN.

HANUKKAI BESZÉD.

A főpap és a vádló jelenben és jövőben.

Világosság és szabadság Istene! האירו ברקו תבל, Mi-dőn kijelentetted magadat, a Szinaion fellobbanó villámaid világítva hasiták át a világot, a föld megcsodált hatalmasságai és nagyjai viasz gyanánt olvadának szined előtt, a bálványimádó népek szégyent vallának és egyedül csak Cion figyelt és örült: akkor kezünkbe adtad az igaz hit szövétnekét, hogy vándoroljunk vele néptől néphez, századról századra, mindenütt világítva, elriasztva a sötétséget és rémeit. És mi kezünkbe vetjük a fáklyát és megkezdtük a vándorlást. Ellenünk támadtak Egyiptom és Asszyria, Babylon és Róma הנה כרעו ונפלו ואנחנו קמנו ונתעודד² és elhanyaglottak, mi pedig állunk és vagyunk. A leány feltámadt saját édes anyja ellen, אמרו ישראל לפני הקב"ה ראה כמה שחרות וגזרות היא גזורת עלי לבטל אלהותך ומלכותך ממני ולא בטלינן ובכל יום אנו נכנסין לב"ב וממליכין אותך שתי פעמים ואומרים שמע ישראל³ számkiúzta, bilincsre verte, börtönbe vetette, kőpadra feszítette, de a fáklyát nem adta ki kezéből. Máglyára

1) Zsolt. 97, 4—8.

2) Zsolt. 20, 9.

2a) Mik. 6, 7.

3) Midi. Söhér Tóv 5. fej.

hurezolták, de még a lángok között is zengett hitvallása: Az Úr a mi Istenünk, az Úr egységes egyetlen egy. (אלה ברכב ואלה בסוסים ואנהנו בשם ד' אלהינו נזכיר⁴) Ők hadiszekerekkel és karddal harczoltak, mi Isten szent nevét emlegettük és győztünk. Azért is gyűltünk ma ide a Te szent hajlékomba, hogy hálát adjunk, az erőért, melylyel e harczot végig küzdenünk engedéd, a győzelemért, melyre szent ügyünket emeléd, az igazságért, szeretetért, világosságért, melyet a népek köztulajdonává tennünk rendelél, a végdiadalban vetett hit- és bizodalomért, melyet magunkban megújulni érezzük. Mert végdiadalt még nem ülhetünk. Van még könny az arcokon és panasz az ajkakon elég. Még nem vezett ki a lelkekből a gőg, a gyűlölség és agyarkodás; még nem jött el a várva várt messiási korszak, midőn csak béke és szeretet honol a szivekben és az emberben meg van becsülve az ember. Adj hát lelki világosságot minékünk! Tedd fogékonnyá a sziveket a Te igéd igazságai iránt, hogy kevélység, párt-düh és szenvedély ne zavarják fel a szivek csendjét, a nemzet békéjét. Lobogtasd bennünk a mennyei lelkesülés tüzét, hogy általunk is terjedjen a világosság, tisztuljon a hit, nevedekjék a felebaráti szeretet. Töltsd meg lelkünket kitartó, tűrő hűséggel és tevékeny, áldozatkész szeretettel népünk rendeltetése iránt, és intézd, hogy ne találtassanak köztünk ingatag, ledér szószegők és hitet cserélő könnyülelküek. Derítsd reánk minél előbb a napot, mikor azok, kiknek szivében előítélet és felekezés lakik, valamint azok is, kiknek szivét csüggedés és elkeseredés tölti el, fogjanak testvérkezet és munkálják együtt a tudományt, a békét, a szeretetet,

⁴) Zsolt. 20, 8.

a magyar haza közjavát, mert csak ezek által lehet a Te országod szilárd és erős a földön. Amen.

* * *

זכר ימות עולם בינו שנות דור ודור שאל אביך ויגיד וקניך
(⁵) Emlékezzetek meg az ősidőkről, figyel-
jetek minden nemzedék esztendőire. Kérdezd
atyádat, ő megjelenti, véneidet, ők megmondják
néked. כי שאל נא לדור ראשון וכונן לחקר אבותם כי תמול
(⁶) אנחנו ולא נדע כי צל ימינו עלי ארץ הלא הם יורוך יאמרו לך
Kérdezd meg a régi nemzedéket és irá-
nyozd elmédet az atyák emlékére. Mert
mi csak tegnapiak vagyunk és mitsem tu-
dunk és napjaink csak árnyék a földön. Ők
ognak tanítani... Nincsenis oktatás oly haté-
kony és foganatos, mint az, melyet nemzeti multunk
nyújt nekünk; nincsen érvelés oly meggyőző, tette buz-
ditó mint a példa, melyet történelmünk kimagasló alak-
jai mutatnak, midőn valamely magasabb eszme szolgál-
latába állanak, nemes közcél eléréseért küzdenek és
diadalrajuttatásáért készségesen odaadják vagyonukat,
vérüket. Azért lesz a mai nap a kegyeleté, a hálás
visszaemlékezése. Elénk varázsoljuk dicső emlékét azon
lelkes hazafiaknak, kik a hitehagyás és gyáva árulás
idején, midőn annyi meg annyian a görög világnézet
káprázatától, ledér szokásai, szabados erkölcei bűvle-
tétől ragadtatva, megtagadták hitüket és hivatásukat,
multjokat és jövőjüket és a bitor hatalom szárnyai alá
bujtak, ők el nem csüggedtek, az elmék ez örületes for-
gatagában, meg nem tántorodtak, hanem élére állottak

⁵) Móz. 5. k. 32, 7.

⁶) Jób 8, 8—10.

egy kicsiny, de lelkes és kitartó csapatnak és vezették azt oroszán bátorsággal, halálmegvetéssel a könnyörületlen erőszak és elkapatott gőg harczedzett hadai ellen, és összezsaptak és győztek, és haladtak diadalról diadalra és megtisztíták Izrael megfertőztetett közszentélyét a pogányság bálványaitól és megmenték az egy Isten eszméjét és a tiszta erkölcs ideálját a késő utódok számára. Megjelenítjük, megüljük a Hasmoneusok emléket még a jelen korszakban is. Mert jóllehet a középkor átkaival és kényúrságával, kínvallatása és máglyáival, vallásgyűlölete és lelkiösmereti kényszerével egyszer s mindenkorra letűnt: mindazonáltal tudjuk, hogy vannak még most is földalatti szivárgások, melyek még mindig mossák-vájják az alapot, melyen a jelenkor vívmányai nyúgszanak. Jóllehet nyíltan nem hirdetik a kiváltságokat, születési szabadalmakat és felekezeti előjogokat: de a sűrűn előforduló esküszegések, hitváltatások és árulások nagyon is fájdalmasan éreztetik velünk annak a láthatatlan nagy hatalomnak a súlyát, mely zsinagógánkra is ránehezedik és azt lenyomja. Igen, megújítjuk, felidézzük a dicső hősök és csodás győzelmeik halhatatlan emlékét, hogy fegyvereik csatogásától serkenjenek hithűségre, hivatásuk tudatára és meggyőződésök bátorságára a szunyadozók, a lanyhák, a közömbösek és kábák; hogy fényes példájokon buzduljanak tette és magasabb törekvésre a kétkedők, csüggedők és kicsinyhitűek (בשלומה יהיה לכם שלום⁷) és keressék maguk javát, üdvét Izrael összességének javában és üdvében. Elmélkedésünket Zakariás próféta azon látományára alapítjuk, mely imént felolvasott háf-

7) Jerem. 29, 7.

táránk első és főrészt teszi és mely lehetőleg hű magyarságban ekképen hangzik:

És megmutatá nekem Jozsuát, a főpapot, ki állott vala az Úr angyala előtt és a vádlót, ki jobbján állott vala, hogy vádolja. És mondá az Úr a vádlónak: Dorgáljon meg téged, vádló, az Úr! és dorgáljon meg téged az Úr, aki Jeruzsálemet magának kiválasztotta! Avagy nem a tűzből kimentett üszök-e ez? És Jozsuá szennyes ruhákba vala öltöztetve és így állott vala az angyal előtt. És ez megszólalt és mondá az előtte állóknak, mondván: Vegyétek le róla a szennyes ruhákat! És mondá neki: Lásd elvettem rólad bűnödet és ünnepi ruhákba öltöztetlek téged..... És meginté az Úr angyala Jozsuát mondván: Ha az én utaimban járandasz és megőrizened parancsaimat és ugyancsak te gondozod az én házamat is és őrzöd pitvaraimat: akkor megengedem, hogy járj ezen állók között.⁸⁾

Elátomás egy hasonlatosság, melyben a próféta Izrael küzdelmét és végső győzedelmét hirdeti. A szennyes ruhát viselő főpapban, a bűnös, hivatását be nem töltő Izraelre ismerünk. Bűnösségének főoka: a Sátán הוא יצר הרע (A belső Sátán: az akarat, buzgalom és áldozatkézség hiánya, és a külső Sátán: az irigység, előítélet és gyűlölet. De Izrael hivatásának tudatára ébred, legyőzi a Sátánt, leveti szennyes ruháját, fehér palástot ölt és lelki tisztaságban tündököl. Ekkor veszi

⁸⁾ Zakariás 3, 1—7.

⁹⁾ Bábá bátrá 16 a.

a vigasztaló ígéretet, hogy Isten ügyének végdiadalt szerez, ha állhatatosan ragaszkodik eszményeihez és hiven teljesíti kötelességeit.

A felolvasott szent Igék nyomán, melyeket feljegyezve találunk Zakariás próféta könyvének 3. fej. 1—7. verseiben, az lesz tehát mai elmélkedésünk fő-tárgya :

Izrael főpapi hivatása jelenben és jövőben. Elmélkedésünket a tárgy természete szerint két részre osztjuk : Szólunk :

I. Izrael küzdelmeiről a jelenben.

II. Végdiadaláról a jövőben.

I.

És megmutatá nekem a főpapot s. a. t. E főpap, ki a próféta látomány főalakját képezi, az az emberiség főpapjául felavatott Izrael. — Izrael népe, melynek már a Szinai hegy tövében hivatásává lőn megbízó levelével, a tórával kezében, világgá menni és tanítani, hirdetni a maga tudományát, nem az elme, hanem a szív tudományát, a reményt, bizodalmat és hitet az egy Istenben, ki láthatatlan, kit észszel fel nem birunk, kit nem szabad imádnunk képben, hanem csak szívben és lélekben; terjeszteni a maga eszményképeit, eszményt, melyet nem állított fel nép sem előtte sem utána : az erkölcsi szentséget. És e megbizás, melyre méltatánk nincs kötve sem éghajlathoz, sem nyelvhez, sem időhöz. (10) Föltétlen és örök mint az, ki fölszentelé. ד' אלקינו כרת עמנו ברית בחרב. לא את אבותינו. כרת ד' את הברית הזאת כי אתנו אנחנו אלה פה היום כלנו

¹⁰⁾ Názir 47 b.

(¹¹היים Urunk Istenünk Frigyet kötött velünk a Hórében; de nem csupán atyáinkkal kötötte az Úr ezen frigyet, hanem velünk mindnyájunkkal, kik itt vagyunk ma és élünk. Hasztalan mondják: küldetésünk ideje lejárt, megbízó levelünk érvényét veszte, a régi szövetség elavult, felbontatott és lépett helyébe egy másik, egy új; — hiába hagyják el sorainkat épen vész idején a gyávák, a képmutatók, a ledérek, hiába tagadják meg közösségüket velünk, alkudnak meg az erőssel, az elnyomóval, bocsájtják áruba hitüket, adják el atyáik emlékét és sirban porladozó tetemeiket, kenyérért, hivatalért, kitüntetésért על כן לא נירא azért mi nem félünk, לא נירא בהמיר ארץ ובמוט הרים בלב ימים¹²) nem félünk, ha a földhöz ragadt érdek, kufár önzés fel is cseréli elvét, hitét, nem, még ha azok is megfejtkeznének magukról és megtántorodnának, kik felmagasló hegyek gyanánt tűnnek ki és emelkednek túl a társadalmi és közélet rendes színvonalán. Azért mi nem ingadozunk és nem csüggedünk, mert tudjuk, (ברית כהנת עולם¹³) hogy a velünk kötött papi szövetség örök és felbonthatatlan; tudjuk (קדושה ראשנה קדשה לשעתה וקדשה לעתיד לבא¹⁴) hogy szentségünk nincs kötve időhöz, térhez, vagy viszonyhoz, hanem kötelez minden ivadékot, mindenkor és mindenütt; hiszszük és valljuk, hogy eljövend még az az idő והיה הוא mely igazolni fogja az elvhűséget és hajthatatlan kitartást; mely tanuságot fog tenni nemcsak a

¹¹) Móz. 5. k. 5, 2—3.

¹²) Zsolt. 46, 3.

¹³) Móz. 4. k. 25, 13.

¹⁴) Hagiga 3 a.

a réginek tiszta, igaz és magasztos voltáról (15) ותמרתו יהיה קדש de még arról is, hogy a másik, az új, a felcsereált is átszentesült és beteljesül az ige: (16) ורעה אחד יהיה לכלם és egy pásztor lesz mindnyájának.

Azt kérditek, mikor derül ránk e várva várt idő? Nem tudom. והשטן עומד על ימינו לשטנו Talán ha ott nem állt volna a vádló a főpap jobbján előitéleteivel, irigységével, gyűlöletével, hogy megkösse kezét, megakassza működésében, lankassza erejét, talán már beköszöntött volna a vallás ez aranykorszaka. De a vádló minduntalan vádol, rágalmaz, támad, majd nyiltán majd orvul és útját állja az eszme terjedésének, a szeretet erősbülésének, a népek megtisztulásának és tömörülésének egy közös zászló körül.

De e vádló sem fog örökké vádolni, „megdorgálja őtet az Úr, ki Jeruzsálemet választotta ki magának. És már is dorgálja. Mert ha végig tekintek szegény, üldözött népem hányatott, viszontagságos életén és látom, hogy mindazon hatalmas nemzetek, melyek egyszerre kezdték meg vele a pályafutást, elfáradtak, kidőlték szétszüllöttek, elenyésztek הלא זה זה מאש és csak Izrael az, mely üldözés és erőszak ellenére megmaradt „ez az egyetlen üszök“, mely el nem égett a szenvedések tüzében, hanem kimenekült, megkiméltetett; ha látom, hogy örök igazságai bár nehezen és lassan, de mégis hódítanak, haladnak, terjednek észrevétlen, de szakadatlanul; hogy világossága, (17) יום ראשון מדליק אחת מבאן ואילך מוסיף והולך

15) Móz. 3. k. 27, 10.

16) Ezek. 37, 24.

17) Sabbát 21 b.

mint Hánukka ünnepünk gyertyáinak száma, napról napra szaporodik, növekszik; ha meggondolom, hogy hite, mely eleinte egy férfi hite volt hova-tovább terjedt, egy családnak, egy népnek hitévé lett; hogy e népnek el kell vesztenie önállóságát, dicsőséget, hazáját, mint a földbe vetett magnak tespedésnek kell indulnia, felszólnia, hogy más életet sarjasszon, más népeknek is adjon hitet, igazságot, Istent, erkölcsöt, szeretetet; ha észlelem, hogy szentírásunk még évezredek multán is a könnyvek könyve, melyből gyermek és agg, egyszerű és felvilágosult elmék vigasztalást, igazságot és tudományt meritenek; hogy a vallásos élet minden tényezője, intézménye magán hordja a születése bélyegét, a templomtól fogva a szentíráson át a hitszónoklatig, a mi ünnepeinket ülik, a mi zsoltárainkat éneklik, a mi erkölcsstanunkat tanítják, a mi hitigazságainkat hirdetik: akkor szentül kell hinnünk, és hiszszük is szilárdan és hajthatatlanul, hogy beteljesedik a prófétai ige és eljövend az az idő is, mikor az erkölcsi szentség és a legszorosabban vett Egyisten eszméje teljes diadalt veszen a szétvonáson és tévedésen és nem lesz többé מהלכים בין העומדים האלה járó az állók között, (18) והלכו גוים לאורך¹⁸ hanem minden népek járnak egy azon világosság mellett; nem lesz többé világiak között papi tisztet teljesítő nép, hanem lesz (19) ממלכת כהנים וגוי קדוש¹⁹ papokból álló birodalom és testvérekké összeolvadott erkölcsére szent nép; midőn elenyészik a különbség pap és nép között, egy azon mennyei kincs lesz mindenkinek osztályrésze mert az

¹⁸) Jezs. 60, 3.

¹⁹) Móz. 2. k. 19, 6.

Úr²⁰⁾ a lelkekbe helyezi az ő tóráját, és a szivekbe fogja azt irni, senki a másikat nem fogja oktatni, mondván: Ismerd meg az Urat! mert mindnyájan ismerni fognak kicsinytől nagyig szól az Úr.

II.

És Józsuá szennyes ruhát viselt stb.

A babylóni száműzés ideje letelt. A börtön ajtaja megnyílt. (בשמחה תצאו ובשלום תובלון²¹⁾ Nagyralátó tervekkel, fellengző reményekkel léptek a foglyok hazájok szent földére. De a való leforrázta reményeiket. A mit találtak, messze mögötte maradt várakozásaiknak. A templom romokban hevert, az ország feldúlva, az őslakosság elszegényedve, szerteszórva, a haza nagy része mindenünnen betódult pogányok által elfoglalva. Hontalanok voltak saját hazájokban. Most tehát azon kell vala lenniök, hogy az országot visszahódítsák, az erőket tömörítsék, a templomot felépítsék, a vallásos életnek új lendületet adjanak; szóval, hogy a főpap hivatalába lépjen és kezdje meg működését. Csakhogy a főpap keveset törődött szent tisztével. לבוש בגדים צואים Szennyes ruhát viselt. העת לכם אתם לשבת בבתיכם ספונים והבית הזה (A gazdagok és előkelők pompás palotákban laktak, de Isten háza omladék volt. Huzalkodás, hűtlenség, szeretetlenség napirenden voltak. A „föld népe“ a pogányok közé vegyül és beszennyezi a családi élet szentiségét. A főpap, ki homlokán viseli az arany lemezt, a fölirattal (קדש לדי²³⁾ hogy mintegy külsőleg is jelezze,

²⁰⁾ Jerem. 31, 33, 34.

²¹⁾ Jezs. 55, 12.

²²⁾ Hagg. 1, 4.

²³⁾ Móz. 2. k. 28, 36.

hogy agyának minden gondolata, lelkének minden gerjedelme Istennek van szentelve, (לְדִ קֹדֶשׁ בְּתָרֵי שִׁטִּין²⁴) hogy Isten a legelső, a legmagasabb eszme, melynek szellemében mindennek létesülni, a legmagasztosabb cél, melynek szolgálatában minden erő, tehetség és eszköz áll (כֹּהֵן גָּדוֹל אֵין מַגְבִּיחַ אֶת יָדָיו לְמַעְלָה מִן הַצִּיּוּן²⁵) és hogy nincsen érdek, akarat, irány, cél és cselekmény, mely az eszmének és küldetésnek fölötte állana, azt rangban, jelentőségben vagy időben megelőzne, meghaladna, ez a főpap „szennyos ruhát viselt, kezét főpapi jelvénye fölé emelé“, a közérdeknek elébe tette az ön érdeket; Izrael javának és dicsőségének, a maga javát és előnyét.

K. H. A multnak főpapja a történet tanúsága szerint „szennyos ruhát viselt“, hát a jelennek főpapja levette-e már szennyos ruháját és magára öltötte-e ünneplő palástját? vagy, kép nélkül, hogyan sáfárkodott, mit tett, mit alkotott a jelen főpapja, hogy tisztének megfeleljen? Megfogyott-e a kételkedők, hidegek és gúnyolódók száma és megsaporodtak a hívők, a bizók, buzgók, önzetlenek, a szerények és alázatosak? Megtisztultak-e már az erkölcsök és erősebben lüktet-e bennünk az igazság, méltányosság és szeretet érzete? Eltávolítottuk-e a bálványokat, nem a kőből, fából faragott képeket לֹא יִהְיֶה בְּךָ אֱלֹהִים אֲלֵ זֶר אִיזְהוּ אֵל זֶר שִׁישׁ בְּנוֹפוֹ שֶׁל אָדָם (הוּא אֹמֵר זֶה יֵצֵר הָרַע²⁶) hanem azokat a láthatatlan bálványokat, melyeket szivünkben hordozunk, a hiuságot, a gögőt, az elbizakodást, az önzést és bűnös vágyakat és felszenteltük-e mint a Hasmoneusok, Isten templo-mává? És találtunk-e nem egy korsónyi, de legalább

²⁴) Sabbát 63 b.

²⁵) Tamid vége.

²⁶) Sabbát 105 b.

egy csöppnyi érintetlen szent olajat, hogy meggyújthassuk házainkban a hitnek mécsvilágát? Tettünk-e valamit, hogy házainkban ne csak a mulatási és szórakozás-vágy, de nemesebb törekvések, a sziv és szellem szükségai is találjanak kielégítést? Tettünk-e valamit az isteni tisztelet emeléseért, az áhitat bensősítéseért, hogy visszahódítsuk az elidegenülteket, megnyerjük hivatásunk szent ügyének népünk ifjait és hajadonait? De mi megnyugtadjuk magunkat és azt mondjuk: Mi nem tehetünk mindent, mi kevesen vagyunk, a követelők pedig oly sokan, a szükségletek oly nagyok. „Mindent!” De hát nem látjátok azt a véghetetlen közt, a mely a mindent a semmitől elválasztja? Nem látjátok, hogy a minden és semmi közt ott van még a sok, az elég, a valami? Avagy tettünk-e valamit Izrael szent örökeért, a tóraért, emeltünk-e iskolát, segélyeztük a tudományt, istápoltuk a növendékpapokat, a magyar zsidóságnak és jövődönnek ez oszlopaikat, tettünk-e valamit délen és keleten szenvedő testvéreinkért, az árvákért, az özvegyekért, az éhező, fázó szegényekért, szóval, tettünk-e valamit, hogy a község, az utókor hálás kegyelettel emlegesse nevünket? Azt mondjátok, nem lehet, annyi már a jótékony egyesületünk, annyi felé kell adóznunk, áldoznunk, hogy Ez az k. h. והוא לבוש בגדים צואים a főpap szennyes ruhát visel.

De hát הסירו הבגדים הצואים והלבש אותך מהלצות ves-sük le a szennyes ruhákat és öltöszünk ün-nepi ruhát, mosakodjunk, tisztálkodjunk, távoztassuk el rossz cselekményeinket az Úr szemei előtt, szűnjünk meg rosszat tenni, tanuljunk jót tenni, segítsük az elnyomottat, pártoljuk az árvát, gyámolítsuk az öz-

vegyet (27) *בכל עת יהיו בגדיך לבנים ושמן על ראשך אל יחסר* 27)
 Törekedjünk, hogy ruhánk mindenkor fehér
 legyen, hogy a felkenő olaj fejünkről
 ne hiányozzék. Járjunk az Úr útáiban, őrizzük pa-
 rancsait, gondozzuk házát, őrizzük pitvarait *ונתתי לך*
מהלכים akkor lesz nekünk külső- és belsőképen előre-
 menetelünk, gyarapodásunk es eszméinknek diadaluk a
 földön és hirdetőiknek jutalmuk a mennyben.

Mikor Jákob ősatyánk, beszéli a szent irás, 28)
 Háránba ment, egy kútát vett észre a mezőn, mely kút
 körül három nyáj heverészett; mert abból szokták vala
 a nyájakat megitatni. A kút száján pedig nagy kő vala.
 E kútát csak úgy lehetett megnyitni, ha mind a három
 nyáj pásztorai összegyűltek, egyesültek és közös aka-
 rattal, közös erővel hengeríték a követ a kút nyílásáról.
 De midőn meg Jákob a közeledő Ráheldt szomjazó bá-
 rányáival meglátta *ויגש יעקב ויגל את האבן מעל פי הבאר*
 lelkesedés és bátorság szállotta meg szívét és előlépett
 és egymaga hengeríté le a követ, melylyel a kút el-
 vala zárva, és megitatá a bárányokat. K. h. A mező :
 az élet mezeje. A kút : a hit forrása, melyből a szom-
 jazó, epedő lelkeket vigasztalás, bizalom, remény és sze-
 retet enyhitalával itatjuk. A kút körül fekszik a három
 nyáj : a három nagy felekezeti hivei. *והאבן גדלה על פי*
הבאר De a kút száját nagy és nehéz kő zárja el. E
 kő : az előítélet, a szétvonás, a gyűlölség. Természetes
 uton a kútát csak úgy lehet megnyitni és a szomjazó
 bárányokat megitatni, ha megszűnik az irigység, szere-
 tetlenség és huzalkodás, ha mind a három nyáj pász-
 torai egyetértenek, kezük fogják és egy közös célnak,

27) Prédik. 9, 8.

28) Móz. 1. k. 29, 1—10.

a szeretet, béke es erkölcs ápolásának szentelik erejök-
ket. Úgyde עור היום גדול e nap még el nem érkezett.
Mit tegyünk? Mi százszor és százszor nyujtánk már
testvérkezet, de visszautasíták. Oh, de im ott jó Izrael
ősanija (29) רחל מבכה על בניה, a gyermekeiért siró
R á h e l, באה עם הצאן ott jó báránykáival, me-
lyek inni, erősbülni, üdülni akarnak... Hadd lépjen
hát elő Izrael egymaga, görditse le a követ és itassa
meg a szomjazó juhokat. Ne riadjon vissza a feladat
nagyságától, ne habozzon, ne csüggedjen, szeretete Ráhel
iránt erőt ad neki, mert a szeretet csodákat mivel, győz-
hetetlen. Lépjen elő, mert im hangzik a próféta biztató,
vigasztaló szózata: ונלוו גוים רבים אל ד' ביום ההוא והיו לי
לעם ושכנתי בתוכם הם כל בשר מפני ד' כי נעור ממקום קדשו (30)
Számos nemzetek csatlakoznak az Úrhoz és
lesznek nekem népemmé és én közepetted
fogok lakni... Csak némuljon el minden
testi vágy és érdek az örök eszme előtt,
ha szentséges helyéből serken... Amen.

29) Jerem. 31, 15.

30) Zakar. 2, 15. 16.

XI.

A MEGVÁLTÁS ÉS A NO.

PESZÁHI BESZÉD.

A megváltás és a nő.

Alapige : בזכות נשים צדקניות שבאותו הדור
ננאלו ישראל ממצרים.

Vallásos nők érdemeért váltatott
meg Izrael, Egyptomból.

Szóta 14. b.

תולעת זו אינה מכה את הארזים אלא בפיה והיא רכה ומכה
(¹ את הקשה) ¹ Ős rengeteg természetes tölgyét,
melyet tél viharának szilaj tombolása ha-
talmas csapásival meg nem dönthete, azt
kicsiny férgek lassu és szünetlen fúrása-
turása nem ritkán földre terité. Férfú,
ki a balsors sújtó ütése alatt még meg sem gör-
nyede, gyakorta elvérzett már apró és tartós szenved-
ések tűszúrásai közt. Nemzet, mely önérzete fellángo-
lásának magasztos perczében, nem mérlegelve számot és
erőt, elszántan, hős gyanánt sikra szállt és győzelmet
vett dölyfös kényúron és országrontó bérenczhadán : az
máskor zsarnoki sérelmek, boszantások és rendszeresen
üzött jogcsorbitások tartós nyomása alatt elsatnyula, föl-
adta önmagát és elbukék.

Oh mert a szolgaság, ha hosszú elgyaláz,
Áthat csontot velőt, mikép a tolvaj láz!
A békó öl, nem mint kard, nagyhirtelen,
Tőle arcz és sziv lassan lesz vértelen.

¹) Midr. Soher Tóv. 22. fej.

Izraelnek a szenvedések mindkét neméből jutott. הראית עמך קשה (2) Látott nehéz, kemény napokat, itta a tántorodás borát את כוס המתו את שתית מיד די את כוס המתו את (3) ivott a szenvedések méreg poharából, a tántorodás öblös kelyhéből שתית מצית (4) majd bőven ivott belőle, majd cseppenként szüresölgett, de a méreg ereje gyengének bizonyult.

Századok bőszi viharai tomboltak el Izrael feje fölött, lesújtott rá gyilkos csapásival az ádáz gyűlölet, de meg nem törhető; az irigység, tagadás és kúfár önzés sötétben nyüzsgő férgi is rágtak, öröltek gyökerén, de ezek sem olthaták el életét. כתפוח בעצי היער כן דודי בין הבנים בצלו חמדתי וישבתי ופריו מתוק (5) Mint almafa az erdő fáinak között, úgy áll Izrael annyi ezred évi szenvedések után a nemzetek között: üdén, frissen, délczegen. Vágyva ülünk lombárnyékába és élvezzük édes gyümölcseit. Nem a középkori vallásgyűlölet kifakadásaira és gyötrelmeire gondolok, sem a jelen szégyenletes törekvéseire és tévedéseire, hanem Egyptom hatalmas kényura lebeg lelkem előtt, népiertó kormányrendszerével, fondor terveit végrehajtó szolgálival. מה דחילון אינן מנגניי דידן הנהרגין הורגין את הורגיהם, והנצלבין צולבין את צולביהן והמשוקעין שוקעין את שוקעיהן הפה שאמר כל הבן הילוד היאורה תשלכוהו הושלך לים שנאמר מרכבות פרעה וחילו (6) Úgyde egy láthatatlan hatalom elhárította a csa-

²⁾ Jéz. 51. 19.

³⁾ Zsolt. 60, 5.

⁴⁾ Jéz. 51. 17.

⁵⁾ Énekek éneke 2, 3.

⁶⁾ Pesikta dr'Káhana 10 fej.

pást, melyet Izrael fejére mért, okosan kieszelt terve dugába dőlt, az elnyomott diadalt vőn az elnyomón, letörte kezéről a rabság lánczait (ובני ישראל יוצאים ביד רמה⁷) és szabadon fölemelt fejjel, karral vonult a Szinai elé; (ישקני מנשיקות פיהו — יזנני — יטהרני — ידבקני⁸) hogy felszerelve, megtisztulva, egygyé forrva, fogadja Istentől a homlokcsókot, melylyel azt a szabadság, jog és szeretet győzhetetlen, halhatatlan papjává avatá.

Tehát az emberi jog körén kívül helyezett, társadalomból kitzasztott, martalóczok kénye alá rekesztett, megcsúfolt, keserített, kinzott Izrael rendeltetésétől el nem üttetett, 400 éves sérelmek, szenvedések és erőszakosságok bomlasztó hatása alatt szét nem mállott, el nem züllött. S mikor ütött a megváltás várva várt órája (ענה דודי ואמר לי קומי לך רעיתי יפתי ולכי לך כי הנה חלף הסתיו עבר אלו תי שנה שנגזרו על אבותינו במצרים הגשם חלף הלך לו הנצנים נראו בארץ זה משה ואהרן עת הזמיר הגיע הגיע הזמן לומר שירה⁹) és megszólamult Izrael isteni szerelmese és mondá néki: Kelj szerettem, indulj szépem! A szenvedés tele elmúlt, a felhők elvonultak, eged tiszta, a tavasz megérkezett már, szabadióid, Mózes és Áron látszanak már, megváltás szava is hallik országodban, tehát kelj szerettem, jövel szépem“ akkor nem tünődött Izrael és nem tétovázott, nem volt egy is közte csüggeteg, kores vagy önfelejtett, (כימני כחותם על לבך כחותם כי עזה כמות : שימני כחותם על לבך כחותם כי עזה כמות¹⁰) nem vágyott ott maradni egy sem, hanem mentek vigan, lelkesen a hívó szózat után, felelve rá:

7) Móz. II. K. 14, 8.

8) Midr. Sir. has.

9) U. o. 4 fej.

10) Ének. én. 4, 7.

אהבה — רשפיה רשפי אש שלהבת יה מים רבים לא יוכלו לכבות
(¹¹) Tégy gyűrűkép sziv-
vedre, karodra perez gyanánt! mert erős mint
a halál a szerelem, parazsa tüzes parázs, isteni
láng. Temérdek viz sem olthatja el a szerelmet,
sem folyamok el nem moshatják azt.

De ez a páratlan, feltűnő történelmi jelenség,
hogy századokon keresztül nyomott, sanyargatott nép,
fel nem szivódik, el nem enyészik az azt mindenünnen
körülfogó hatalmas népelemek között, el nem csügged,
kétségbe nem esik, féltett kincs gyanánt őrzi nemzeti
hagyományait, ápolja ősatyái emlékeit, oly szeretettel és
kegyelettel, hogy midőn Mózes és Áron megjelennek az
üzenettel: (Alyki אבותיכם שלחני אליכם¹²) Atyáitok Istene
küldött hozzátok, nem kérdez és nem kétkedik, ha-
nem ráismer az édes atyai hangra, a szerető atyai szivre,
hisz, bizik föltétlenül, tántorithatatlanul és indul a bi-
zonytalan jövő felé — ez oly tüneményszerű jelenség,
mely magyarázatra szorúl, megokolást követel. Az ese-
mény okozati kapcsolatát nyomozó elme, nem éri be a
felelettel: ונבקה רוח מצרים בקרבו ועצתו אבלע וסכרתיו את
(¹³) Micrá-
jim szelleme kiürítettett, tanácsa megronta-
tott és keményebb úr kezébe adatott és hatal-
masb király vett győzelmet rajta; mert annak
veszni kell, mi álnok, gaz és nemtelen, és csak az
maradhat meg, mi igaz jó és dicső; — nem elég az
isteni beavatkozásra, mint legfelsőbb okra rámutatni,
mert tovább kutatva kérdezzük: ki volt az, ki az ősi

¹¹) 8, 6—7.

¹²) Móz. II. K, 3, 13.

¹³) Jéz. 19, 3—4.

hagyományokat és emlékeket oly hű kitartással ápolá,
hogyan szenvedések zordon századaiban enyészetnek nem
indulának? Ki biztató és vigasztaló a rabigában sanyol
nemzetet, hogy az egyiptomi poroszlók korbácsütései alatt
is hitte, remélte, várta egy jobb és szebb jövő hajnalát? ki
gondozó, nevelő és oktató türesemre és bizalomra a gyer-
meket, ki mondá meg neki :

Majd ha játszótársaid közül
Munka hi el — ugy lehet, korán —
S idegennek szolgál szerszözül
Ki talán szeret . . . de mostohán!
Balzsamul a hit malasztja légyen
Az elrejtett néma könyeken.

És ha felnővén tapasztalod
Hogy apáid földje nem honod,
S a bölcsőd s koporsód közti ür
Századoknak szolgált mesgyéül :
Lelj vigasztalást a szent igében
Bujdosunk e földi téreken

Oh remélj, remélj egy jobb hazát
S benne az erény diadalát,
Mert különben sorsod és e föld
Isten ellen zúgolodni költ.

K. H. Bölcsseink éles látását e kérdés el nem
kerülé s feleletül azt mondják : בזכות נשים צדקניות שבאותו
(¹⁴ az akkoriban élt jámbor
nők érdemeért váltattak meg őseink Egyptom-

¹⁴) Szótá 11 b.

ból. S valóban! a történet egyes jelenségei tanuságot tesznek ez állítás igazsága, hitelessége mellett. Nem férfiak, hanem gyöngye, de szeretetben erős nők voltak elsőik, kik a zsarnok félelmes hatalmával szembe szállani merészkedtek és a halálra ítélt kisdedeket megmenték; anya volt, ki halálos rettegetések közt rejté el gyermekét az erőszak martalóczai elől; nőtestvér, ki örködött fivére fölött; asszony, ki a siró csecsemőt megszánta volt. (15) כשנגלה הקב"ה על הים הכיורוהו תהלה¹⁵ S midőn a tenger túlsó partjára érve az elnyomót megtörve, megsemmisülve látták maguk előtt, ismét ők voltak elsőik kik Isten csodás hatalmát megismerék és hálaadással dicsőíték.

A női szív csodatékony hitereje forrasztá egygyé a család szertehúzó részeit; az anya edzé, tanítá a gyermeket, regélve néki ősök életéről, Istenéről, igéjének malasztjáról, erejéről; a hitves győzhetetlen szerelme törte le a férj kebléről a fájdalom fulánkját; az tanítá túrni, remélleni; az öntözgeté és ápolá szivében a hit gyökerét, melyet a szenvedés minduntalan fel-felzaggata, dalolva néki dicsőbb hazát és szebb jövőt. Szerényen, titkon zajtalan működék a női szív és ápolá a jövő és remény zsenge hajtásait. Mint langyos nyári eső, mely csöndes estvén száll alá, (16) וכטל משכים הולך¹⁶ vagy mint a harmat, mely éjszaka észrevétlen, nesztelen hull a szomjazó gyepre és ha felkél a nap, már nincs sehol: úgy szállt Micrájim éjjelében is a nő üditő, életető szeretete és áldása az eltikkadt, elepedt szivekre, midőn a szabadság napja később egész szinpompájában

15) U. o.

16) Hos. 6. 4.

felragyogott, minden hajtott, virult, pezsdült az áldásosztó maga pedig szerényen félre állt.

K. H. A mult letűnt. A zord, vigasztalan napokat enyhébb idők válták fel, de a nő hivatása, szerepköre nem változott és az is marad, míg a társadalom alapja, gyökere a család lesz, a család, melynek szive a nő. Szive! Ha magára vállalja a nő a sziv szerepét, hivatását, betölti azt hiven készen, lelkesen; működik ernyedetlen, fáradatlan mint a sziv; működik elrejtve, szerényen, zajtalan mint a sziv; küldi szeretete, vallásossága melegét, vérét a szervezet legtávolabb részeibe is mint a sziv: akkor a szervezet erős lesz, izmos, munkabíró és hosszúéletű, a nemzet pedig, mely ilyen családokból áll, hatalmas, dicső és boldog. Hogy ha nem, ha rendetlen az érverés, a sziv majd lázasan dobog, majd bágyadtan meg-meg áll; majd fukarul visszatartja vérét, majd pazarul löveli szét, akkor a szervezet tespedésnek indul, ellankad és elpusztul. Vallásos nők voltak őseink megváltói, vallásos lányok, hitvesek, anyák lesznek megváltó nemtői, őrangyalai, védői minden nemzedéknek a sors üldözése, a bűn csábítása a kétség támadása, az elcsüggedés veszélye ellen. Vallásos nők teszik vallásossá a családokat és ezeken épül a nemzet erkölce, hatalma, dicsősége. Azért tűztük ki mai elmélkedésünk tárgyául:

A nő vallásosságát.

Emélkedésünk fonalán kimutatjuk, hogy

A vallásosság a nőnek nemcsak disze, hanem állásánál és természeténél fogva leghivebb vezére, legerősebb támasza és legmegbízhatóbb oltalmazója.

מימי לא קראתי לאשתי אלא לאשתי ביתי¹⁷) Nem
 vak véletlennek a műve, hogy a női hivatás súlypontja
 a házba helyeztetett. (כל כבודה בת מלך פנימה¹⁸) A tár-
 sadalom csak Isten és természet bölcs tervét hajtá végre,
 midőn a nőnek hatásköreül a családot jelölte ki. Testi
 szervezete, lelki tehetségei, szükségei, örömei vágyai,
 reményei mind a családhoz vonzzák, ott nyernek kielé-
 gitést és teljesítést. Künn a nyilvános életben a hol
 nagyszabásu terveket kell kigondolni és végrehajtani,
 mély igazságokat felkutatni és alkalmazni, közérdekű vál-
 lalatokat megindítani, szendörgő tehetségeket serkenteni,
 számos erőket mozgásba hozni, tömöríteni és közös czélok
 felé irányítani, szenvedélyeket fékezni, a bűnt sujtani,
 az érdemet ünnepelni, szóval, a hol ész és szel, erőt
 erővel kell megtörni; ott a férfiúnak van helye, ki maga
 is az ész és erő képviselője. הזהיר המקום ומלאו את הארץ
 וכבשה האיש כובש את אשתו שלא תהא הולכת בשוק שלא תבא
 (לידי קלקלה¹⁹) A családban pedig, hol ezer meg ezer
 kicsiny dolgokat kell megfigyelni, felkarolni és egészszé-
 egyesíteni, rendet és összhangzatot meghonosítani és
 fentartani, a szeretet szálait szőni és erősíteni, az ellen-
 szegülést nem megtörni, hanem hajlítani, a haragot nem
 ingerelni, hanem megengesztelni, sebeket kötözni, bán-
 talmakat megbocsájtani, hűséget ápolni és erőt mutatni a
 tűrésben és hallgatásban, a külső harczot felváltani béké-
 vel, a világ zaját enyhe csenddel, a gyermekek kezeit
 összerakni és imára tanítani őket és szivökbe csepeg-
 tetni a hit, erkölcs, szemérem és honszeretet érzelmeit,
 szóval a hol mindenre a sziv melegét, a szépnek báját,

¹⁷) Sabbath 118 b.

¹⁸) Zsolt 45, 14.

¹⁹) Tanhuma.

az erkölcs méltóságát az ártatlanság zománczát kell varázsolni, ott van helye a nőnek, ki maga is a szív, a báj, az erény és méltóság. (20) *וְלֹא יִלְבַּשׁ גִּבּוֹר שְׂמֵלַת אִשָּׁה* És valamint a férfi, kitől világos, bíráló értelmet, nagyra törő vágyat, szilárd akaratot, rettenhetlen bátorságot és törhetetlen erőt várunk, nevetséges bábbá satnyul, ha önfeledten a gyöngye nő hatáskörébe téved: *לֹא יִהְיֶה כָּלִי* (21) *וְגִבּוֹר עַל אִשָּׁה* Úgy maga alá süllyed a nő, ha balga elbizásban viasz szárnyakat ölt, a nap közelébe tör, magasabbra semmint természete engedi. (22) *לֹא יֵאֵי יְהוּרְתָא לְנִשִּׁי* A büszke sas hadd rakja fészket bérczfokán, szálljon, fúrja fel magát szédületes magasságba, tűnjék el a fellegek között: a szende galamb meg hadd maradjon enyhe dúczban, ápolja fiókjait, mert messze szállni gyenge szárnya úgy sem engedi. Szűk cserépben, tüzhely renyhe melegénél a tölgy nem izmosúl, ott van helye szabad rengetegben, hogy küzdjön vésszel és viharral, ójja, védje a zsenge cserjét, mely árnyas lombja alatt félve zöldel: — A repkény meg hadd kúszszon fel a ház falán, ölelje át, vonja be remény zöldével a hideg, kopár köveket, de a párkányon túl soh'se vonja vágya, mert ha önerejében bizva, elhagyná támaszát, a ház falát, és átlépné a határt, melyet a természet számára kimért, megsinyli majdan: tehetetlenül esik vissza, még mélyebbre süllyed magá alá és bizonytalan leng-lóg ég és föld között.

Az asszony világa a ház. Azt jelölte ki hivatási köréül a természet, ott kívánja látni a társadalom és szive ösztöne is csak oda vonzza. Élete a családé. De

20) Móz. 5. K. 22. 5.

21) U. o.

22) Megillá 14 b.

e kicsiny körben is felette sok küzdelem, megpróbáltatás szenvedés és kísértés vár reá. Neki pedig csak egy fegyvere van, a szív. Ha e szívet a vallás malasztja tölti be, akkor a nő víhatatlan, győzhetetlen lesz. A hit erejében találja legbiztosabb oltalmát és támaszát. Vallásosság a férfiút is ékesíti. Az ad neki menhelyet az élet üldözései elől, az fegyvere a szenvedélyek csatái közt, az emeli saját maga fölé, az tisztítja le róla a por salakját, sonkolyát, az nyitja meg előtte a mennyek kapúit és érezteti meg vele előizletét annak, a mi isteni.

(²³ גדולה הבטחה שהבטיח הקב"ה לנשים יותר מן האנשים) A nőnek azonban a vallásosság nem csak disze hanem szüksége, erkölcsének gyökere, védve, lelke, lángja lényege. Az hirdetője, hogy vágyai, törekvései a nőiség harmoniává olvadtak össze; כל זמן שענייה יפות אין (24) hogy erénye üde hamvát a mindennapi élet durva illeteése el nem koptatá és hogy szive szentélyébe a bűnnek még sejtelve sem tévedett. Az adja meg lelkének ama fenséget, melyet női méltóságnak nevezünk s mely nem más mint visszszugárzása ama dicsfénynek, mely az istenit körülragyogja s mely átszüremelve a földi rögön ezt is átvilágítja, felmagasztalja.

הרבה ארבה עצבונך והרויך זה צער העבור בעצב תלדי בנים (25) Avagy hol vegyen az asszony, kinek finom idegszájai a leggyengébb illeteésre is fájósan megrezdülnek, kinek oly testi-lelki szenvedések jutottak osztályrészeül, melyekről a természet büszke urainak tudatok nincsen, hol a szomorú hitves, kit sorsa oly férjhez bilincsele, kinek durva ereje sem törvényt, sem határt,

²³) Berákót 17 a.

²⁴) Taanit 24 a.

²⁵) Érubin 100 b.

sem szánalmat nem ismer, hol az anya, ki megtörve roskad a sirra, mely szive kincsét elnyelé, hol vegyenek ők erőt a kitartásra, türeésre, önmagadásra, a puszta életre, hogy ha nem a tudatban, (כי גבוה מעל גבוה שומר²⁶) hogy van az erősnél is erősebb, hogy minden jóra fordulhat, hogy van örök élet, viszontlátás és hogy az ég majd visszapótolja azt, mit a föld tőle elrabolt? Igaz, senki sem tud úgy tűrni, szenvedni zugolódás nélkül, mint a nő. A férfi a legnagyobb fájdalomban sem feledkezik meg magáról és szükségéről, holott a nő éhen, szomjan, angyali béketüréssel virraszt édes övéi kórágya fölött és még könnyei közt is mosolyog — de ez is csak akkor, ha éltetője a hit, a meggyőződéssé szilárdult hit, mely a szenvedések sötét folyosójából ki látás nyit neki a reménység derengő világába.

S mi intené az annyi veszélytől, ellenségtől környékezett nőt, kit hizelgés és hiuság oly könnyen törbe csalhat, ha nem a képzelet עין רואה ואוזן שומעת וכל מעשיך (בספר נכתבים²⁷) hogy van szem, mely mindent lát, fül, mely mindent hall, biró, nem tévedő és nem felejtő? Mi biztassa családi gondok és megpróbáltatások közepette, hogy tűrjön, de maradjon hű önmagához? Mi kalauzolja, tartsa, támaszsza az élet esuszamlós utain, ha hite nem, meg Istene? A műveltség? a szerelem? az erkölcsi ösztön? A legnemesb szív is sulytalan hajó gyanánt hanykódik az élet tengerén és zátonyra kerül, ha vallása nincsen. Sem műveltsége, sem szeretete nem óvja, menti a veszélytől. Gyönyörűen mondják bölcseink: משבנה לו עזר נקרא שמו איש והוא אשך מה עשה הקב"ה נתן שמו ביניהם י"ה אם הולכים בדרכי ושומרים מצותי הרי שמי נתון

²⁶) Predik. 5, 7.

²⁷) Abot 4, 2.

ביניהם ומציל אותן מכל צרה ואם לאו הרני נוטל את שמי מביניהם והם נעשים אש ואש והאש אוכלת אש שנא' כי אש היא עד אבדון (28) A házassági szövetség legerősebb kapcsa a hit. Ez teszi a férj vonzalmát állandóvá, hűséggé és a nő szeretetét erénynyé. Ha e kapocs kitörik, marad két tűz, melynek lángjai összezsapva egymást emészti meg. (29) Olyan a női szív mint a fa: Ha magában a fában életerő nincsen, sem hév, sem víz nem segíthet rajta: a nap melege elszáritja, a nyári eső elrohasztja; de ha van (30) מריה מים יפריה ועשה קציר נטע (30) e kettő óriássá neveli. Ha a nő szívében hit nem lakozik, a műveltség sivárrá, rideggé teszi, a szerelem gyengíti, megpuhitja; de ha ott lüktet, pezsg a hit életereje, akkor műveltség és szerelem áldásává lesznek, akkor vérző szívvel, de angyali mosolylyal ajkán áldozza fel leghőbb vágyait, ha a kötelesség és erény úgy kívánják, és szerelme csak megszentesül a vallás malasztja által.

De mert az élet zajos szórakozásai és kedvteléseit tulhangozzák a kedély és szív halk kívánságait, gondoskodnotok kell, hogy a világ és vágyai rajtatok erőt ne vegyenek és le ne tántorítsanak a komoly és szigorú kötelesség ösvényéről. Szálljatok magatokba és a szív csendjében hallgassátok meg Isten kijelentéseit. תנו עיניכם Vonuljatok vissza a házba, éljete ott magasztos papi tiszteteknek, gyűjtsétek magatok köré azt a községet, melynek tagjait a vérszentebb kapcsolatok kötnék egymáshoz és adjatok kifejezést az érzelmeknek, melyek szíveteket betöltik. Reg-

28) Pirké d'r. Eliezer 12. fej.

29) Móz. 5. K. 20, 19.

30) Jób 14, 9.

31) Taanit végén.

gel, ha megerősödve, megújnodva készültök a munkához, hozzátok meg a hála áldozatát a pihentető éjszakáért, és estve, ha nyugalomra vágyakoztok, az oltalomért és előmenetelért, melyet nyertetek. A gyermek nem fogta még fel a fohászzkodás értelmét, de a példa kitörülhetetlen betűkkel vésődik szívébe és megtanulja Istent tisztelni és szeretni, mielőtt ismerné.

A családi áhitat óráinkivül legyetek gyakran részlelői a nyilvános isteni tiszteletnek is. Ott nyertek oktatást hitünk magas igazságaiban, ott irányt és hangulatot, hogy vallásunkat megszeressétek és mindent, mi azzal kapcsolatban áll: az erényt, hűséget, jóságot és szeretetet. כְּשׁוֹשְׁנָה בֵּין הַחֹחִים . . . מֵה שׁוֹשְׁנָה זוֹ כְּשֶׁהִיא נִתּוּנָה בֵּין הַחֹחִים רוּחַ צְפוֹנִית יוֹצֵא וּמִטָּה אוֹתָהּ כְּלִפֵּי דְרוֹם וְהַחֹחַ עוֹקֵצָה, רוּחַ דְּרוֹמִית יוֹצֵא וּמִטָּה אוֹתָהּ כְּלִפֵּי צְפוֹן וְהַחֹחַ עוֹקֵצָה (Mint a rózsa a tövis-³²ek között, olyan legyen a nő a család gondjai, az élet szenvedései, a sors esapásai között. Az északi szél délre hajtja a rózsa fejét és megtépik a tövisek; a déli szél északra hajtja és ott is tépik; de tiszta kelyhe mégis csak ég felé mutat, emelkedik: Úgy a vész s vihartól jobbra-balra űzött-hajtott, jobbról-balról bántott, tépett női szív is maradjon változatlan, hajthatatlan: veszteség és fájdalmak között is maradjon hű magához és mutasson rendületlen az ég felé.

Hallottad a szót: „rendületlenül?”

Ábránd, hiúság, múló kegy, javak, —

Lenn a sikamlós tér, nyomás felül

Vész és gyalázat el ne rántsanak.

³²) Midr. rabb. Móz. 3. k. 23. fej.

Oh értsd meg a szót: Árban és apályon
— Szirt habok között — hűséged megálljon.

Akkor védve lesztek a bűn kísértései ellen, lesz erőtök a tűrésben, találtok mérsékletet az örömben, gyönyört az erényben, bizalmat a kétségben, enyhülést a bánatban.

Hűséges, jámbor, feláldozó nők voltak őseink megváltói évezredek előtt, gyöngéd nők, jámbor hitvesek, feláldozó anyák lesznek minden nemzedék megváltói az önzés, bűn és szenvedély rabságából, és beteljesül a prófétai ige: **וְלֹא יֹאמְרוּ עוֹד הִי ד' אֲשֶׁר הֶעֱלָה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם כִּי אִם הִי ד' אֲשֶׁר הֶעֱלָה וְאֲשֶׁר הֵבִיא אֶת זֶרַע בֵּית יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ צִפּוֹנָה וּמְכֹל הָאָרְצוֹת אֲשֶׁר הִדְהַתִּים שָׁם**
És nem esküdnek többé: Az Úr életére, ki felhozta Izrael fiait Egyiptom földéről, hanem: Az Úr életére, ki felhozta és kiváltá Izrael házának ivadékait az észak földéről és minden országokból, a hova száműztem őket.

Amen.

)

TARTALOM.

	Lap
Előszó	7
I. Sziv és ész. Újévi beszéd.	
Alapige: Zsoltárok 51, 12.	13
II. Ábrahám a kötelességtudás példányképe. Újévi beszéd.	
Alapige: Móz. I. k. 22, 1.	31
III. Ki a bölcs? Újévi beszéd.	
Alapige: Ábót IV. 1.	47
IV. A zálog és a háló. Újévi beszéd.	
Alapige: Ábót III. 16.	64
V. Por vagyunk. Jóm-kippúri beszéd. Kol nidré este.	
Alapige: Zsoltárok 103, 13.	82
VI. A lelki tisztaság. Kol nidré este.	
Alapige: Mózes III. k. 16, 30.	91
VII. Absolon története a bűn története. Kol nidré este.	
Alapige: Sám. II. k. 25. fejj.	99
VIII. Mené, Mene, Tekél. Kol nidré este.	
Alapige: Dániel 5. fejj.	109
IX. Sirás és könyörgés. Kol nidré este.	
Alapige: Jerem. 31, 9.	119
X. A főpap és a vádió. Hanukkai beszéd.	
Alapige: Zakar. 3, 1—7.	131
VI. A megváltás és a nő. Peszáhi beszéd.	
Alapige: Szotá 14 b.	147
KÖNYÖRGÉSEK.	
I. Újévi könyörgés	11
II. „ „	61
III. Jom-kippúri könyörgés	79
IV. „ „	93
V. Hanukkai könyörgés.	129

